

**West-Friese
Archeologische
Rapporten 155**

Een herbouwde stolpboerderij op een middeleeuwse huisterp

Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 77
in Abbekerk, gemeente Medemblik

D.M. Duijn
Met een bijdrage van C.P. Schrickx

Een herbouwde stolpboerderij op een middeleeuwse huisterp

**Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 77
in Abbekerk, gemeente Medemblik**

D.M. Duijn
Met een bijdrage van C.P. Schrickx

Colofon

West-Friese Archeologische Rapporten 155

Titel	Een herbouwde stolpboerderij op een middeleeuwse huisterp Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 77 in Abbekerk, gemeente Medemblik	
Uitvoerder	Archeologie West-Friesland	
Auteur	D.M. Duijn (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Wandtegels en metaal:	C.P. Schrickx (senior KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Redactie	C.P. Schrickx M.H. Bartels (senior KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Veldwerk	C.P. Schrickx D.M. Duijn E. van Paridon (veldmedewerker, Archeologie West-Friesland) A. Weel (metaaldetectie) K. Kiestra (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)	
Determinatie	Aardewerk:	D.M. Duijn & W. Stellingwerf (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)
	Wandtegels:	C.P. Schrickx
	Metaal:	C.P. Schrickx
	Munten:	F. Postma (vrijwillig medewerker, Archeologie West-Friesland)
	Overig:	D.M. Duijn
Fotografie objecten	W. Stellingwerf	
Bewerking afbeeldingen	W. Stellingwerf	
GIS/kaartmateriaal	D.M. Duijn	
Opmaak	F.C. Schinning (KNA-archeoloog, Archeologie West-Friesland)	
Trefwoorden	Middeleeuwen, huisterp, zodenrand, gouden munt, stolpboerderij, herbouw	

© Archeologie West-Friesland 2021

Niets van deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, film, fotokopie, digitaal of geautomatiseerd systeem zonder voorafgaande toestemming van de copyrighthouders en de auteur.

De uitgever heeft de inhoud met de grootst mogelijke zorgvuldigheid samengesteld. Ondanks deze zorgvuldigheid kunnen gegevens zijn veranderd of onjuist zijn weergegeven.

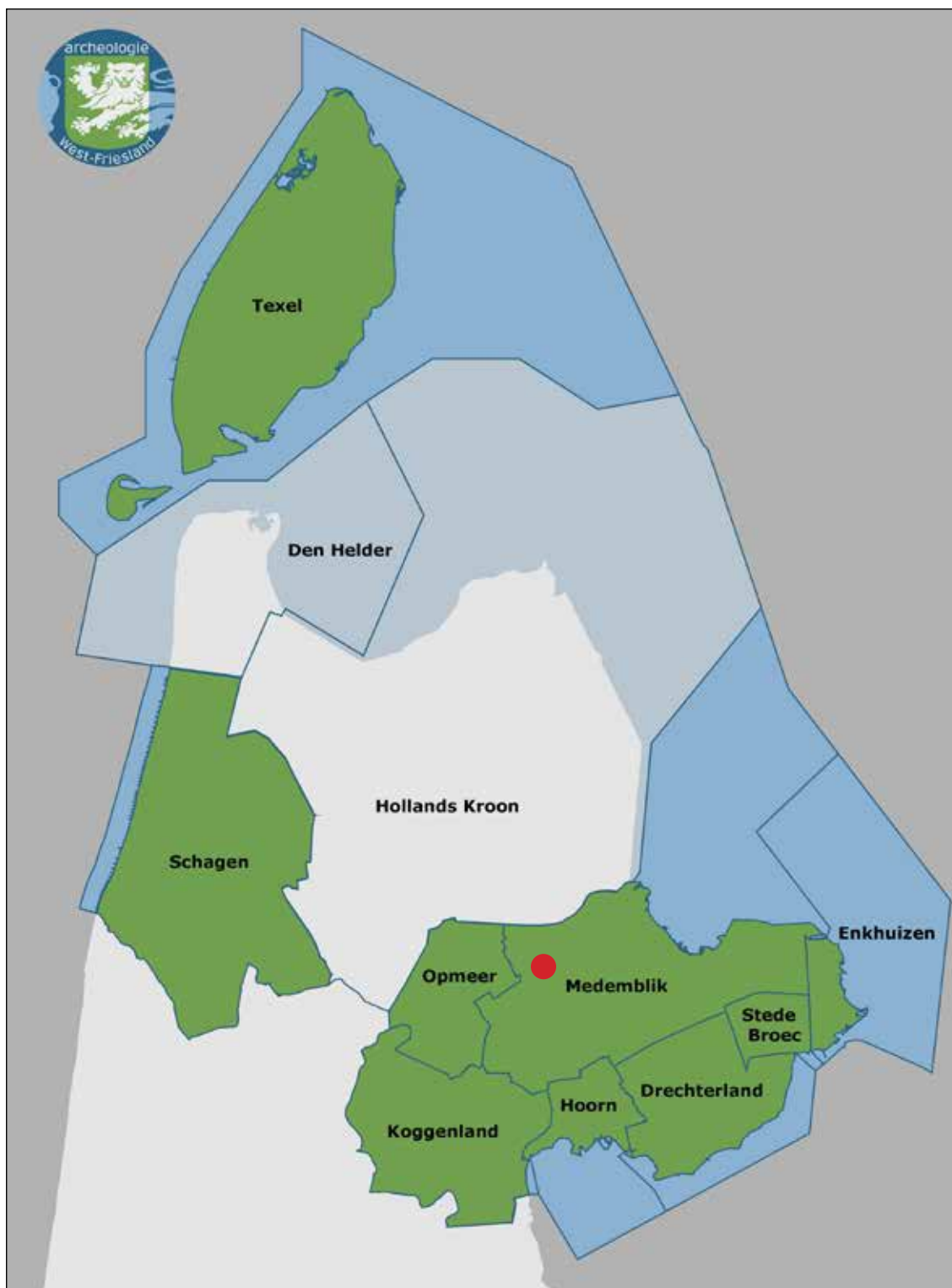
Administratieve gegevens

Project/locatie	Dorpsstraat 77, Abbekerk, gemeente Medemblik
Projectnummer	434
Landelijk registratienummer	3998667100
Centrale coördinaten	x: 130.200 y: 527.404
Datum rapportage	Februari 2021
Datum veldonderzoek	27 juni tot en met 1 juli 2017 (vijf dagen)
Bevoegde overheid	Gemeente Medemblik
Archeologisch deskundige	C.M. Soonius
Beheer en plaats projectdocumentatie	Archeologisch Depot van de Provincie Noord-Holland
Opdrachtgever	Dhr. L. en mevr. N. Jurgens
Opdrachtnemer	Archeologie West-Friesland
Monument-, vondst- en Archisnummers	AMK-terrein 14824 & CHW-code WFR327A
Status	Goedgekeurd door het Bevoegd Gezag

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9	
2. De onderzoekslocatie	11	
2.1 Landschapsvorming	11	
2.2 Historische gegevens plangebied	13	
3. Doel en methode van het onderzoek	19	
3.1 Onderzoeksopdracht	19	
3.2 Methode	20	
4. Bouwhistorisch onderzoek	22	
4.1 Bouwvergunningen	22	
4.2 Oude foto's	24	
4.3 Exterieur	26	
4.4 Indeling en interieur	31	
4.5 Het vierkant	38	
4.6 Deelconclusie	46	
5. Resultaten archeologisch onderzoek	48	
5.1 Natuurlijke bodem	48	
5.2 De 12 ^{de} en 13 ^{de} eeuw	48	
5.3 De 14 ^{de} en 15 ^{de} eeuw	51	
5.3.1 Bijzondere metaalvondsten (C.P. Schrickx)	59	
5.4 1575-ca. 1644	63	
5.5 Sporen van de eerste stolpboerderij (ca. 1644-ca. 1670)	66	
5.6 Sporen van de herbouwde stolpboerderij (ca. 1670-2016)	68	
6. Vondstmateriaal	88	
6.1 Wandtegels (C.P. Schrickx)	88	
6.2 Metaalvondsten	90	
7. Beantwoording onderzoeksvragen	92	
7.1 Prehistorie	92	
7.2 Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)	92	
7.3 De stolpboerderij	93	
8. Synthese en samenvatting	95	
8.1 De periode 12 ^{de} eeuw tot circa 1644	95	
8.2 De stolpboerderij	97	
9. Literatuur	103	
Kaartbijlagen		
Bijlage 1	Ca. 1150-1300 vlak 2	105
Bijlage 2	Ca. 1300-1500 vlak 1	107
Bijlage 3	Ca. 1300-1500 vlak 2	109
Bijlage 4	Ca. 1575-1644 vlak 1	111
Bijlage 5	Ca. 1575-1644 vlak 2	113
Bijlage 6	Ca. 1644-1670 vlak 1	115
Bijlage 7	Ca. 1670-2016 vlak 1	117
Bijlage 8	Ca. 1670-2016 vlak 2	119
Bijlage 9	Profielen	121
Determinatielijsten en specialistisch onderzoek		
<i>Digitaal beschikbaar via www.archeologiewestfriesland.nl</i>		
Bijlage 10	Dendrochronologisch onderzoek (S. van Daalen)	
Bijlage 11	Determinatielijsten vondstmateriaal	

Afb. 1. De locatie van het plangebied binnen de gemeente Medemblik in West-Friesland (rode stip). Op de kaart is het gemeentelijke samenwerkingsverband Archeologie West-Friesland weergegeven.

1. Inleiding

Van 27 juni tot en met 1 juli 2017 (vijf dagen) is in opdracht van dhr. L. en mevr. N. Jurgens door Archeologie West-Friesland een opgraving uitgevoerd op het perceel Dorpsstraat 77 in Abbekerk, gemeente Medemblik (afb. 1). Op het perceel stond een stolpboerderij met een oppervlakte van circa 230 m² (afb. 2). Deze boerderij is gesloopt om plaats te maken voor een nieuw woonhuis op dezelfde locatie, maar met een kleinere oppervlakte.

Afb. 2. De ligging van het plangebied (witte stippellijn) op een luchtfoto. Bron: Google Maps.

De eindverantwoordelijkheid voor de opgraving was in handen van senior KNA-archeoloog drs. Michiel Bartels. De projectleider tijdens het veldwerk was senior KNA-archeoloog Christiaan Schrickx. Het vaste veldteam bestond hiernaast uit archeoloog Dieuwertje Duijn, veldmedewerker Etienne van Paridon en veldmedewerker Aad Weel (metaaldetectie). Zij werden zo nu en dan ondersteund door vrijwillig medewerker Kees Kiestra. Het onderzoek is uitgewerkt door Dieuwertje Duijn. Een deel van het vondstmateriaal, namelijk de wandtegels en de metaalvondsten, zijn gedetermineerd en beschreven door Christiaan Schrickx.

De nieuwbouw bedroeg een oppervlakte groter dan 125 m² en werd niet archeologievriendelijk uitgevoerd. Daarom is d.d. 13-1-2014 door Archeologie West-Friesland een archeologische quickscan opgesteld.¹ Hierin is op basis van bekende archeologische waarden en historische gegevens een archeologische verwachting voor het plangebied geformuleerd. In 2016 is bouwhistorisch onderzoek gedaan naar de boerderij door Archeologie West-Friesland. Voor de uitvoering van de archeologische opgraving is d.d. 4-5-2016 een Programma van Eisen (PvE) opgesteld. Het archeologisch onderzoek is conform dit PvE uitgevoerd.

1 Verduin *et al.* 2014.

In dit rapport worden de resultaten van het archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Dorpsstraat 77 in Abbekerk weergegeven. De rapportage bestaat uit twee delen. In het eerste deel worden de historische gegevens met betrekking tot het onderzoeksterrein en de directe omgeving uiteengezet. Hierin zijn tevens de resultaten van het bouwhistorisch onderzoek opgenomen. In het tweede deel worden de aangetroffen archeologische sporen en het verzamelde vondstmateriaal geanalyseerd.

De rapportage volgt de eisen die daaraan worden gesteld in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 4.0, en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn, versie 2016.

2. De onderzoekslocatie

2.1 Landschapsvorming

Het plangebied bevindt zich in het West-Friese zeeleigebied. Aan het einde van de laatste ijstijd lag geheel West-Friesland in een schaars begroeid landschap, waar in de loop van die ijstijd zand was afgezet. Geologisch gezien behoort deze zandafzetting tot de Formatie van Twente (Laagpakket van Wierden: dekzand).² De top van deze pleistocene afzetting bevindt zich tussen de 16 en 14 m –NAP. Na afloop van de ijstijd steeg de temperatuur en smolten de landijsmassa's waardoor de zeespiegel steeg. Hierdoor steeg ook de grondwaterspiegel en vormde zich veen (het Basisveen) op het dekzand. Dit Basisveen werd uiteindelijk afgedekt door wad- en kwelderafzettingen.

Tot circa 3.800 v. Chr. was West-Friesland vrij toegankelijk voor de zee. De toenmalige kust bestond voornamelijk uit zandige wadplaten waartussen een groot aantal west-oost georiënteerde geulen lag. Meer landinwaarts gingen de zandige platen over in lagunes waarin klei werd afgezet. Een groot deel van West-Friesland lag in dit lagunaire gebied.³ De sedimenten die in deze periode zijn afgezet, worden gerekend tot de oudste afzettingen van de Beemster Afzettingen (voorheen Calais II en III, tegenwoordig: Laagpakket van Wormer). Rond 3.800 v. Chr. ontstonden aan de kust van Noord-Holland op de zandige wadplaten strandwallen die de kust langzaam afsloten. De zee kon vanaf deze periode alleen nog via enkele zeegaten in het achterland doordringen. Via het zeegat van Bergen drongen getijdengeulen West-Friesland binnen. Buiten de invloedsfeer van deze geulen vond geen sedimentatie plaats en vormde zich veen. Binnen de invloedsfeer van deze getijdengeulen vond afzetting van zand en klei plaats. Het grovere, zandigere materiaal sedimenteerde in en direct naast de geul. Het lichtere en kleiiger materiaal werd bij overstromingen verder van de geul afgezet.

Tussen 3800 en 1500 voor Chr. verlegden de getijdengeulen enkele malen hun loop, waardoor de ondergrond van West-Friesland een zeer ingewikkelde opbouw heeft. Deze opbouw, en de geologische geschiedenis, is door De Mulder en Bosch ontrafeld en systematisch beschreven.⁴ Rond 2200 voor Chr. was in West-Friesland West nog slechts één grote west-oost georiënteerde geul aanwezig. Ter hoogte van Aartswoud splitste deze geul zich in een noordelijke en een zuidelijke tak.⁵ De noordelijke tak liep via Aartswoud in de richting van Abbekerk en Twisk. Het plangebied ligt op de noordelijke tak (afb. 3). De noordelijke tak verlandde vermoedelijk al rond 2100 jaar voor Chr., waardoor de zuidelijke tak de hoofdgeul werd. De afzettingen die in deze periode zijn afgezet, worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag C (voorheen Afzettingen van Calais IVb; tegenwoordig Laagpakket van Wormer). Ook in deze periode vond buiten de actieve geulen veenvorming plaats.

Rond 1500 voor Chr. sloot het zeegat van Bergen en werden de geulsystemen in West-Friesland minder actief. Aanvankelijk werd nog een pakket klei afgezet, maar onder invloed van de

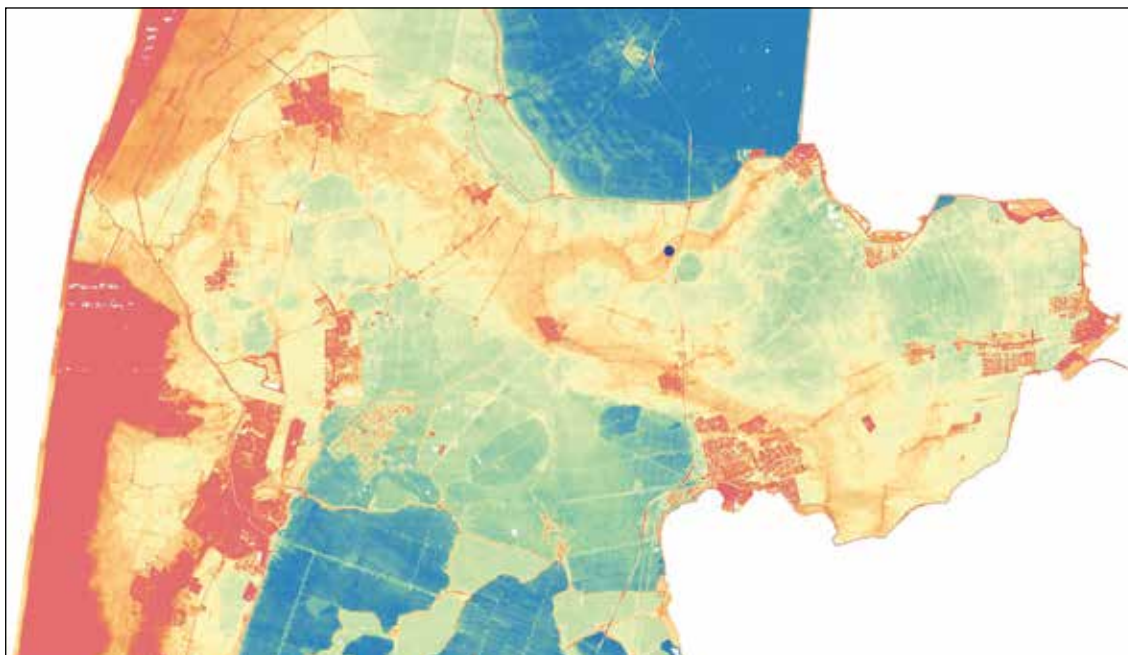
2 Hoewel Nitg-TNO in 2000 (Weerts e.a., 2000; De Mulder e.a., 2003) een nieuwe lithostratigrafische indeling heeft ingevoerd, wordt in dit stuk ook de oude chronostratigrafische indeling, gebruikt door De Mulder & Bosch, weergegeven. Het Laagpakket van Wormer komt overeen met de Afzettingen van Calais, het Laagpakket van Walcheren met de Afzettingen van Duinkerken en het Hollandveen Laagpakket met het Hollandveen.

3 De Mulder & Bosch, 1982.

4 De Mulder & Bosch, 1982.

5 De Mulder & Bosch, 1982; Van Heeringen & Theunissen, 2001.

verslechterde afwatering begon zich in grote delen van West-Friesland veen te vormen. De afzettingen uit deze periode worden door De Mulder & Bosch gerekend tot het Hauwertcomplex laag D (voorheen Afzettingen van Duinkerke 0; tegenwoordig Laagpakket van Walcheren).

Afb. 3. De locatie van het plangebied (blauwe stip) op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN). In rood en geel de hoger gelegen delen, in blauw en groen de lager gelegen delen. Bron: AHN.nl.

Na het droogvallen van de geulen vond, als gevolg van differentiële inklinking van de verschillende afzettingen een omkering (inversie) van het reliëf plaats. De aanvankelijk laaggelegen geulbeddingen en oevers zakten minder in dan de aanvankelijk hooggelegen kwelders/komgebieden. Hierdoor kwamen de voormalige geulen als ruggen in het landschap te liggen. Op basis van hoogtegegevens van het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) is deze reliëfinversie nog goed herkenbaar.

Buiten de actieve geulen had vanaf circa 3.800 v. Chr. in heel West-Friesland continu veenvorming plaatsgevonden, waardoor grote veenkussens waren ontstaan. Op het moment dat de laatste actieve geulen verlandden, verdwenen ook deze onder een dik pakket veen. Op en rond de veenkussens waren alleen nog kleine veenstroompjes actief. Deze voerden het water uit de veenkussens af naar lager gelegen delen.

In de Middeleeuwen was West-Friesland bedekt met een dik veenpakket. Rond het begin van de Late Middeleeuwen (ongeveer 1000 jaar n. Chr.) nam de invloed van de zee weer toe en ontstonden opnieuw gaten in de kustlijn van het noordelijke deel van Noord-Holland. Door onder andere de natuurlijke afwatering van het West-Friese veenpakket ontstonden er gunstige condities voor ontginning. De eerste ontginningen in West-Friesland dateren uit de 8ste eeuw en vonden plaats rond Medemblik (Meer van Wervershoof). Van de 10de tot en met de 12de eeuw werd het overige deel van West-Friesland ontgonnen. Het gebied werd geschikt gemaakt voor bewoning en landbouw door op systematische wijze sloten door het veen heen te graven, waardoor het veen ontwaterde. Door de ontwatering oxideerde het veen en klonk het veenpakket in, met een geleidelijke daling van het maaiveld als gevolg. Het land werd hierdoor kwetsbaar voor inbreuken van de zee en overstromingen. De bewoners van West-Friesland probeerden dit gevaar te verkleinen door dijken aan te leggen. Deze verschillende

2.2 Historische gegevens plangebied

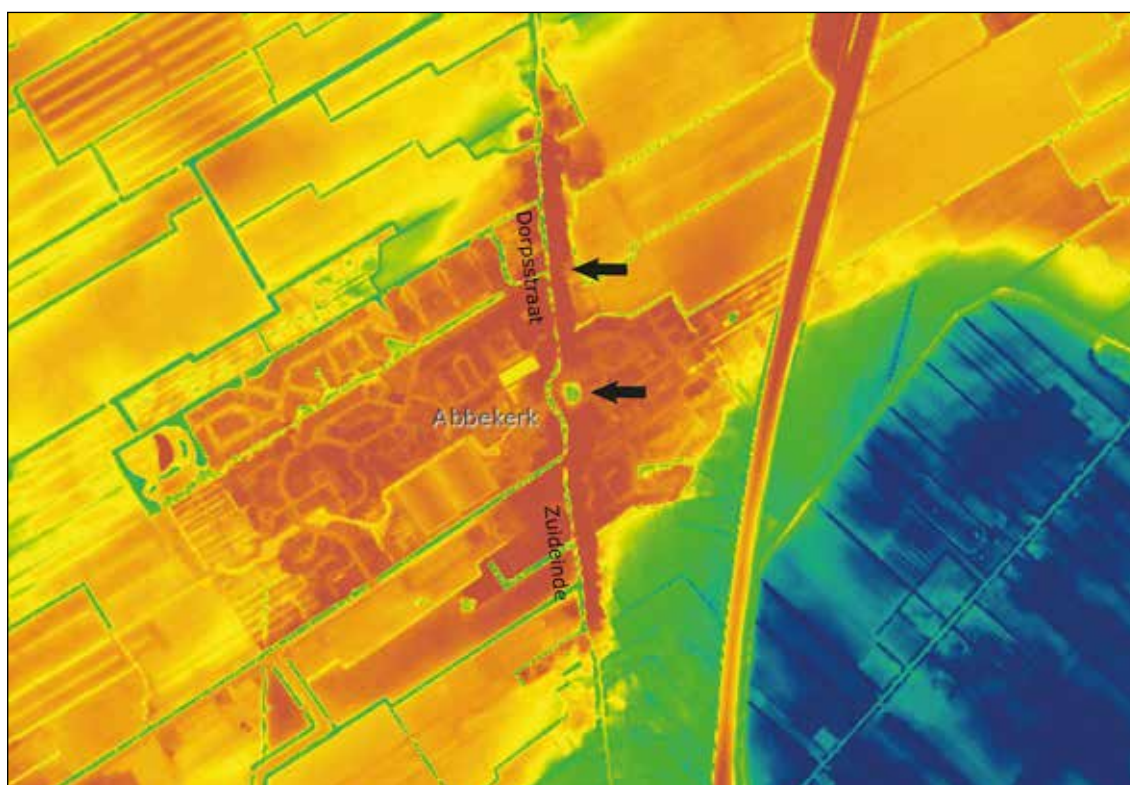
Het grondgebied van Abbekerk, de banne, was aanvankelijk vrij klein. Het besloeg het gebied ten oosten van de Dorpsstraat, tot aan de huidige Hornderweg (afb. 4). Abbekerk was in de 14^{de}

13

eeuw een klein dorp, wat blijkt uit het aantal mannen dat het dorp in 1335 moest leveren voor werkzaamheden aan de Omringdijk, namelijk 17. Dit staat gelijk aan ongeveer 100 inwoners. Ter vergelijking, Lambertschaag moest 28 mannen leveren en Twisk 37 mannen. In 1399 is de banne van Abbekerk vergroot, wat ten koste ging van het grondgebied van Sijbekarspel, Twisk en Opmeer.⁸ Op 2 februari 1414 ontvingen Abbekerk, Twisk, Midwoud en Lambertschaag als 'stede Abbekerk' stadsrechten van de graaf van Holland.⁹

In 1514 telde het dorp 47 haardsteden, wat gelijk staat aan ongeveer 280 inwoners. Hieronder viel overigens ook een groot deel van De Weere. Er wordt gesproken over 160 communicanten. De inwoners van het dorp voorzagen in hun levensonderhoud door middel van het houden van koeien, vis- en vogelvangst en door te werken aan de dijk.¹⁰

Van Abbekerk zijn kohieren van de tiende penning, een door de Spanjaarden ingestelde belasting, bewaard gebleven uit de jaren 1544, 1553, 1557 en 1562. De opgaven zijn exclusief de huizen in De Weere. Volgens het oudste register telde Abbekerk 50 huizen, maar bekend is dat de oudste registers vaak incompleet zijn. In 1553 worden 61 huizen, een pastoorshuis, een gildehuis en drie woningen vermeld. In 1557 staan 59 huizen, een pastoorshuis, een gildehuis en vijf woningen genoemd. In het laatste kohier uit 1562 staan 67 huizen (hieronder vallen kennelijk ook de woningen) en een pastoorshuis. Meest opvallend is de omschrijving bij het huis van de schout: een huis met een opkamer en een kelder. Dit pand bestaat (in verbouwde vorm) nog: Dorpsstraat 48, beter bekend als het Regthuys.

Afb. 5. Uitsnede uit de AHN. Ten oosten van het dorpslint van Abbekerk is een verhoogde rug zichtbaar (rood van kleur), ontstaan door huisterpen die aan elkaar zijn vastgegroeid. De onderliggende geulrug (oranje) is duidelijk zichtbaar. Bij de bovenste pijl de locatie van het plangebied, bij de onderste pijl de dijkdoorbraak. Bron: AHN.nl.

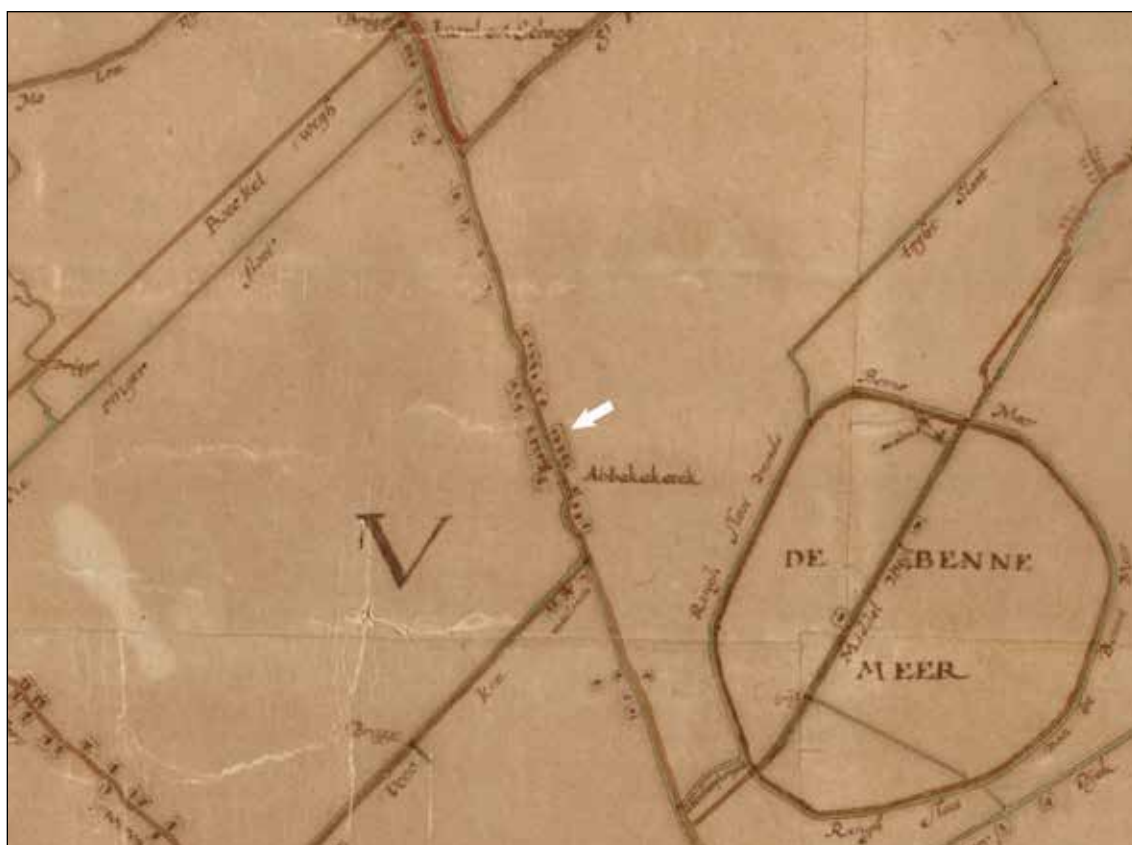
⁸ De Bruin 1995, 24-27.

⁹ De Bruin 1995.

¹⁰ Informacie 1514, 124. Te raadplegen via: <http://www.cgeh.nl/sites/default/files/Historical%20Bibliometrics/informacie.pdf>

Het vermoeden bestaat dat de oudste bebouwing van het dorp allemaal langs de oostzijde van de Dorpsstraat stond. Hier zijn huisterpen aangelegd, die aan elkaar zijn 'vastgegroeid'. Hierdoor is één lange terp ontstaan, die op het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) duidelijk zichtbaar is (afb. 5). Direct ten westen van de Dorpsstraat lag een sloot, zoals nu nog steeds grotendeels het geval is. In latere tijd, vermoedelijk vanaf de 15de of 16de eeuw, zijn ook huizen gebouwd langs de westzijde van de Dorpsstraat. Hetzelfde lijkt het geval te zijn bij bijvoorbeeld Twisk, Lambertschaag en Oostwoud.

Op de nauwkeurige kaart van Dou uit 1651-1654 zijn huizen getekend aan weerszijden van de huidige Dorpsstraat (afb. 6). Binnen de banne van Abbekerk zijn slechts 35 huizen getekend (De Weere niet meegerekend), wat in schril contrast staat tot de vele huizen die in de kohieren van de tiende penning worden opgesomd. Blijkbaar is het aantal huizen in de tussenliggende periode sterk verminderd. Opvallend is verder dat de huizen aan de oostzijde van het dorpslint allemaal (op één na) liggen binnen de oudste bannegrenzen van vóór 1399. Langs de oostzijde van het Zuideinde was rond het midden van de 17de eeuw dus vrijwel geen bebouwing aanwezig.

Afb. 6. Uitsnede uit de kaart van Dou uit 1651-1654. Bij de witte pijl het plangebied.

Vermoedelijk was dit in de periode hiervoor wel het geval, gezien de hoeveelheid huizen die in de kohieren uit de 16de eeuw worden genoemd. Een ander argument is het feit dat op het AHN een langwerpige verhoging zichtbaar is langs de oostzijde van het Zuideinde, net als bij de Dorpsstraat het geval is. Het is aannemelijk dat het om middeleeuwse huisterpen gaat. Ter plaatse van het plangebied Dorpsstraat 77 is op de kaart van Dou een gebouw getekend. Alle huizen, zowel gewone woonhuizen als stolpboerderijen, zijn op de kaart op dezelfde manier getekend, waardoor geen uitspraken gedaan kunnen worden over het type gebouw dat in het midden van de 17de eeuw op het perceel stond.

Halverwege het rechte dorpslint van Abbekerk is een opvallend half rond stukje weg aanwezig (zie afb. 5). Op de kaart van Dou is de opvallende ronding ook al aanwezig. Het gaat hier om dijkdoorbraak. Uit historische gegevens blijkt dat deze doorbraak vóór 1399 moet hebben plaatsgevonden.¹¹

De eerstvolgende nauwkeurige kaart is de eerste kadastrale kaart uit 1826 (afb. 7). Op de locatie van de in 2016 afgebroken stolpboerderij is op de kaart een stolpboerderij getekend. Deze stolp staat op precies dezelfde plek en heeft dezelfde omvang als de afgebroken stolp. De stolp op de kaart heeft een vrij lange aanbouw aan de achterkant. Dit kan een onderdeel van de boerderij zijn (staart), maar ook een schuur die tegen de achterkant van de boerderij is aangebouwd. De positie van de darsdeuren is niet herkenbaar op de kaart.

Afb. 7. Uitsnede uit de oudste kadastrale kaart uit 1826. Binnen de rode cirkel het plangebied.

Vanaf 1832 zijn de wijzigingen in de bebouwing op het perceel te volgen in het archief van het kadaster. Ook de eigenaren van het perceel kunnen op deze manier worden achterhaald. In 1832 was de boerderij eigendom van Floris de Jong. Hij was in 1790 geboren als de zoon van Pieter Jansz de Jong en Antje Floris Beeltman. De vader en grootvader van Floris kwamen ook uit Abbekerk en mogelijk woonden zij ook al in de stolpboerderij Dorpstraat 77. In 1820 trouwde Floris met Antje Tjeers de Vries uit Hauwert. Uit het bevolkingsregister van 1850 blijkt dat het echtpaar samen met hun zoon Tjeerd (geboren in 1832) in de boerderij woonde (huis nr 49). Dochter Antje was inmiddels het huis uit; zij trouwde in 1850. Een dochter Trijntje was in 1831 op 8-jarige leeftijd overleden. Floris bezat naast de stolp slechts twee weilanden en een akker binnen de grenzen van Abbekerk (afb. 8).

11 De Bruin 1992.

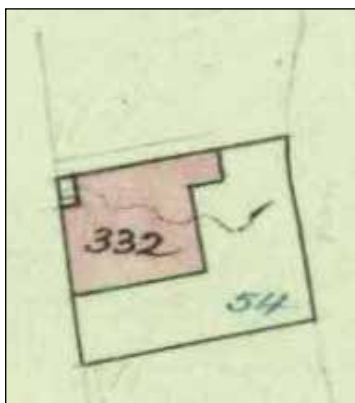
Afb. 8. Uitsnede uit de oudste kadastrale kaart uit 1826. De gele stip geeft de locatie van het plangebied weer. In groen de percelen die in 1832 eigendom waren van Floris de Jong.

Dit betekent dat Floris óf veel percelen huurde, of dat de stolp in 1832 niet in gebruik was als veehouderij van enige omvang. Vermoedelijk is het laatste aan de hand. Floris verkocht de boerderij in 1852¹² aan Nanning Davids, die geboren was in Schellingwoude. Hij bezat naast de boerderij slechts één weiland en ook hij lijkt dus geen koeien te hebben gehad. Na zijn overlijden in 1860 ging de boerderij naar Pieter Davids, die in Wijdewormer woonde. Pieter bewoonde de boerderij in Abbekerk dus niet zelf en zal het hebben verhuurd. Pieter verkocht de stolp in 1869¹³ aan Willem Davids. Hij woonde wel zelf in de stolp in Abbekerk en bezat aanvankelijk vier weilanden. In 1879 kocht hij vier weilanden die achter het boerderijerf lagen. In deze tijd was de boerderij dus zeker weer in gebruik als veehouderij van enige omvang. In dienstjaar 1894 verkocht hij de boerderij aan Nanne Davids, die in Abbekerk woonde, en Pieter van der Gragt uit Oude Niedorp. Een jaar later verkochten zij de boerderij aan Pieter Janszoon Best, een boer uit Abbekerk. De familie Best was via een huwelijk gerelateerd aan de familie Davids. Pieter Best bezat meer huizen in Abbekerk en bewoonde de stolp Dorpsstraat 77 dus vermoedelijk niet zelf. Uit een bouwaanvraag uit 1911 blijkt dat de boerderij in ieder geval vanaf dat jaar werd bewoond door Wiebe Kistemaker. Bij de jaren 1900 en 1909 is sprake van 'verbouw' in het kadaster. Uit april 1909 dateert een hulpkaart waarop de boerderij na verbouwing is getekend (afb. 9). De omvang van de boerderij is niet gewijzigd, maar de positie van de darsdeuren aan de voorzijde is nu zichtbaar. Aan de achterkant is een kleine aanbouw aanwezig. In 1912 is het perceel ten oosten van het plangebied bij het boerderijperceel getrokken en is een schuur op het perceel gebouwd (afb. 10). Deze schuur bestaat, in verbouwde vorm, nog steeds. In dienstjaar 1914 wordt de boerderij verkocht aan Wiebe Kistemaker, die de boerderij hiervoor

12 Dienstjaar?

13 Dienstjaar?

dus al bewoonde. Hij was in 1908 getrouwd met Maartje Best, een dochter van Pieter Best. Na het overlijden van Wiebe Kistemaker in 1945 was Maartje Best eigenaar, samen met haar drie zoons. In 1948 is een nieuwe hulpkaart getekend waarop correcties zijn ingetekend (afb. 11). De aanbouw aan de achterkant van de boerderij is nu groter getekend. Bij dienstjaar 1954 en 1959 is sprake van respectievelijk verbouw en stichting. Uit bouwaanvragen blijkt welke wijzigingen in deze tijd plaatsvonden (zie paragraaf 4.1). In dienstjaar 1967 ging de boerderij over naar Pieter Kistemaker en zijn vrouw Maartje Peetoom. Pieter was een zoon van Wiebe Kistemaker en Maartje Best.

Afb. 9. Hulpkaart uit 1909.

Afb. 10. Hulpkaart uit 1913.

Afb. 11. Hulpkaart uit 1948.

3. Doel en methode van het onderzoek

3.1 Onderzoeksopdracht

In het Programma van Eisen is een aantal onderzoeksvragen geformuleerd die als leidraad bij het archeologisch onderzoek en de uitwerking daarvan hebben gefungeerd. Dit rapport tracht antwoord op deze onderzoeksvragen te geven. Hieronder worden de vragen weergegeven.

1. Prehistorie

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, uit welke periode dateren de sporen?

1.2 Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?

2. Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

2.1 Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste bebouwing op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?

2.2 Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?

2.3 Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?

2.4 Is sprake van een terphoging uit de Late Middeleeuwen? Zo ja, wat voor materiaal is gebruikt om de terp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met plaggen? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?

2.5 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

2.6 Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiele cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

3. De stolpboerderij

3.1 Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?

3.2 Hoe is de boerderij gefundeerd? Waarom is de boerderij op deze manier gefundeerd?

3.3 Hoe zag de oorspronkelijke indeling van de boerderij eruit? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Welke structuren zijn binnen de boerderij aanwezig (bijvoorbeeld waterputten, waterkelders, voorraadkelders)? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

3.4 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

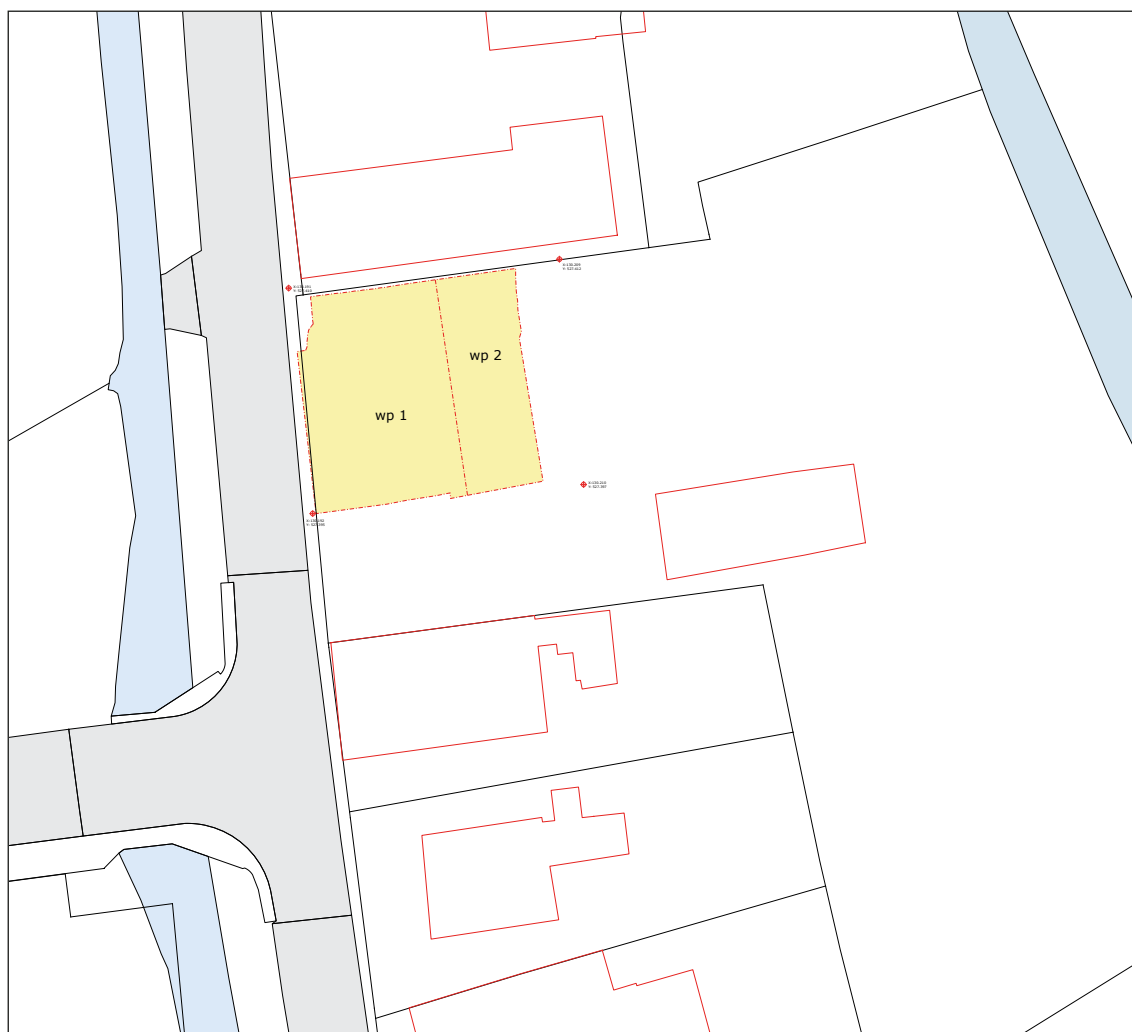
3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?

3.2 Methode

Bij aanvang van de graafwerkzaamheden zijn vier grondslagpunten met RD-coördinaten en een vast NAP-punt uitgezet. In totaal is een oppervlakte van circa 220 m² onderzocht.

De boerderij is in april 2016 afgebroken tot maaiveld, waarbij ook de vloeren zijn verwijderd. De ondergrondse muren zijn blijven zitten, zodat zij tijdens de opgraving konden worden onderzocht. De sporen van de stolp zijn vervolgens in twee fasen blootgelegd, namelijk eerst de westelijke helft en vervolgens de oostelijke helft (afb. 12). Normaal gesproken worden de sporen van een stolpboerderij in één groot vlak blootgelegd, maar dit was hier niet mogelijk doordat er in dat geval geen ruimte was voor de stortgrond. Hierna is binnen de nieuwbouwcontour in vier kleine putten verdiept tot op de natuurlijke bodem (afb. 13). Beide vlakken zijn analoog getekend op schaal 1:20. In totaal zijn vier profielen gedocumenteerd.

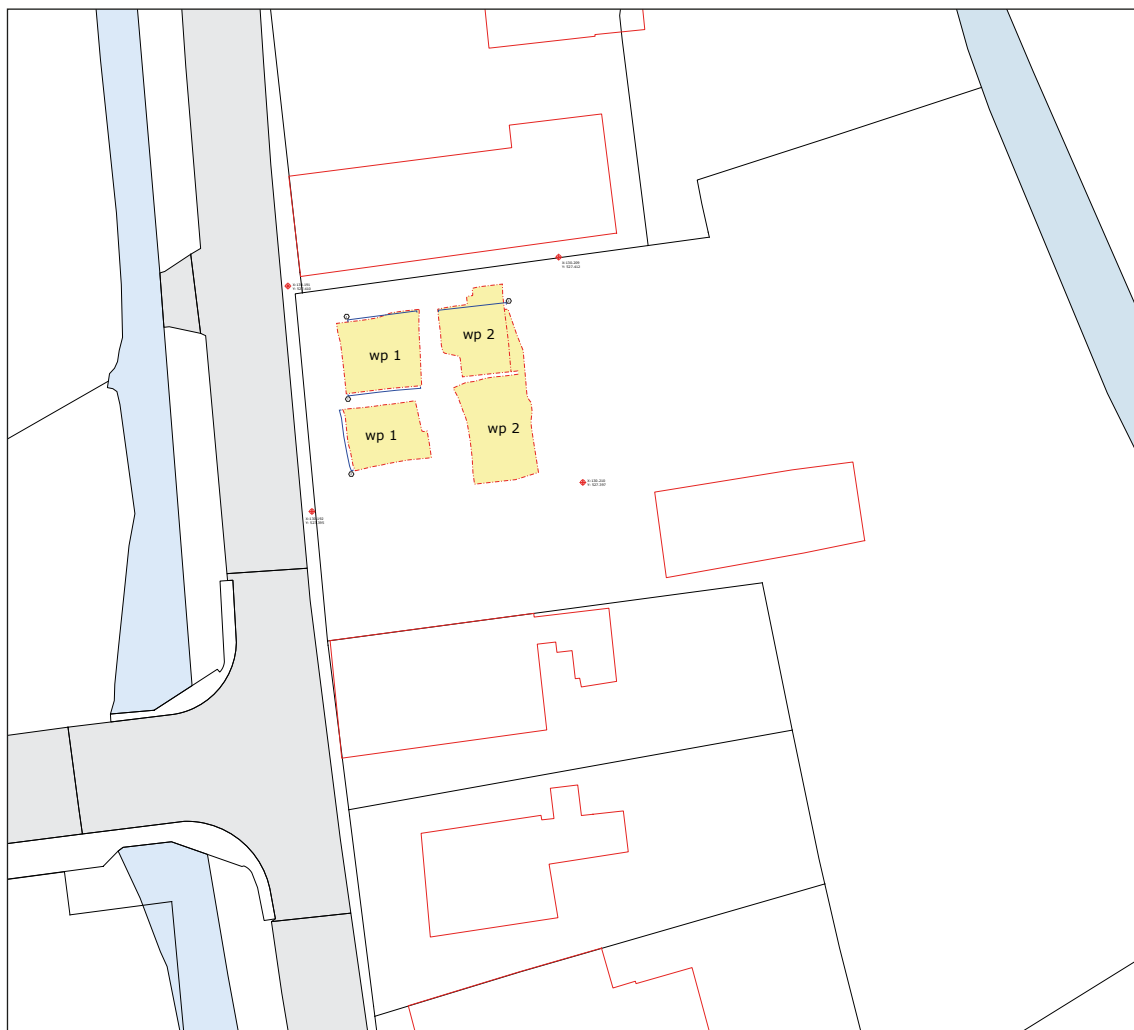

Afb. 12. De omvang en ligging van de werkputten op het niveau van vlak 1. Noorden boven, schaal 1:500.

Het vondstmateriaal is met de hand en voor zover mogelijk per spoor verzameld. De vlakken en stort zijn intensief met een metaaldetector afgezocht.

Bij de uitwerking zijn de keramiek- en glasvondsten gedetermineerd volgens het classificatiesysteem voor laat- en post-middeleeuws aardewerk en glas (het 'Deventer-systeem'). Het doel van dit systeem is het eenduidig beschrijven van keramiek en glas in heel Nederland, waardoor het makkelijker is om vondsten en vondstcomplexen te vergelijken.

Het gravend onderzoek en de uitwerking zijn verricht volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie versie 3.3 en het Kwaliteitshandboek Archeologie Hoorn/West-Friesland, versie 2016.

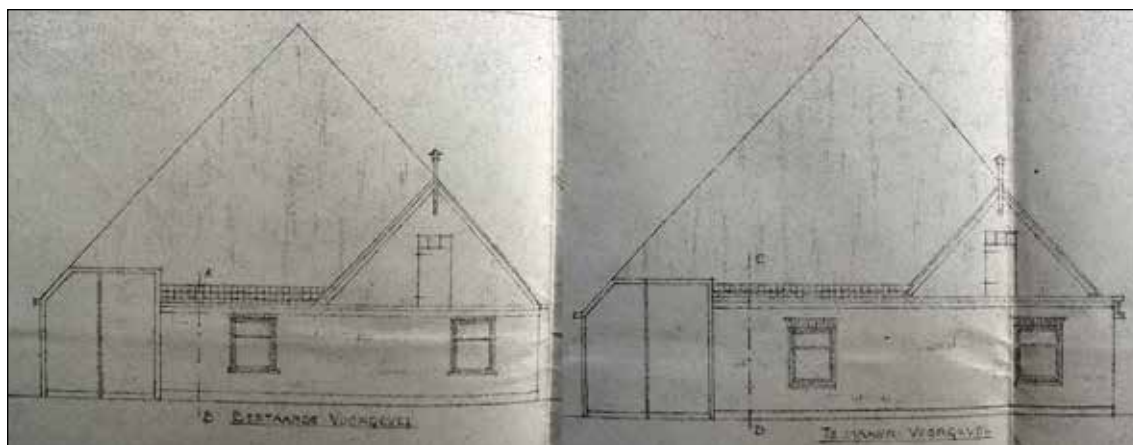
Afb. 13. De omvang en ligging van de werkputten op het niveau van vlak 2. Noorden boven, schaal 1:500.

4. Bouwhistorisch onderzoek

Voorafgaand aan de sloop van de boerderij is op 10 maart 2016 door Archeologie West-Friesland een bouwhistorische opname uitgevoerd. Hierbij is de binnen- en buitenzijde van de stolp gefotografeerd, is de plattegrond van de boerderij vastgelegd en is de constructie van het vierkant (het houtskelet) gedocumenteerd. Bij de sloop van de boerderij in april 2016 zijn door Archeologie West-Friesland de hoofdelementen van het vierkant opnieuw bekeken, opgemeten en zijn monsters gezaagd voor dendrochronologisch onderzoek. De houtmonsters zijn vervolgens onderzocht door Van Daalen Dendrochronologie.

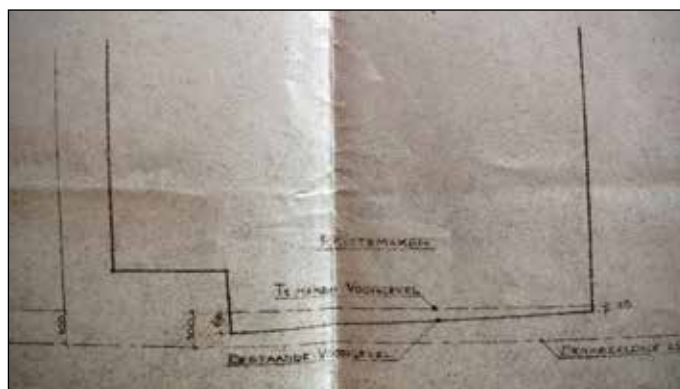
De stolpboerderij was een zogenaamde Westfriese stolp. Kenmerkend voor dit stolptype is de plaatsing van de darsdeuren in de voorgevel, de ligging van het woongedeelte aan de zijkant en de stal aan de achterkant.¹⁴ De voorgevel van de boerderij is aangehouden als westen.

4.1 Bouwvergunningen

Afb. 14. Tekeningen van de bestaande en nieuwe voorgevel uit 1952.

Uit de 20ste eeuw bestaan diverse bouwvergunningen van de boerderij. Uit 1911 dateert een aanvraag voor de bouw van een houten schuur van 9,25 bij 5,30 meter groot.¹⁵ In de schuur moesten twee varkenshokken en een paardenstal komen en het diende tevens als opslag van rijtuigen. De aanvraag werd gedaan door Pieter Best, maar hij vermeldt dat de boerderij op dat moment wordt bewoond door W.

Afb. 15. Plattegrond met de locatie van de bestaande en nieuwe voorgevel uit 1952.

Kistemaker. De bouw van deze schuur is ook terug te vinden in het kadaster. Deze schuur bestaat nog steeds, hoewel in verbouwde vorm.

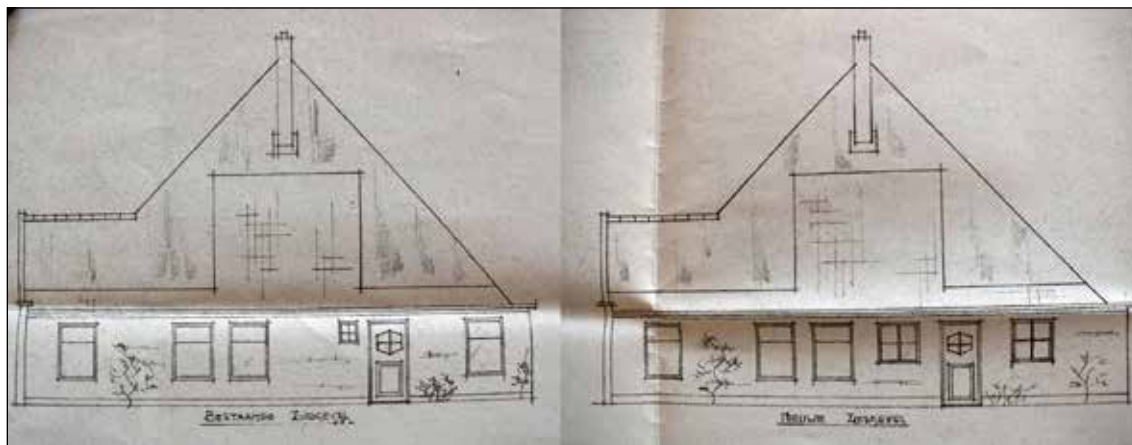
In 1952 wordt vergunning verleend voor het vernieuwen van de voorgevel (afb. 14 en 15). Op

¹⁴ Brandts Buys 1974, 46-79.

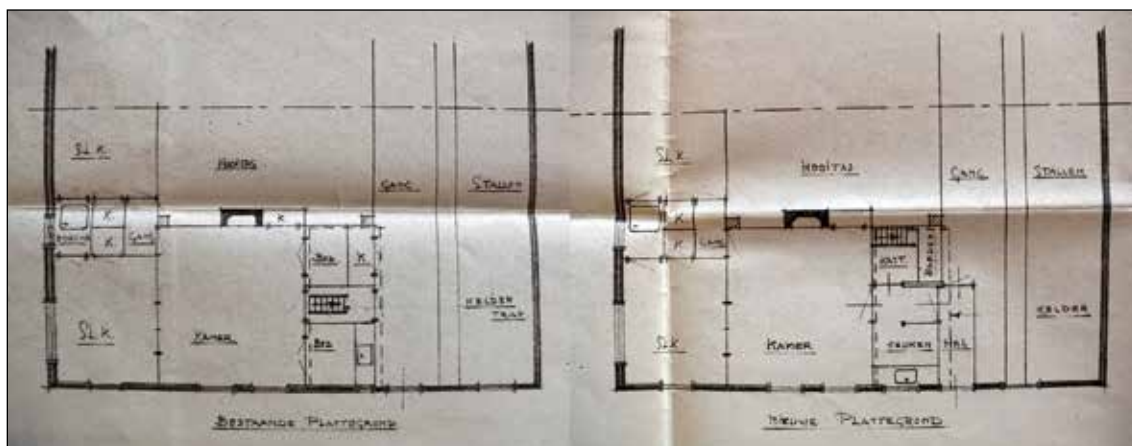
¹⁵ Westfries Archief, toegang 0795-02, inventarisnr. 482.

verzoek van de gemeente wordt de nieuwe gevel iets naar achter gebouwd en recht getrokken, zodat hij op dezelfde rooilijn staat als de naastgelegen huizen.

In 1956 is de oostzijde van de zuidelijke zijgevel vernieuwd, waarbij twee nieuwe ramen zijn geplaatst (afb. 16 en 17). Deze wijziging hing samen met een interne verbouwing, waarbij twee bedsteden en een gangetje daartussen zijn gewijzigd in een keuken en hal. Hierbij is de toegangstrap naar de kelder verplaatst en is een stuk van de koeienstal afgehaald.

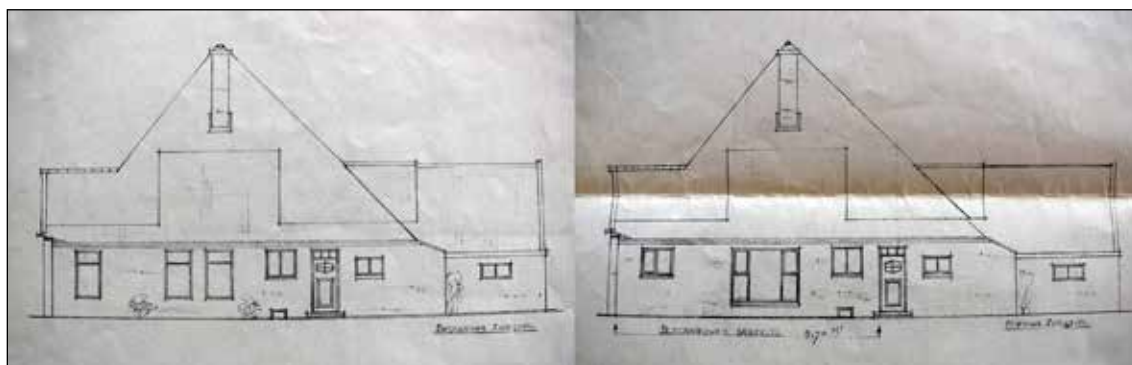

Afb. 16. Tekeningen van de bestaande en nieuwe zuidgevel uit 1956.

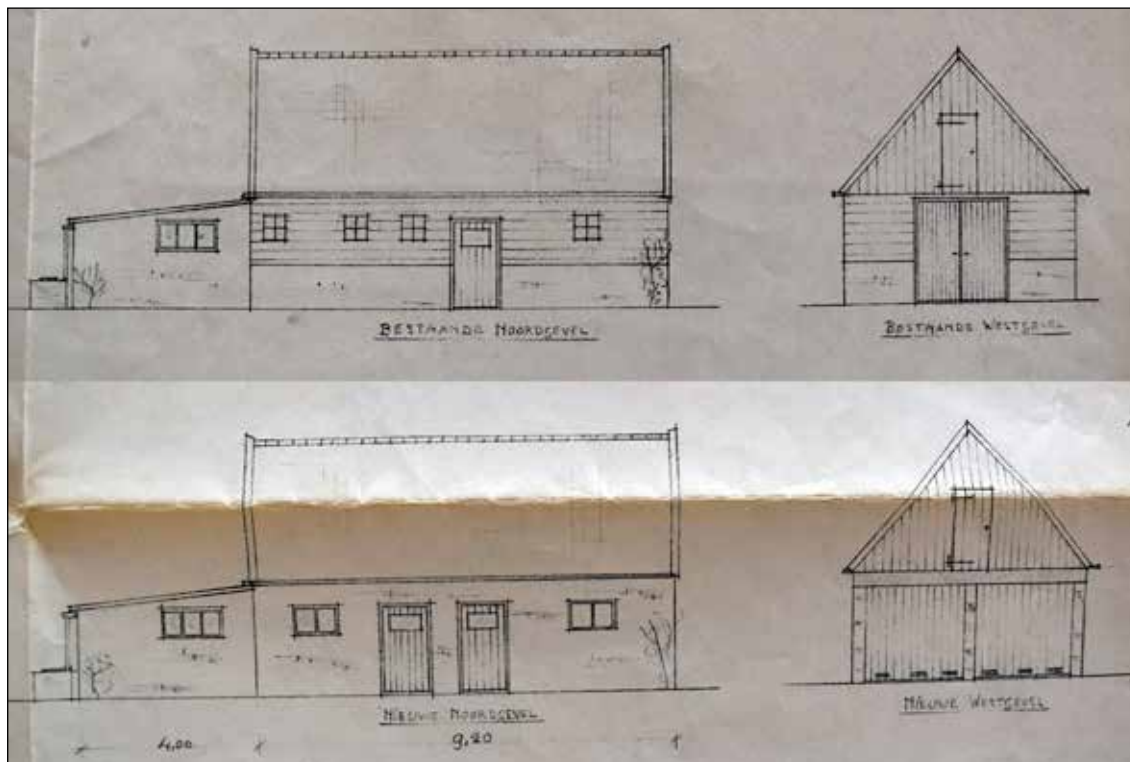
Afb. 17. Plattegrond met de bestaande en nieuwe situatie uit 1956.

In 1969 is de rest van de zuidelijke zijgevel vernieuwd, waarbij onder meer een groot raam is geplaatst (afb. 18 en 19). De vergunning behelsde tevens een verbouwing van de houten schuur uit 1912 tot schapenschuur met garage aan de westzijde.

Afb. 18. Tekeningen van de bestaande en nieuwe zuidgevel uit 1969.

In ieder geval de noordgevel is hierbij vernieuwd in baksteen. Uit de tekeningen blijkt dat zich ten oosten van de schuur een regenwaterkelder bevindt.

Afb. 19. Tekeningen van de bestaande en nieuwe gevels van de schuur uit 1969.

4.2 Oude foto's

Van de boerderij bestaan enkele oude foto's, afkomstig uit de beeldbank van de Stichting Historisch Abbekerk-Lambertschaag. De oudste foto dateert vermoedelijk omstreeks 1910 (afb. 20). Zichtbaar is de voorgevel en een deel van de zuidelijke zijgevel van de boerderij. Het muurwerk op de foto is waarschijnlijk opgetrokken bij de verbouwing van de boerderij in 1900 of 1909. In de voorgevel bevinden zich twee schuiframen met ieder zes ruiten en in de zijgevel zit eenzelfde raam. Verschillende soorten muurankers zijn zichtbaar. In de houten topgevel zit een deur met daarboven een bovenlicht. Boven de topgevel is nog net een stukje van een schoorsteen op het voorste dakvlak zichtbaar.

Een tweede foto dateert van ná de bouw van de nieuwe voorgevel in 1953 en vóór wijziging van de oostzijde van de zuidgevel in 1956 (afb. 21). De zuidelijke zijgevel is goed zichtbaar. Deze is nog in de staat zoals die waarschijnlijk in 1900 of 1909 is gebouwd. Een wijziging ten opzichte van de vorige foto is dat de roedeverdeling in de ramen is verdwenen. Opvallend zijn verder de twee horizontale banden van lichte (waarschijnlijk gele) bakstenen en de lichte en rode bakstenen in de rollaag boven de ramen. Op de oudste foto zijn deze lichtere bakstenen ook herkenbaar, hoewel minder duidelijk. De toepassing van gele bakstenen in metselwerk is typisch voor het begin van de 20ste eeuw. In de zuidelijke zijgevel bevinden zich op de foto een deur met bovenlicht, vier grote ramen en een klein raam. Van een kelderraam is een klein hoekje zichtbaar. Het zuidelijke dakvlak met vierkante schoorsteen en eenvoudige pannenspiegel is gelijk aan de situatie in 2016. De schoorsteen aan de voorkant van de boerderij is verdwenen.

Een derde foto dateert van ná de wijziging van de zijgevel in 1969 (afb. 22). Van weer later is een kleurenfoto (afb. 23). De situatie is niet gewijzigd. In recente tijd is de houten topgevel aan de voorzijde vernieuwd, want de deur die op de foto's zichtbaar is, was in 2016 niet meer aanwezig.

Afb. 20. Rechts Dorpsstraat 77 rond 1910. Foto: Stichting Historisch Abbekerk-Lambertschaag.

Afb. 21. Foto van Dorpsstraat 77 gemaakt in de periode 1953-1956. Foto: Stichting Historisch Abbekerk-Lambertschaag.

Afb. 22. Foto van Dorpsstraat 77 gemaakt ná 1969. Foto: Stichting Historisch Abbekerk-Lambertschaag.

Afb. 23. Foto van Dorpsstraat 77 gemaakt ná 1969. Foto: Stichting Historisch Abbekerk-Lambertschaag.

4.3 Exterieur

De boerderij had een bijna vierkante hoofdvorm van 14,7 meter (oost-west) bij 14,3 meter (noord-zuid). Hiermee is de stolpboerderij relatief klein. Aan de noordzijde van de voorgevel

sprong de voorgevel ruim 1 meter in voor de darsdeuren (afb. 24). Aan de achterzijde was sprake van een 'lage wand', ook wel aangeloeft deel genoemd (afb. 25). Dit betekent dat de achtergevel meer naar buiten is geplaatst en is voorzien van een dak met een andere hellingshoek dan de rest van de kap. De sparrenkap steunt hierdoor aan de achterkant niet op de achtergevel, maar op een dragende balk die werd ondersteund door vrijstaande stijlen (koestijlen).

Afb. 24. Voorgevel van de boerderij in 2016, met links de darsdeuren.

Afb. 25. Achterkant van de boerderij, met rechts de staart.

Dit is gebruikelijk voor de achterzijde van Westfriese stolpen, waar zich altijd de koeienstal bevond.

Aan de achterkant bevond zich aan de noordzijde een korte aanbouw die aangeduid kan worden als 'staart', oftewel een verlengstuk van de stal (afb. 26). Normaal gesproken bevindt de staart zich bij een Westfriese stolp aan de zijkant van de boerderij, maar hier was bij deze boerderij geen plaats voor. De staart is daarom haaks op de koeienstal gebouwd. De staart is waarschijnlijk in 1909 gebouwd. Aan de achterkant van de boerderij bevond zich verder een aanbouw met veel glas uit de tweede helft van de 20ste eeuw, die het beste als veranda kan worden omschreven.

Afb. 26. Staart van de boerderij in 2016.

Alle gevels van de boerderij dateerden uit de 20ste eeuw. De voorgevel is gebouwd in 1953, blijktens een bouwaanvraag. Het betrof een gevel zonder voorhuis met een houten topgevel aan de zuidzijde. In de voorgevel bevonden zich drie ramen en in de topgevel zat eveneens een klein raam. In het stukje muur tussen de voorgevel en de darsdeuren was nog een raam aanwezig.

De zuidelijke zijgevel is gebouwd in 1956 en 1969 (afb. 27 en 28). Aan de oostzijde bevond zich een deur en verder waren vier ramen in de gevel aanwezig. Halverwege bevond zich aan de onderzijde een klein kelderraam.

De noordelijke zijgevel en de gevels van de staart dateren waarschijnlijk van de verbouw van de boerderij in 1900 of 1909 (afb. 29). Op deze muren van rode bakstenen waren muurankers aanwezig met een vorm die karakteristiek is voor de vroege 20ste eeuw. De gevels zijn halfsteens uitgevoerd en waren aan de binnenzijde voorzien van houten stijlen, die door middel van de muurankers met de gevels waren verbonden. In de noordelijke zijgevel bevonden zich vier kleine ramen. De staart was aan de oostzijde voorzien van een houten topgevel met daarin een raam. In de bakstenen gevel daaronder bevond zich een deur en raam met betonnen kozijn. De zuidelijke gevel van de staart was voorzien van een half rond stalraam, dat in latere tijd is

dichtgemetseld. Deze zuidgevel was een stuk lager dan de noordelijke gevel van de staart. De achtergevel van de boerderij was, voor zover zichtbaar, gemaakt van rode bakstenen uit de 20ste eeuw op een plint van oudere gele bakstenen. Op de muur bevonden zich drie onversierde muurankers. Ramen waren niet aanwezig. Aan de zuidzijde bevond zich wel een deur, maar die zal zijn gemaakt bij de bouw van de erker.

Afb. 27. De voorgevel en zuidelijke zijgevel in 2016.

Afb. 28. De zuidelijke zijgevel in 2016.

Aan de zuidzijde van het dak bevond zich een eenvoudige vierkante schoorsteen. Het dak van de boerderij was gedekt met riet, met aan drie zijden een onderrand van rode en grijze dakpannen. Aan de zuidzijde was sprake van een eenvoudige dakspiegel onder de schoorsteen. Het dak van het aangelofde deel aan de achterkant was bekleed met golfplaten. Het dak van de staart was gedekt met rode dakpannen.

Schuin naast de boerderij is een vrijstaande rechthoekige schuur met zadeldak (boet) aanwezig (afb. 30).

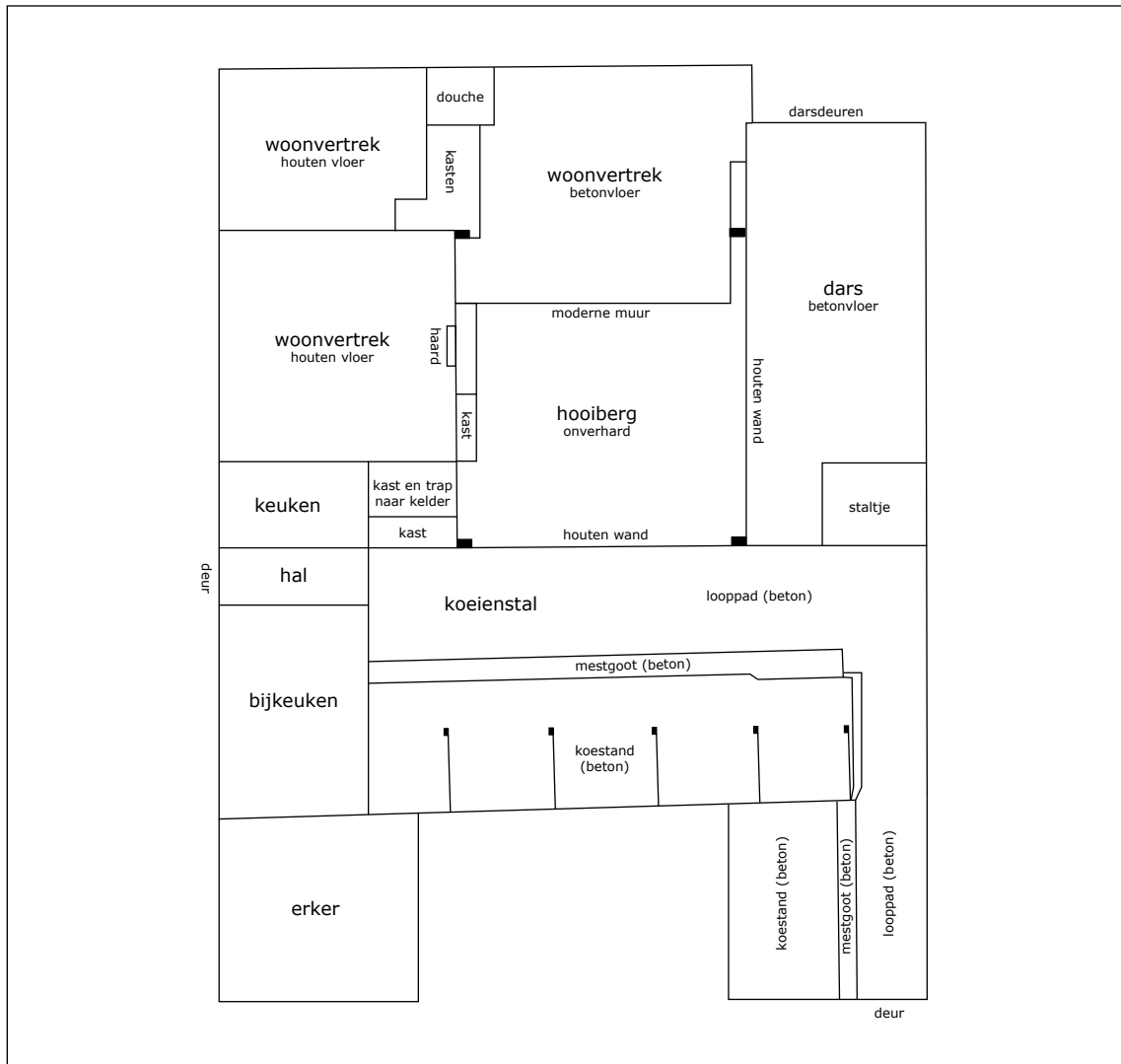
Afb. 29. De noordelijke zijgevel in 2016.

Afb. 30. De schuur naast de boerderij in 2016.

4.4 Indeling en interieur

De indeling van de boerderij was nog grotendeels origineel (afb. 31). Langs de noordelijke zijgevel lag de dars, langs de zuidelijke zijgevel en de voorgevel de woonvertrekken, aan de achterkant de koeienstal en in het midden de open hooiberg. Het is de klassieke indeling van een Westfriese stolp.

Afb. 31. Plattegrond van de boerderij in 2016. Schaal 1:150.

De hooiberg was nog helemaal open en niet voorzien van een vloer. In de 20ste eeuw is het woonvertrek aan de westzijde gedeeltelijk uitgebouwd binnen de hooiberg.

De dars was zoals gebruikelijk niet voorzien van een zolder (afb. 32 en 33). Aan de achterkant van de dars was een kleine ruimte afgescheiden door middel van een laag houten schot op een bakstenen plint. Waarschijnlijk gaat het om een kleine stal voor jongvee die later is toegevoegd. Tussen de dars en hooiberg was gedeeltelijk een houten wand op bakstenen plint met aan de bovenzijde een rollaag aanwezig. De vloer van de dars was van beton.

Afb. 32. De dars, gezien richting de darsdeuren.

De koeienstal lag oorspronkelijk langs de volledige achtergevel (afb. 34 en 35). In de 20ste eeuw is aan de zuidzijde een bijkeuken gebouwd, waardoor een deel van de stal is afgehaald. Aan de balken van het plafond is zichtbaar dat deze ruimte oorspronkelijk onderdeel was van de stal. In de stal was vóór de bouw van de bijkeuken plaats voor twaalf koeien. Zoals gebruikelijk gaat het om een Friese stal, wat betekent dat de koeien met hun koppen naar de gevel stonden. Achter de koeien bevond zich een verdiepte mestgoot (groep of grup) en daarachter een looppad (de koegang). Direct langs de achtergevel lag een drinkgoot, gemaakt van beton en een halfronde keramische vorm. In latere tijd (jaren 50 of 60) is de drinkgoot vervangen door ijzeren drinkbakjes tegen de muur, de afdrukken hiervan waren nog zichtbaar. Aan weerszijden van de mestgoot was zoals gebruikelijk een lage muur met aan de bovenzijde een rollaag aanwezig. De lage muur aan de zijde van het looppad liep door tot aan de noordelijke zijgevel, wat doet vermoeden dat de mestgoot aanvankelijk ook heeft doorgelopen.

Afb. 33. De dars, gezien richting de koeienstal.

Afb. 34. De koeienstal aan de achterkant van de boerderij.

Afb. 35. Noordzijde van de koeienstal, met een houten schot tussen de koestand en het looppad naar de staart.

De lage muur aan de zijde van de koeien was vrij breed, omdat zij hier met hun achterpoten op stonden. Deze muur is in de 20ste eeuw gedeeltelijk iets verbreed door het storten van beton. De standplaats van de koeien (de koestand) was verhard met beton, evenals de vloer van de mestgoot. De koestand lag zoals gebruikelijk iets hoger dan het looppad, in dit geval 20 cm.

Het looppad in de stal was verhard met beton. Bij de sloop is gezien dat onder het beton een laag gele bakstenen lag (afb. 36). Dit maakt het aannemelijk dat het looppad oorspronkelijk was verhard met grijze plavuizen (zogenaamde blauwbakken), want zij liggen altijd op een laag bakstenen.

Afb. 36. Onder de betonvloer in de stal bleek bij de sloop een laag gele bakstenen aanwezig te zijn. In het midden de rand van de waterput. Foto genomen tijdens de sloop, terwijl de sloopkraan de vloer rechtop houdt.

Afb. 37. Het looppad in de koeienstal met de blauwe wand tussen de stal en hooiberg.

Afb. 38. Het staltje aan de oostzijde van de dars, gezien vanuit de koeienstal.

De scheiding tussen de koeienstal en hooiberg/dars werd gevormd door een houten wand die blauw was geschilderd (afb. 37 en 38). Deze houten wand stond op een bakstenen plint die aan de bovenzijde was afgewerkt met een rollaag. Gezien het uiterlijk van de wand dateert deze uit de 19de of 20ste eeuw. In de wand waren drie deuren aanwezig, die toegang gaven tot een vaste kast, de hooiberg en de dars. In het looppad was een afwijkend stukje vloer zichtbaar tegen de scheidingswand tussen de stal en hooiberg (afb. 39). De positie hiervan maakte duidelijk dat hier een waterput onder zat. Tegen de houten wand bevond zich een extra verticale plank waar de pomp tegenaan heeft gestaan.

Afb. 39. De plek van de waterput in de koeienstal.

De zolder van de koeienstal werd gedragen door zolderbalken die op ongeveer 1 meter afstand van de achtergevel werden ondersteund door vrijstaande stijlen, de zogenaamde koestijlen (afb. 40). Tussen de zolderbalken met stijlen lagen dunnere zolderbalken die niet werden ondersteund. Zij worden leugenbalken of leuvebalken genoemd. De zolderbalken en stijlen waren van naaldhout en dateren gezien het uiterlijk daarvan uit de periode 1850-1950. De stijlen waren rechthoekig en 14 bij 9 cm.

Aan de noordzijde van de stal was een smal looppad aanwezig die toegang gaf tot de staart, het verlengstuk van de stal aan de achterkant van de boerderij. In de staart bevond zich een mestgoot en was plaats voor vier koeien (afb. 41). De mestgoot van de koeienstal in de boerderij stond in verbinding met de mestgoot in de staart. Op zeker moment, waarschijnlijk vanaf circa 1950, lag een gierkelder achter de boerderij en loosden de mestgoten hierop.

Afb. 40. Detail van de zolderbalken en koestijlen in de stal.

Afb. 41. De koeienstal in de staart.

Aan de zuidzijde en westzijde van de boerderij lagen de woonvertrekken. Zij zijn in de tweede helft van de 20ste eeuw grondig verbouwd. Het vertrek aan de voorkant is in de tweede helft van de 20ste eeuw gedeeltelijk uitgebouwd binnen de hooiberg. Hier is tevens een betonvloer gestort. In de andere twee woonvertrekken lag een houten vloer op balken.

Afb. 42. De muur van het woongedeelte aan de zuidzijde, gezien vanuit de hooiberg. In het midden de onderzijde van het oude rookkanaal.

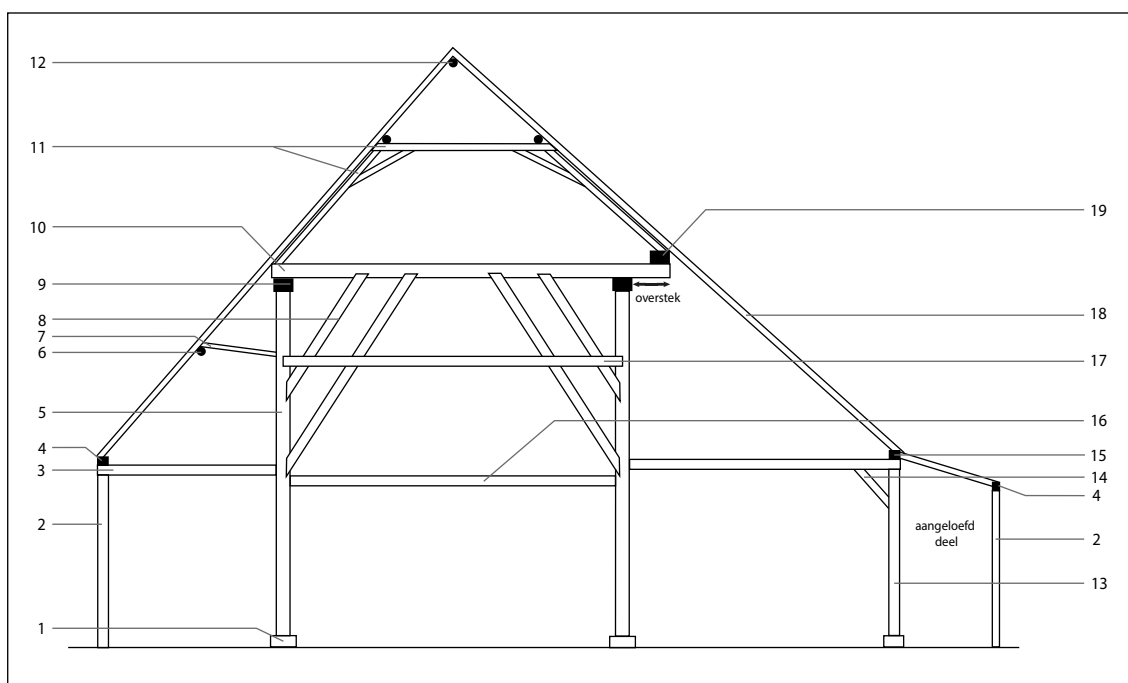

Afb. 43. De kap van de boerderij.

In het woonvertrek aan de zuidzijde is een nieuwe haardplaats gemaakt met een nieuw rookkanaal richting de schoorsteen op het dak. De onderkant van de oude haardplaats, die op dezelfde plek zat als de nieuwe haard, is wel gehandhaafd (afb. 42). Het rookkanaal van de oude schoorsteen was ingeklemd tussen twee horizontale balken die nog aanwezig waren in het vierkant. Aan de zuidzijde bevond zich verder een keuken met daaronder een rechthoekige kelder van circa 4 bij 1,5 meter. Ten oosten daarvan bevond zich een entree en de bijkeuken. Uit een bouwvergunning blijkt dat de keuken en de naastgelegen entree in 1956 zijn gerealiseerd. De bijkeuken is van latere datum.

Boven het verlaagde plafond bevond zich in de woonvertrekken een houten plafond van planken en balken. Dit had geen hoge ouderdom; het is waarschijnlijk in de 19de of vroege 20ste eeuw gemaakt.

Het dak van de boerderij was zoals gebruikelijk een sparrenkap. De bovenkant van de kap was versterkt met sparren, van vliegebinten was geen sprake (afb. 43).

Afb. 44. Dwarsdoorsnede van een stolpboerderij met de gebruikte termen:

1. poer met peulhout	6. gording	11. vliegebint	16. draagbalk
2. muurstijl	7. schoor	12. nokhout	17. jaagband
3. zolderbalk	8. zwingen/zwiepingen	13. koestijl	18. dakspar
4. muurplaat	9. dekbalk	14. korbeel	19. overstekbalk
5. vierkantstijl	10. bovenbalk	15. wurmt	

4.5 Het vierkant

Het vierkant van de boerderij was rechthoekig, namelijk 5,82 (noord-zuid) bij 6,40 meter (oost-west) (buitenmaten, afb. 44). Alle onderdelen van het vierkant waren van naalddhout. Het vierkant bestond uit twee dekbalkgebinten aan de zuid- en noordkant, ieder bestaande uit twee stijlen en een dekbalk (afb. 45 en 46). Na het oprichten van beide gebinten zijn zij aan elkaar verbonden door middel van twee balken die op de dekbalken werden gelegd. Dit worden de bovenbalken genoemd (afb. 47 en 48). Aan de zuidzijde (zijde woongedeelte) was het vierkant voorzien van een overstek van 1 tot 1,10 meter breed. Dit betekent dat

de bovenbalken aan deze zijde doorstaken buiten de stijlen en dat op de uiteinden hiervan een extra balk lag, de overstekbalk. Tussen de dekbalk en de overstekbalk bevond zich oorspronkelijk een rookkanaal.

Afb. 45. Noordzijde van het vierkant.

Afb. 46. Zuidzijde van het vierkant.

Afb. 47. Westzijde van het vierkant.

Afb. 48. Oostzijde van het vierkant.

Hoofdelementen

De vier stijlen, twee dekbalken en twee bovenbalken hadden dezelfde vorm, namelijk grotendeels rond met één gekantrechte zijde op enige afstand van de kern van de boom (afb. 49). De zijanten van de balken waren soms ook licht gekantrecht. Bij de twee oostelijke stijlen bevond de platte zijde zich aan de oostzijde, bij de twee westelijke stijlen zat de platte

zijde aan de westzijde. In het geval van de dekbalken en bovenbalken bevond de platte kant zich steeds aan de onderkant. De overstekbalk had een afwijkende vorm, namelijk rechthoekig met de kern in het midden.

Afb. 49. Twee monsters van elementen van het vierkant, afkomstig van de oostelijke bovenbalk en een van de stijlen.

De stijlen waren aan de onderkant iets dikker dan aan de bovenkant: de onderzijde was 30 bij 18 cm, de bovenkant gemiddeld 24 bij 15 cm. Twee stijlen hadden nog hun originele lengte, wij waren 6,18 en 6,13 meter lang. Bij de andere stijlen is in de 20ste eeuw een stuk van de onderkant afgezaagd, waarbij ook het peulhout en de bovenkant van de poer is vernieuwd. Een van de dekbalken kon worden opgemeten, deze was 6,35 meter lang. Zij waren gemiddeld 24 bij 16 cm groot. Van beide bovenbalken is de lengte gemeten, zij waren 6,80 en 6,97 meter lang. In beide gevallen was de zuidkop zwaarder uitgevoerd dan de noordkop: de zuidkop was 35 bij 26 cm en de noordkop ongeveer 26 bij 22 cm. De bovenbalken waren dus een stuk zwaarder uitgevoerd dan de dekbalken.

Afb. 50. Detail van de overstekbalk, met onderin een lege lipverbinding met hak. Deze houtverbinding had geen functie in het vierkant.

De overstekbalk was 26 bij 26 cm en had een afwijkende vorm, zoals hierboven al in vermeld. Bovendien waren sporen in het hout aanwezig die duidelijk maken dat het om hergebruikt hout gaat, waaronder een inkeping van een lipverbinding met hak voor een zwing op de bovenkant van de balk (afb. 50). Waarschijnlijk heeft deze balk oorspronkelijk ook in een vierkantconstructie gezeten.

Afb. 51. Onderkant van de noordelijke dekbalk met een pengat.

Afb. 52. Bovenkant van een van de stijlen met een pen en twee (gaten voor) toognagels.

De stijlen waren zoals gebruikelijk verbonden met de dekbalken door middel van een pen-gatverbinding (afb. 51). De pennen aan de bovenzijde van de stijlen waren 8 tot 10 cm lang (afb. 52). Een pen-gatverbinding wordt geborgd met één of meer toognagels. Bij de bouw van het onderzochte vierkant is bij drie stijlen gebruik gemaakt van twee toognagels en bij één stijl van slechts één toognagel. In alle gevallen gaat het om toognagels van naaldhout. Zoals gebruikelijk zijn de toognagels na het in elkaar zetten van de vaste gebinten aan weerszijden van de dekbalk afgezaagd. Verder is opvallend dat bij beide dekbalken één van de pengaten is aangebracht tegen de rand van de balk, waardoor deze op de kop van de balk zichtbaar is. Dit fenomeen is vaker gezien bij vierkanten uit de 19de en 20ste eeuw¹⁶, maar niet bij een vierkant uit de 16de of 17de eeuw.

Stijlen staan altijd op een vierkant bakstenen fundament, een poer, met tussen de stijl en de poer een plaat (eiken)hout, het peulhout. Bij de noordelijke stijlen is in de 20ste eeuw de bovenkant van de poer vernieuwd in beton. Tevens is het peulhout vernieuwd en

Afb. 53. Onderkant van de zuidoostelijke stijl met daaronder halfvergaan peulhout en de bakstenen poer.

16 Onder meer bij Breedeweg 77 in Castricum uit 1855.

is een stuk van de onderkant van de stijlen afgezaagd. Alleen bij de zuidoostelijke stijl was de originele fundering zichtbaar (afb. 53). Hier was de bovenkant van een bakstenen poer zichtbaar met daarop peulhout dat grotendeels was vergaan. De oorspronkelijke dikte van het peulhout kon daarom niet meer worden bepaald.

Onderin alle vier stijlen was een rond gat aanwezig (diameter 3 cm) die volledig door de stijl heen ging (afb. 54). De gaten zaten op 22 tot 29 cm uit de onderkant van de stijlen die niet zijn ingekort. Dit fenomeen komt algemeen voor bij vierkanten uit de 16de en 17de eeuw. De functie van de gaten is nog niet helemaal duidelijk, maar het is aannemelijk dat de gaten een doel hadden bij de bouw van het vierkant.

De verbinding tussen dekbalken en bovenbalken wordt bij vierkanten altijd gevormd door zwaluwstaartvormige uitsparingen (voorloeven) in de dekbalken (afb. 55) en zwaluwstaartvormige inkepingen (loeven) in de bovenbalken (afb. 56). De houtverbinding tussen de dekbalken en bovenbalken werd geborgd door middel van een lange ronde pen van naaldhout (diameter 3,5 cm). Ook de verbinding tussen de bovenbalken en overstekbalken was op deze manier uitgevoerd.

De dekbalken hadden beide rechte koppen, terwijl de noordkoppen van de bovenbalken schuin waren bekapt (afb. 57). Dit is vaak het geval en is op deze manier gedaan doordat deze koppen van de bovenbalken zich direct onder het schuine dakvlak bevonden.

Afb. 54. Rond gat in de onderzijde van een van de stijlen.

Afb. 55. Bovenzijde van de zuidelijke dekbalk met een voorloef.

Afb. 56. Onderzijde van de oostelijke bovenbalk met een loef.

Afb. 57. Zijaanzicht van de oostelijke bovenbalk met schuine kop.

Op de bovenbalken, de noordelijke dekbalk en de overstekbalk waren de sparren van de kap bevestigd. Op de bovenste buitenhoeken van deze balken waren inkepingen aanwezig waarin de sparren lagen, evenals veel spijkers waarmee de sparren aan de balken waren bevestigd.

Bij de zuidelijke dekbalk waren ook inkepingen voor sparren aanwezig op de bovenhoek van de balk (afb. 58). In deze inkepingen bevonden zich restanten van ijzeren nagels en ook vierkante gaatjes van uitgetrokken nagels. Het betekent dat oorspronkelijk een sparrenkap op deze dekbalk heeft gelegen.

Bij het onderzochte vierkant is dit echter nooit het geval geweest, omdat bij de bouw al een overstek aan de zuidzijde is aangebracht. Het betekent dat de zuidelijke dekbalk een hergebruikte balk moet zijn.

Afb. 58. De zuidelijke dekbalk met een afgebroken zwing (lipverbinding met hak) en inkepingen van sparren op de bovenhoek van de balk.

Dendrochronologisch onderzoek

Zeven elementen van het vierkant zijn dendrochronologisch onderzocht door Van Daalen Dendrochronologie, namelijk die stijlen, beide dekbalken en beide bovenbalken.¹⁷ Uit het onderzoek blijkt dat het in alle gevallen om grenenhout gaat, oftewel hout van de grove den. Drie houtmonsters konden niet worden gedateerd, namelijk twee stijlen en de noordelijke dekbalk. De zuidelijke dekbalk is gekapt ná 1630, het kapjaar kon niet nauwkeuriger worden bepaald. Een van de stijlen blijkt te zijn gekapt in de herfst/winter van 1642 of de eerste maanden van 1643. De oostelijke bovenbalk is gekapt in 1665 of 1666, de westelijke bovenbalk in 1668 of 1669. Het gedateerde hout dateert dus uit verschillende perioden in de 17de eeuw. Het grenenhout is zoals gebruikelijk afkomstig uit het zuiden van Noorwegen.

Zwingen

Om de hoofdconstructie van het vierkant te versterken, worden altijd schuine balken aangebracht. Zij worden zwingen of zwiepingen genoemd. Bij het onderzochte vierkant waren aan alle vier zijden enkele zwingen aanwezig, oftewel twee zwingen per zijde. Alle zwingen waren van naaldhout. Een van de zwingen was duidelijk later toegevoegd aan het vierkant, namelijk de oostelijke zwing aan de noordzijde. Deze zwing was een gehalveerde boom (halfrond) en dateert waarschijnlijk uit de 19de of eerste helft van de 20ste eeuw. De andere zwingen waren rechthoekig en 18x15 tot 20x15 cm groot. De zwingen aan de noord- en zuidzijde, die onderdeel waren van de vaste gebinten, waren vrij laag op de stijlen bevestigd, namelijk op ongeveer 1,5 meter hoogte. De zwingen van de oost- en westzijde zaten wat hoger, op ongeveer 2 meter boven het loopniveau.

Alle zwingen waren door middel van een lipverbinding verbonden met de stijlen en horizontale balken. Bij de zwingen aan de noord- en zuidzijde (vaste gebinten) was in ieder geval voor de verbinding met de stijlen gebruik gemaakt van lipverbindingen met hak (afb. 59 en 60).

¹⁷ Zie bijlage dendrochronologisch onderzoek. De noordelijke dekbalk is in 2020 onderzocht, maar dit heeft geen datering opgeleverd. Mondelinge mededeling Sjoerd van Daalen.

Ook bij de verbinding met de zuidelijke dekbalk was in ieder geval één keer sprake van een lipverbinding met hak (zie afb. 58). Voor de zwingen aan de oost- en westzijde kon niet goed worden vastgesteld welke vorm de lipverbindingen hadden.

Afb. 59. Lege lipverbinding met hak van een zwing op een van de stijlen. Deze zwing was onderdeel van een van de vaste gebinten.

Afb. 60. Lege lipverbinding met hak van een zwing op een van de stijlen. Deze zwing was onderdeel van een van de vaste gebinten.

Overige balken

Op een hoogte van 2 tot 2,5 meter bevinden zich altijd horizontale balken tussen de vierkantstijlen. Zij worden de draagbalken genoemd, hierop liggen de zolderbalken van de ruimtes rond de hooiberg. Alleen aan de zijde van de dars ontbreekt de balk vaak, doordat hier geen sprake is van een zolder en de balk het inbrengen van het hooi bemoeilijkte. Bij het onderzochte vierkant heeft oorspronkelijk een draagbalk gezeten aan alle vier zijden. Aan de westzijde was in 2016 geen draagbalk zichtbaar door een muur die hier in de 20ste eeuw is gebouwd. Hier heeft wel zeker een draagbalk gezeten en mogelijk was die ook nog aanwezig. De drie zichtbare draagbalken waren van naaldhout. Ook aan de zijde van de dars bevond zich bij deze stomp dus een draagbalk en uit de uitvoering hiervan blijkt dat deze draagbalk al bij de bouw aanwezig was. De draagbalk aan de oostzijde zat wat lager dan aan de andere zijden¹⁸, wat kan worden verklaard door het feit dat aan deze kant zich de koeienstal bevond. Een hoge zolder was hier minder belangrijk.

De draagbalken aan de zuid- en noordkant waren door middel van een pen-gatverbinding en twee toognagels van naaldhout verbonden met de stijlen (afb. 61). Dit is opvallend, want deze wijze van bevestigen van de draagbalken komt weinig voor.¹⁹ Vrijwel altijd is gebruik gemaakt van een eenvoudige lipverbinding. De pengaten in de stijlen waren 26 bij 5 cm groot en 12 cm diep. Een van de draagbalken was 24 cm hoog en 15 cm breed.

De draagbalken aan de oost- en westzijde waren niet verbonden met de stijlen door middel van een pen-gatverbinding.

Afb. 61. Een van de stijlen met halverwege een pengat met toognagels voor de verbinding met de draagbalk.

¹⁸ Aan de zuidzijde zat het midden van de draagbalk op ongeveer 2,2 meter.

¹⁹ Een stolpboerderij waar dit ook is toegepast is Driestedenweg 52 in De Weere, nog niet gepubliceerd.

Op de stijlen is zelfs helemaal geen inkeping van de bevestiging van deze stijlen zichtbaar: de draagbalken moeten simpelweg tegen de buitenzijde van de stijlen zijn aangetimmerd. Op de draagbalk aan de oostzijde bevonden zich op de zijkant twee inkepingen van lipverbindingen met hak. Dit betekent dat het om een hergebruikte balk gaat. Gezien de positie van de inkepingen moet de balk oorspronkelijk hebben gefunctioneerd als dekbalk of bovenbalk in een vierkant. Aan de zuidzijde van de balk bevonden zich verder enkele kleine en grotere inkepingen die wel horen bij de functie als draagbalk. Zij horen bij de originele houten wand die oorspronkelijk tegen de draagbalk aan zat. De houten wand die in 2016 aanwezig was, is in de 19de of vroege 20ste eeuw gemaakt. Uit de inkepingen kan worden afgeleid dat aan de zuidzijde van de draagbalk waarschijnlijk een bedstede heeft gezeten binnen de hooiberg.

Aan de zuidzijde bevond zich een jaagband. Deze horizontale balk bevond zich tussen de draagbalken en de dekbalk in. Het ging om een halfronde balk van naalddhout (gehalveerde boom). De jaagband is in latere tijd aan het vierkant toegevoegd, waarschijnlijk in de 19de of eerste helft van de 20ste eeuw. De balk was verbonden met de stijlen door middel van een lipverbinding.

Handelsmerken

Op het vierkant zijn slechts twee handelsmerken gezien, wat erg weinig is. Op de onderkant van de noordelijke dekbalk bevond zich een grote letter W en daarnaast vermoedelijk een huismerk (afb. 62). Meestal zijn handelsmerken aangebracht met een ritsmes, waardoor een ronde groef ontstaat. De merken op het onderzochte vierkant waren echter ingekrast en daardoor slechter zichtbaar.

Op het vierkant waren geen telmerken aanwezig.

Afb. 62. Merken (in rood geaccentueerd) op de onderkant van de noordelijke dekbalk.

4.6 Deelconclusie

De stolpboerderij aan de Dorpsstraat in Abbekerk was een Westfriese stolp, wat betekent dat de darsdeuren in de voorgevel zaten, het woonvertrek aan de zijkant lag en de koeienstal zich aan de achterkant bevond. De stolp mat 14,7 bij 14,3 meter, wat relatief klein is. Uit historische gegevens en oude foto's blijkt dat in ieder geval de voor- en zuidgevel in 1900 of 1909 zijn vernieuwd. Ook de noordelijke zijgevel is mogelijk in deze tijd gemaakt. In de jaren 50 en 60 zijn de voorgevel en zuidgevel opnieuw vervangen. De datering van de achtergevel is onzeker, maar deze lijkt ook uit de 20ste eeuw te dateren. In ieder geval in de eerste helft van de 20ste eeuw waren twee schoorstenen aanwezig, namelijk aan de zuidzijde en westzijde. De westelijke schoorsteen is vóór circa 1955 afgebroken.

Op het eerste gezicht leek het vierkant van de stolpboerderij een normaal 17de-eeuws vierkant van grenenhout, dat alleen met nieuw hout was gebouwd. Bij nadere bestudering bleek dat op de overstekbalk en de zuidelijke dekbalk sporen van hergebruik aanwezig waren. Uit het dendrochronologisch onderzoek blijkt dat het hout in verschillende perioden in de 17de eeuw

dateert. Hoewel de gegevens enigszins summier zijn, lijkt het erop dat het vierkant in de vorm zoals die tot 2016 bestond, is gebouwd rond 1670. De beide bovenbalken zijn op dat moment nieuw gekocht. Waarschijnlijk zijn de beide vaste gebinten, ieder bestaande uit twee stijlen en een dekbalk, hergebruikt van een ouder vierkant dat rond 1644 is gebouwd. Dit verklaart de inkepingen voor sparren in de zuidelijke dekbalk, die in het onderzochte vierkant geen functie hadden. Er zijn geen aanwijzingen dat de vaste gebinten uit elkaar zijn gehaald, bijvoorbeeld in de vorm van afgezaagde zwingen. Dit maakt het waarschijnlijk dat zij afkomstig zijn van een stolpboerderij die eerder op perceel Dorpsstraat 77 stond. Het zou betekenen dat rond 1644 een stolpboerderij op het perceel is gebouwd, die rond 1670 is herbouwd. Hierbij is het oude vierkant grotendeels hergebruikt, maar zijn wel nieuwe bovenbalken toegepast.

In latere tijd zijn nauwelijks wijzigingen aangebracht aan het vierkant. Een van de zwingen is vervangen en aan de zuidzijde is een jaagband toegevoegd. In de 20ste eeuw zijn de onderzijden van twee stijlen afgezaagd, waarbij eveneens de bovenkant van de poeren is vernieuwd.

Afb. 63. Van de elementen van het vierkant worden monsters gezaagd met de kettingzaag.

5. Resultaten archeologisch onderzoek

De sporen die bij de opgraving zijn aangetroffen, dateren uit de periode van de 12de tot de 20ste eeuw. Het gaat onder meer om ophogingslagen, kuilen en sporen van gebouwen. Sporen uit de Bronstijd zijn niet gevonden.

5.1 Natuurlijke bodem

De natuurlijke bodem van het perceel bestaat uit lichtgrijze zavel (mix van fijn zand en klei). De hoogte van de bovenzijde van deze natuurlijk gevormde laag wisselde tussen -0,80 en -0,90 NAP. Voor oostelijk West-Friesland is dit hoog, wat samenhangt met de ligging op de kreekrug (zie paragraaf 2.1). Op de zavel lag een donkergrijze kleilaag van ongeveer 10 cm dik. Ook deze laag is natuurlijk gevormd: het gaat om een bodem uit de prehistorie. Op deze kleilaag bevond zich een dunne laag van donkerbruine organische klei van maximaal 10 cm dik, die eveneens natuurlijk is ontstaan. Waarschijnlijk gaat het om een veraarde restant van een veenlaag.

5.2 De 12de en 13de eeuw

In deze fase is de terphoging op het perceel ontstaan. Sporen van huizen zijn vrijwel afwezig; alleen een mogelijke paalkuil is gevonden. Vloerniveau's of haardplaatsen zijn niet aangetroffen. Gezien de aanwezige terphoging is het echter toch aannemelijk dat in deze tijd op het perceel werd gewoond.

Sloot (S61)

Op ongeveer 13 meter uit het midden van de straat is een brede noord-zuid georiënteerde sloot gevonden (afb. 64).

Afb. 64. Profiel met de dwarsdoorsnede van sloot S61.

Dit is de oudste sloot die de percelen langs het dorpslint aan de oostzijde begrenste. Het betekent dat oorspronkelijk de huispercelen langs de oostzijde van het lint maar maximaal circa 11 meter diep waren. De oostelijke begrenzing van de sloot is niet gevonden, maar geschat wordt dat de sloot oorspronkelijk ongeveer 6 meter breed was. Vanaf de bovenkant van de natuurlijke bodem was de sloot ongeveer 1,3 meter diep ingegraven, met het diepste punt op -1,98 NAP.

De sloot is in meerdere fasen gedempt, dit wordt hieronder besproken bij de verschillende fasen van de terphogingen.

Eerste fase terphoging

Tussen de straat en sloot S61 lag een dik pakket middeleeuwse ophogingslagen. Binnen dit pakket zijn drie fasen te herkennen. De onderste, en dus oudste, fase bestond uit vlekkerige ophogingslagen. Deze lagen vormden een pakket van maximaal 60 cm dik. In profiel 1 is binnen deze fase aan de westzijde, dus de straatzijde, een laag geconstateerd die bestond uit slordig gestorte zoden (afb. 65).

Afb. 65. Profiel 1 met middeleeuwse terphogingen.

Ook in het aansluitende westprofiel waren de zoden goed zichtbaar (afb. 66). Vermoedelijk is deze zodenlaag bewust aangebracht om een stevige rand voor de huisterp te creëren. Ervan uitgaande dat dit de westelijke begrenzing van de huisterp was, was de terp ongeveer 7 meter diep. Dit maakt het aannemelijk dat het huis op de terp met de lengterichting parallel aan de straat stond.

De andere lagen bestonden uit donkerbruingrijze organische klei of grijsbruine klei met daarin grote lichtgrijze klei en zandvlekken. Met name in profiel 1 waren deze lagen duidelijk herkenbaar, de bovenkant van de oudste ophogingsfase lag hier op -0,10 NAP. In profiel 3 was het onderscheid tussen de beide fasen minder duidelijk, maar waarschijnlijk lag die rond -0,20 NAP (afb. 67).

Afb. 66. Westprofiel, aansluitend aan profiel 1.

Afb. 67. Profiel 3 met middeleeuwse terpophogingen.

De hoeveelheid vondsten uit de oudste terplagen is zeer beperkt: maar tien scherven kunnen met zekerheid aan deze fase worden gekoppeld.²⁰ Het gaat om acht scherven kogelpotaardewerk,

²⁰ V12, V16, V19, V21, V22, V26.

één scherf Maaslands rood aardewerk en een randscherf van Pingsdorfaardewerk. Deze randscherf kan op basis van het model in de periode 1050-1180 worden geplaatst. Een deel van de kogelpotscherven heeft een zeer grove magering en zij zouden ook goed uit de 12de eeuw kunnen dateren. De andere kogelpotscherven hebben juist een fijne zandmagering en dit wijst eerder op de 13de eeuw. De scherven uit de 12de eeuw zouden in dat geval als opspit beschouwd moeten worden. Door de kleine hoeveelheid vondsten uit de oudste terplagen is het dus niet mogelijk om de aanvang van de huisterp precies te dateren, maar het is vrijwel zeker dat de oudste fase dateert uit de 12de of 13de eeuw.

Kuil (S26)

Helemaal onderin de terpophoging is een kuil gedocumenteerd (afb. 68). Het ging om een driehoekig spoor van ongeveer 50 bij 60 cm en nog 34 cm diep. Vermoedelijk was het spoor op een hoger niveau al aanwezig, maar is het in de vlekkerige ophogingslagen niet gezien. Het spoor was gevuld met grijsbruine zandige klei en lichtgrijze zandvlekken. Het spoor had een ronde bodem, onderin is een kogelpotscherf met fijne magering gevonden.²¹ Dit type aardewerk komt in West-Friesland voor tot circa 1325. Mogelijk gaat het om een paalkuil en hoort deze bij de vroegste middeleeuwse huizen die op het terrein hebben gestaan.

Afb. 68. Kuil S26.

5.3 De 14de en 15de eeuw

In de 14de eeuw is de huisterp verder opgehoogd, verbreed en is de noord-zuid georiënteerde sloot die het perceel aan de oostzijde begrensd gedempt. De huidige maaiveldhoogte van het perceel is hierbij tot stand gekomen. Uit deze fase dateren ook restanten van een haardplaats en diverse grote en kleine kuilen. Uit de ligging en datering van de kuilen blijkt dat de demping

21 V15.

van de sloot in de tweede helft van de 14de eeuw voltooid moet zijn geweest. Op basis van de stookplaats kan worden gezegd dat het huis in deze fase aan de noordzijde van het perceel stond. Het valt niet met zekerheid te zeggen of het huis parallel of dwars op de weg stond, maar parallel aan de straat lijkt gezien de beperkte diepte van het perceel het meest aannemelijk.

Tweede fase terpophoging met zodenranden (S25, S69)

In de tweede ophogingsfase is de huisterp opgehoogd met 20 tot 40 cm. Deze fase kan op basis van de keramiekvondsten in de eerste helft van de 14de eeuw worden gedateerd.

De ophogingslagen uit deze fase hadden een vrij egale samenstelling, in tegenstelling tot de vlekkerige ophogingslagen uit de eerste fase. Zij bestonden uit grijsbruine iets zandige klei met soms wat lichtgrijze zandvlekjes en houtskoolbrokjes. De bovenkant van de ophoging lag rond +0,10 NAP. Uit een van de ophogingslagen uit deze fase komt een randfragment van kogelpotaardewerk (kp-kog-6) uit de 13de of vroege 14de eeuw.²²

Gelijktijdig met de ophoging van de huisterp is de terp ook verbreed door de sloot aan de achterkant van het perceel (S61) gedeeltelijk te dempen: aan de westzijde is de sloot over een breedte van ongeveer 2 meter dichtgestort met klei (zie afb. 64 en profiel 4 in bijlage 9). De terp was nu ongeveer 8,5 meter breed. Uit de dempingslagen komen negentien scherven, namelijk kogelpotaardewerk, een stuk bijna-steengoed, een fragment Paffrath-aardewerk, een scherp Maaslands rood aardewerk en een fragment vroeg steengoed met oppervlaktebehandeling, mogelijk afkomstig uit Langerwehe.²³ Het laatste fragment dateert waarschijnlijk uit de eerste helft van de 14de eeuw.

Afb. 69. Zodenrand S25.

Aan zowel de west- als oostzijde zijn delen van zodenranden gevonden. Het gaat om banen van maximaal 25 cm breed. Dit is te smal om te fungeren als wanden van een huis. Waarschijnlijk

²² V18.

²³ V43, V44, V47, V48. Mogelijk komen ook V56 en V62 uit de lagen van deze fase.

gaat het om versterkingen van de randen van de huisterp. Dit soort versterkingen zijn eerder gevonden in oostelijk West-Friesland.²⁴ Door het gebruik van de zoden als randafwerking werd een soort podium gecreëerd, waarop het huis werd gebouwd.

Aan de westzijde was de zodenrand het meest intact: hier is de rand over een lengte van 1,7 meter teruggevonden (S25, afb. 69). Opvallend is dat deze zodenrand niet precies parallel aan de straat lag, maar enigszins schuin hierop. De rand lag wel parallel aan de voorgevel van de stolpboerderij, zoals die tot 1952 bestond (in dat jaar is de voorgevel recht getrokken, zie paragraaf 4.1). De zodenrand lag op 4 meter ten oosten van de straat.

Zodenrand S25 bestond uit zoden van lichtgrijze klei, grijze klei en donkerbruine organische klei van ongeveer 20 bij 13 cm groot. Ernaast waren kleine ronde gaten aanwezig, het gevolg van houten palen die in de loop van de tijd volledig zijn weggerot. Door de stevige kleigrond zijn de paalkuilen hierna niet opgevuld. Vermoedelijk zijn de paaltjes uit dezelfde tijd als de zodenrand en waren zij ook onderdeel van de terpversterking. In het zuidprofiel was de zodenrand ook zichtbaar (afb. 70). Het spoor was hier nog 30 cm hoog en bestond uit opgestapelde zoden.

De zuidzijde van zodenrand S25, aangetroffen in een ander vak, had een meer rommelig karakter. Tussen deze zoden is een scherp spaarzaam geglazuurd roodbakkend aardewerk uit de 14de eeuw gevonden.²⁵

Afb. 70. Detail van profiel 1 met rechts zodenrand S25.

Aan de oostzijde van de huisterp zijn ook stukjes van een zodenrand gevonden (S69), wat betekent dat in ieder geval twee zijden van de huisterp op deze manier waren versterkt. Door tijdgebrek zijn de zoden hier alleen gefotografeerd en is de positie globaal op tekening gezet (afb. 71).

24 Venhuizen, Westerkerkweg 36: Gerritsen & Duijn 2017. Enkhuizen, Westeinde 88-92: Ter Steege *et al.* 2020. Grootebroek, Zesstedenweg 203, 37-39.

25 V24.

De zoden zijn ook aanwezig in profiel 4 (zie afb. 70 en profiel 4 in bijlage 9). Het spoor was hier nog slechts 20 cm hoog en bestond uit gelaagde zoden van grijze en lichtgrijze klei, waarvan de bovenkant op circa -0,60 NAP lag. Hieruit komt een scherp kogelpotaardewerk.²⁶

Afb. 71. Zodenrand S69.

Derde fase terpophoging

Op zeker moment is de terp opnieuw opgehoogd en tevens verbreed. De zodenranden uit de tweede fase van de terpophoging zijn hierbij grotendeels afgebroken en de noord-zuid georiënteerde sloot S61 is volledig gedempt. Mogelijk zijn langs de nieuwe randen van de huisterp opnieuw zodenranden aangebracht, maar dit is niet zeker omdat zij buiten het onderzoeksterrein liggen. De bovenkant van deze ophoging lag waarschijnlijk ter hoogte van het huidige maaiveld (circa +0,30 NAP) of hoger: in latere tijd, bijvoorbeeld bij de bouw van de eerste stolpboerderij, is de terp mogelijk afgevlakt.

De ophogingslagen bestonden onder het niveau van vlak 1, net als bij de vorige ophogingsfase, uit vrij egale lagen van grijsbruine iets zandige klei met weinig lichtgrijze zandvlekjes en soms wat houtskool en donkerbruine organische brokjes. Ook de sloot is met zandige klei gedempt. Een kleine hoeveelheid keramiek kan met enige zekerheid aan de lagen van deze ophoging ter plaatse van de huisterp worden gekoppeld, namelijk zestien scherven.²⁷ Het gaat om kogelpotaardewerk, roodbakkend aardewerk, grijsbakkend aardewerk en steengoed mét en zonder oppervlaktebehandeling. De keramiek dateert uit de 14de eeuw.

Ter plaatse van werkput 2, dus de locatie van de gedempte sloot, is ook keramiek verzameld uit de dempingslagen die waarschijnlijk bij de derde ophogingsfase horen. Het gaat om 64 scherven, namelijk kogelpotaardewerk, roodbakkend aardewerk, grijsbakkend aardewerk en steengoed

26 V46.

27 V2, V3, V20, V23 (deel), V25).

mét en zonder oppervlaktebehandeling (Siegburg).²⁸ Een andere vondst is een brok paars graniet.

Uit de lagen die horen bij deze fase komen twee metaalvondsten van lood.²⁹ Het eerste is een spinlood: een platte schijf met een gat daarin (afb. 72.1). Het is vrij grof gevormd. Elders uit oostelijk West-Friesland zijn ook dit soort grove spinloden bekend.³⁰ Van het andere voorwerp is de functie onbekend (afb. 72.2).

Afb. 72. Loden spinlood en voorwerp met onbekende functie.

Haardplaats (S16/S32)

Op het niveau van vlak 1 is aan de noordzijde van het onderzochte terrein een plek met veel as en houtskool gevonden (op +0,18 NAP, afb. 73). Hierin lag ook verbrande keramiek. Het gaat vermoedelijk om de haardplaats van een huis uit de Middeleeuwen. De keramiek omvat vier verbrande scherven van roodbakkerd aardewerk en steengoed met oppervlaktebehandeling uit de periode 1300-1450.³¹ Het spoor was 1,5 meter lang, de diepte is niet bepaald. De vulling bestond uit as, houtskool, baksteengruis en mortelbrokken.

Afb. 73. Haardplaats S16/S32.

28 V36, V37, V42, V50, V51, V52, V56, V61. S56 in vlak 2 is een dagzoom van een laag in deze sloot.

29 V42, V43.

30 Duijn & Schrickx 2012, 175.

31 V6, V33.

In, onder of vlak naast het spoor is een ijzeren nijptang gevonden (afb. 74).³² Het moet gezien de context uit de 14de of 15de eeuw dateren.

Afb. 74. IJzeren nijptang.

Kuil (S22)

In de noordwesthoek bevond zich een grote kuil van ruim 2,5 meter breed en minimaal 1,8 meter lang (afb. 75 en 76). Het meest aannemelijk is dat het is gegraven als kleiwinningskuil. Het spoor is door plaggenbaan S25 heen gegraven en moet dus later zijn. Het spoor was al aanwezig op het niveau van vlak 1 (+0,18 NAP), de kuil was 2,02 meter diep (onderkant op -1,87 NAP). De onderkant was 180 cm breed. De kuil had een gelaagde vulling van donkergrijze, grijze en lichtgrijze klei, met hier en daar een beetje houtskool en schelpgruis. Slechts één scherf komt uit het spoor, namelijk een fragment van een steengoedkruik uit de periode 1425-1525.³³ In de 17de eeuw is een grote grondverbeteringskuil door de kuil heen gegraven, die is opgevuld met zand. Hierop is vierkantpoer S27 gebouwd.

Afb. 75. Kuil S22.

32 V57.

33 V11.

Afb. 76. Dwarsdoorsnede van kuil S22 gezien richting het westen. Daar doorheen een grondverbeteringskuil, en daarop poer S27.

Mestkuil (S57)

Aan de oostzijde lag kuil S57. In de 16de eeuw is dit spoor gedeeltelijk weggegraven bij het graven van kuil S63 (zie afb. 95). Het spoor was minimaal 1,4 meter groot. De onderkant van de kuil lag op -1,71 NAP, zodat het minimaal 1,52 meter diep was. Het spoor had een gelaagde vulling, met onderin een pakket mest van 35 cm dik. Hierop waren vullagen aanwezig van grijsbruine iets zandige klei met lichtgrijze kleivlekjes en donkergrijze tot zwarte banen. Uit het spoor komt één scherf, namelijk een randfragment van een roodbakkende grape (r-gra-3) uit de periode 1350-1400.³⁴

Kuil (S67)

Ter hoogte van gedempte sloot S61 lag een langwerpige kuil van (minimaal) 2 meter lang en 70 cm breed. Het spoor was komvormig en 28 cm diep (bovenkant -0,50 NAP, afb. 77). De vulling bestond uit donkerbruine organische klei met baksteenbrokken en donkerbruin organisch materiaal. In de kuil zijn 23 scherven aardewerk gevonden, namelijk roodbakkend aardewerk, grijsbakkend aardewerk en steengoed zonder oppervlaktebehandeling uit Siegburg.³⁵ De keramiek dateert uit de tweede helft van de 14de eeuw.

Kuil (S68)

Naast spoor S67 lag een klein rond spoor van 60 cm in diameter en 12 cm diep (bovenkant -0,50 NAP, zie afb. 77). Het was gevuld met grijsbruine zandige klei, houtskool en lichtgrijze zandvlekken. Uit het spoor komen geen vondsten, zodat de datering onzeker is. Het moet in ieder geval dateren van ná de demping van sloot S61 in de 14de eeuw.

34 V39.

35 V58, V59.

Afb. 77. Links kuil S67, rechts kuil S68.

Afb. 78. Noordprofiel halverwege werkput 2, met rechts de insteek van sloot S61 en links kuil S71.

Kuil (S70)

Naast S67 en S68 lag nog een kuil, namelijk kuil S70. Het spoor was 1 meter breed en minimaal 90 cm lang, de diepte is niet bepaald (wel zeker minimaal 20 cm diep). Uit de kuil komt een bodem met geknepen standring van een steengoedkan met oppervlaktebehandeling,

waarschijnlijk uit Langerwehe. Het voorwerp dateert uit de periode 1350-1500.³⁶

Kuil (S71)

Kuil S71 is alleen gezien in het noordprofiel van werkput 2 (zuidoostvak) en niet in het vlak (afb. 78). Van het spoor kan slechts worden gezegd dat hij ongeveer 80 cm breed was en ongeveer 60 cm diep, met een platte bodem. Er komen geen vondsten uit.

5.3.1 Bijzondere metaalvondsten (C.P. Schrickx)

In de noordwesthoek van werkput 1 zijn direct onder vlak 1 twee bijzondere metaalvondsten uit de Late Middeleeuwen verzameld. De eerste is een zeldzame gouden munt uit de 15de eeuw (afb. 79).³⁷ Het betreft een Gouden Lam: een gouden munt die is genoemd naar het Lam Gods dat op de voorzijde van de munt staat afgebeeld. De in Abbekerk gevonden Gouden Lam dateert omstreeks 1419 en is een van de oudste gouden munten uit West-Friesland. De munt is gedetermineerd door de heer Paul Beliën, conservator Nationale Numismatische Collectie van De Nederlandsche Bank, en is opgenomen in NUMIS, het landelijke numismatisch informatiesysteem.³⁸ Het blijkt om een zeer zeldzame munt te gaan, waarvan slechts enkele exemplaren uit de literatuur bekend zijn.

Afb. 79. Voor- en keerzijde van de gouden munt uit de 15de eeuw.

Op de voorzijde staat een lam met aureool en kruisbanier in veelpas, met daaronder de letters FR RX (Francorum Rex: Koning van Frankrijk). Rondom de voorstelling staat de randtekst: + AGN DEI : QVI TOLL. PECAT. MVDI : MISE. NOBIS (Agnus Dei qui tollis peccata mundi miserere nobis: Lam Gods, dat de zonder der wereld wegneemt, ontferm U over ons). Op de keerzijde staat een gebloemd kruis met centrale rozet in gehoekte veelpas met Franse lelies in de hoeken van het kruis en de boogvullingen. De randtekst luidt: + XPC [rad met zes punten]

³⁶ V60.

³⁷ V4-M01.

³⁸ NUMIS nr 1129497. Dank gaat tevens uit naar Frank Postma, vrijwillig medewerker Archeologie West-Friesland, voor zijn hulp bij het beschrijven van de munt.

VIIICIT [rad] XPC [rad] REGIIAT [rad] XPC IIIPERAT (Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat: Christus overwint, Christus regeert, Christus overwint). Opvallend is de wijze waarop de letters N en M zijn weergegeven, namelijk als II en III. De munt weegt 2,5 gram.

De Europese goudmijnen raakten in de 10de eeuw uitgeput, waarna in plaats van gouden munten vooral veel zilveren munten werden geslagen. Kort na 1300 ontdekte men nieuwe goudmijnen in Hongarije en kwam via handelssteden als Venetië goud uit Afrika beschikbaar. Daarna gingen diverse vorsten weer over tot het slaan van gouden munten. Een van deze is de *Mouton d'or* of *Agnel d'or*, een gouden munt die in 1355 in Frankrijk werd ingevoerd. In het Nederlands spreken we over een Gouden Lam. De gouden munten van de grote vorstenhuizen uit de 14de eeuw werden door diverse kleine graafschappen of hertogdommen geïmiteerd. De Franse *Mouton d'or* kende veel imitaties, waarvan de bekendste is gemaakt door Lodewijk van Maele, de graaf van Vlaanderen. Deze munt werd vervolgens op haar beurt weer nagemaakt door een aantal kleinere heren, zoals de hertog van Brabant en de hertog van Gelderland. Kortom: er waren nogal wat imitaties van deze populaire munt in omloop.³⁹ Veel minder bekend is dat ook de graaf van Meurs een eigen Gouden Lam

Afb. 80. Frederik IV van Meurs in het wapen- en statutenboek van de Orde van het Gulden Vlies, circa 1473 (KB Den Haag, 76 E 10, fol. 51r).

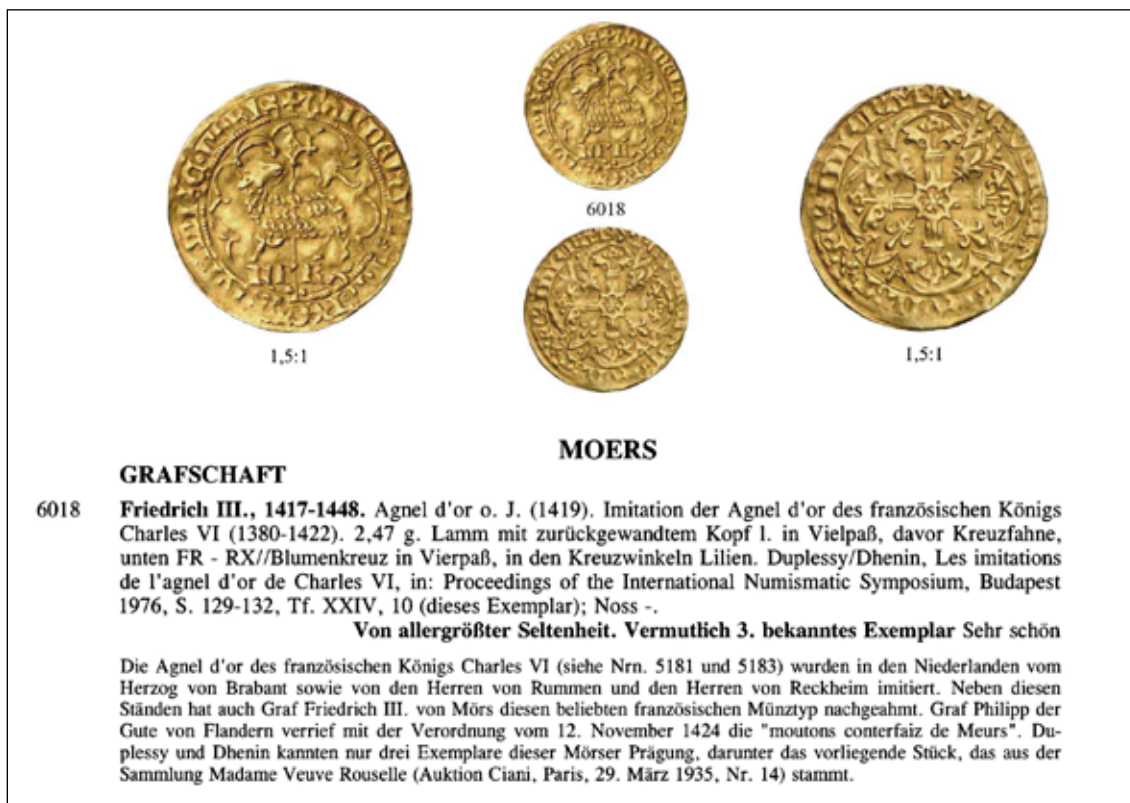
uitbracht.⁴⁰ Het grondgebied van het kleine vorstendom Meurs maakt tegenwoordig onderdeel uit van Noordrijn-Westfalen in Duitsland. De hoofdstad was Moers, een plaats tussen Venlo en Duisburg. De Gouden Lam van dit graafschap is een vrij letterlijke navolging van de Gouden Lam van koning Karel VI van Frankrijk. Frankrijk werd onder zijn bewind verscheurd door een burgeroorlog en was bovendien in oorlog met Engeland. Het Franse leger werd in 1415 door de Engelsen bij de Slag bij Azincourt verpletterend verslagen. Ergens in deze tijd is een versie van de Gouden Lam geslagen met niet de naamletters van de koning, maar eenvoudig met de tekst FR RX. Dit staat voor *Francorum Rex* (koning van Frankrijk). Het is deze munt die Frederik IV van Meurs (afb. 80) liet namaken, waarschijnlijk in 1419.⁴¹ De letters FR stonden nu voor Friedrich (Frederik). Het origineel had een gewicht van 4,5 gram, maar de imitatie kreeg een gewicht van slechts 2,5 gram. Frederik IV werd in 1418 graaf van Meurs en was tevens graaf van Saarwerden en stadhouder van het hertogdom Luxemburg en het graafschap Chiny. Hij overleed in 1448.

39 Duplessy & Dhenin 1980.

40 Toeschrijving door Duplessy en Dhenin.

41 In de literatuur is soms verwarring over de Romeinse cijfer waarmee de vorsten van Meurs worden aangeduid. Frederik IV wordt daarom ook wel als III aangeduid. Het zou kunnen dat de imitatie nog is gemaakt door zijn voorganger Frederik III, die in 1417 of 1418 overleed.

Tot nu toe zijn internationaal slechts drie exemplaren van deze munt bekend. Een van deze twee maakte deel uit van de verzameling van mevrouw Rouselle die in 1935 werd geveild.⁴² Deze munt is in 2006 bij veilinghuis Künker opnieuw onder de hamer gekomen, waardoor we over een goede foto van deze munt beschikken (afb. 81).⁴³ Met recht mogen we dan ook stellen dat we te maken hebben met een zeer zeldzame topvondst uit West-Friese bodem!

Afb. 81. Detail uit een veilingcatalogus van veilinghuis Künker uit 2006.

Het tweede object is een zogenaamde medaillonsluiting (afb. 82).⁴⁴ Een dergelijke vondst die niet eerder bij een opgraving in deze regio is gedaan. Het voorwerp is gemaakt van messing en is 83 mm lang en 35 mm breed. Centraal is een medaillon met opengewerkt decor aanwezig, met rechts daarvan een bevestigingsstukje voor op een leren riem en links een oogje. Het maakte waarschijnlijk onderdeel uit van een gordelsluiting van een lange gordel, waarbij de punt van de gordel omlaag hing.⁴⁵ Deze gordel was gedecoreerd met allerlei riembeslagen, waardoor sluiting met een gesp moeilijk was. De oplossing werd gevonden in het sluiten door middel van een haakje en oogje. Deze wijze van gordelsluiting kan worden gedateerd tussen 1350 en 1400. Daarnaast bestond ook de gordel die als 'demi-ceint' wordt aangeduid: een korte (vrouwen)gordel die om de heupen wordt gesloten.

Bijzonder is de fraaie opengewerkte versiering. Hoewel het voorwerp is zeer goede staat bewaard is gebleven, is de voorstelling toch onduidelijk. We zien een staand figuur met gewaad met daarnaast een kleiner knielend figuur. Verspreid over de Nederlanden zijn diverse vergelijkbare vondsten gedaan en er zijn verschillende interpretaties van de voorstelling. Soms wordt deze geduid als de Annunciatie waarbij de knielende figuur de engel zou zijn die de

⁴² Duplessy & Dhenin 1980, 131.

⁴³ Künker 2006, 132 (nr. 6018).

⁴⁴ V5-M01.

⁴⁵ Hasselt z.j.

blijde boodschap komt brengen.⁴⁶ Een andere interpretatie is dat het een voorstelling is van het Bijbelse verhaal 'De verloren zoon'.⁴⁷ Kort komt de parabel hier op neer. De jongste zoon eist in dit verhaal zijn erfdeel op, gaat van huis en verkwest dit. Hij keert terug naar zijn vader en wordt door hem met open armen ontvangen, tot woede van de oudste zoon. De les hieruit is dat wie berouw van zijn zonden heeft door de barmhartige God wordt vergeven en dat alle anderen dit hebben te aanvaarden. De knielende figuur op de medaillonsluiting zou dan de zoon zijn die bij de vader terugkeert. Hoewel deze voorstelling op middeleeuwse voorwerpen zeker niet algemeen voorkomt, is deze interpretatie het meest plausibel. Het thema van de verloren zoon was in de 14de eeuw zeker bekend. In 14de-eeuwse mirakelspelen werd dit thema al in mirakelspelen opgevoerd, waarbij de jongeling niet naar zijn vader maar naar Maria terugkeerde. Een Nederlandse versie hiervan is "t Spel van Maria Hoedeken" van Cornelis Everaert uit 1509. Het zou dus kunnen dat de voorstelling indirect ook de associatie met Maria oproep.

Afb. 82. Voor- en achterzijde van een messing gordelsluiting uit de 14de eeuw.

⁴⁶ Zie bijvoorbeeld: www.metaaldetectievlaanderen.wordpress.com/2017/01/18/medaillonsluiting-1350-1400/
⁴⁷ www.testavzw.be/fragment-van-een-medaillonsluiting-met-de-bijbelse-voorstelling-de-verloren-zoon-uit-de-periode-1350-1500/

5.4 1575-ca. 1644

Sporen uit de periode 1500-1575 ontbreken. In de periode rond 1600 zijn enkele grote kuilen gegraven aan de zuid- en oostzijde van het perceel. Mogelijk horen ook enkele kleine funderingen bij deze fase. Een optie is dat sprake was van ambachtelijke activiteiten. Sporen van bewoning die met zekerheid uit deze periode kunnen dateren, zijn niet gevonden. Toch is het aannemelijk dat het perceel werd bewoond en dat het huis stond aan de noordzijde van het perceel, waar in de Late Middeleeuwen ook het huis stond. Vermoedelijk ging het om een langhuis.

Sporen en vondsten uit de periode 1500-1575 ontbreken, wat overigens niet hoeft te betekenen dat het perceel in deze tijd niet werd bewoond.

Afb. 83. Profiel 2 met links kuil S28.

Kuil (S28, S31)

In de zuidwesthoek van het onderzochte terrein lag een grote kuil van minimaal 5 meter lang en 2,8 meter breed. Het spoor is onder meer vastgelegd in profiel 2. Hier is de bovenzijde opgetekend op een niveau van +0,10 NAP. In de dwarsdoorsnede was zichtbaar dat de vulling van de kuil bestond uit verschillende lagen (afb. 83). Bovenin was sprake van grijze iets zandige klei met fijn baksteenpuin, mortelbrokken en houtskool, met daarin een plek met as, houtskool, baksteenbrokken en mortelbrokken. Hieronder bevond zich een vlekkerige laag, bestaande uit een mix van bruingrijze klei, lichtgrijze zand, lichtgrijze klei en donkergrijze kleibrokken. Onderin bevond zich nog een laag met bruine organische klei en lichtgrijze zandvlekken. In het midden van het spoor bevond de bodem zich op ongeveer -1,4 NAP, wat betekent de kuil was ingegraven tot een stuk in de natuurlijke bodem en ongeveer 1,5 meter diep was.

Uit het spoor komen 30 scherven keramiek, waarvan de helft uit de Late Middeleeuwen dateert en als ruis kan worden beschouwd.⁴⁸ Ze zijn meegekomen met de grond waarmee de kuil is dichtgestort. Zestien scherven dateren uit de tweede helft van de 16de eeuw, waaronder een fragment van een kan uit Raeren met ribbels op de hals, een fragment van een roodbakkerd bord met slibversiering op de rand (r-bor-6) en een fragment van een pot van Weser aardewerk. Hiernaast zijn enkele metaalvondsten verzameld, namelijk twee munten en een messing heftbekroning met gegraveerde voorstelling (afb. 84 V27-M01). Een van de munten is een koperen duit van Zwolle uit 1596 (afb. 84 V27-M02), de andere betreft een zilveren 1 stuiverstuk van West-Friesland uit 1599 (afb. 84 V27-M03). Deze munten tonen aan dat de kuil ná 1599 is dichtgestort. Uit de kuil komt mogelijk nog een munt, namelijk een koperen korte van Karel V, geslagen in Nijmegen tussen 1546 en 1555 (afb. 84 V14-M01). De munt is verzameld op het niveau van vlak 1, op de locatie van de kuil.⁴⁹ Onderin de kuil is verder het skelet van een rund gevonden.⁵⁰

Afb. 84. Metaalvondsten uit de kuil S28/S31.

1: V27-M01, 2: V27-M02, 3: V27-M03, 4: V14-M01.

48 V27, V29.

49 Puntvondst V14.

50 V29.

Aan de westzijde van de kuil is bij het verdiepen van vlak 2 een kleine (paal?)kuil van 8 cm diep gevonden, met een platte onderkant (S31, op -0,44 NAP). Het spoor was opgevuld met donkerbruingrijze zandige klei.

Kuil (S63)

Aan de oostzijde van het onderzochte terrein bevond zich een grote kuil (zie afb. 95). De kuil is door oudere kuil S57 heen gegraven. Het spoor was minimaal 2,5 meter lang en 2 meter breed. De diepte van het spoor is niet vastgesteld. De vulling bestond uit bruingrijze iets zandige klei, schelpgruis, baksteenbrokjes, mortelbrokjes en lichtgrijze zandvlekken. Het spoor is in vlak 2 gedocumenteerd (op -0,19 NAP). Achtergevel S62 uit de 17de eeuw is over de kuil heen gebouwd. Uit de kuil komen wat vondsten van keramiek en een keurlood zonder zichtbare stempels.⁵¹ De keramiek omvat 21 scherven uit de periode 1575-1625, waaronder twee scherven van Noord-Hollands slibaardewerk. Dit betekent dat de kuil ergens rond 1600 is dichtgestort.

Kuil (S74)

In de zuidoosthoek van de boerderij bevond zich waarschijnlijk ook een kuil. Hier in op het niveau van vlak 2 een rechthoekig spoor gedocumenteerd van minimaal 3,4 meter lang en 1,2 meter breed. Op dit niveau bestond de vulling uit vette bruingrijze klei met donkergrijze kleivlekken en wat lichtgrijze zandvlekken. Uit het niveau hierboven, ten zuiden en westen van kelder S64, komt keramiek uit de periode rond 1600.⁵² Dit betekent dat we te maken hebben met een ingraving in de middeleeuwse ophogingslagen. Een van de voorwerpen die mogelijk uit de kuil komt, is de bodem van een kom van Werra-aardewerk (afb. 85, V51-C01). De diepte en vorm van de kuil is in verband met tijdgebrek niet onderzocht.

Afb. 85. Bodem van een kom van Werra-aardewerk.

Funderingen (S33 en S34)

Bij waterput S8 zijn twee korte funderingen van baksteen gevonden (zie afb. 110). Zij dateren van vóór de bouw van waterput S8, omdat de insteek van deze waterput fundering S33 heeft verstoord. De funderingen horen bij elkaar, want zij liggen parallel (onderlinge afstand ongeveer 1,7 meter) en in beide gevallen zijn de bakstenen gemetseld met grijze klei in plaats van mortel. De datering van de funderingen is niet zeker. Bij het blootleggen van fundering S34 is een scherf uit de tweede helft van de 16de eeuw verzameld.⁵³ Ook bij S33 is een scherf gevonden, die kan in de periode 1350-1500 worden geplaatst.⁵⁴ Fundering S33 was gemaakt van rode bakstenen met formaat 21x9,5x4 cm (bovenkant +0,16 NAP). Rond het spoor bevond

51 V40, V41.

52 V53, V55. Ook bij de aanleg van vlak 2 is keramiek uit de periode rond 1600 verzameld: V51.

53 V34.

54 V32.

zich zwart organisch materiaal met houtskool en as. Fundering S34 bestond uit brokken van rode bakstenen (?x10,5x5 cm), nog drie lagen resteerden (bovenkant +0,11 NAP). Gezien deze gegevens ligt een datering in de 16de eeuw het meest voor de hand.

Het is de vraag wat de functie is geweest van de funderingen. Gezien de aanwezigheid van as en houtskool zou het om een gebouwtje kunnen gaan waarin een stookplaats aanwezig was. Mogelijk gaat het om een ambachtelijke activiteit.

5.5 Sporen van de eerste stolpboerderij (ca. 1644-ca. 1670)

Het lijkt er sterk op dat rond 1644 een stolpboerderij op het perceel is gebouwd. Deze stolp stond op dezelfde plek als de stolp die in 2016 is afgebroken en was ook een Westfriesse stolp, wat inhoudt dat de koeienstal aan de achterkant lag en de darsdeuren in de voorgevel zaten. Bij deze eerste stolpboerderij lag de dars aan de zuidzijde en het woongedeelte aan de noordzijde. Hij was dus gespiegeld in vergelijking met de stolp die tot 2016 bestond. De noordgevel moet iets verder noordelijk hebben gelegen dan de noordgevel die tot 2016 heeft bestaan. Het vierkant van de boerderij was van grenenhout en had geen overstek. Dit vierkant is grotendeels blijven bestaan tot de sloop in 2016, hoewel het rond 1670 wel is gewijzigd.

Afb. 86. Kelder S17.

De sporen die kunnen worden toegeschreven aan de eerste stolpboerderij zijn beperkt, namelijk alleen een kleine kelder en het uitbraakspoor van een schoorsteenfundering. Deze sporen zouden ook afkomstig kunnen zijn van een langhuis (een rechthoekig huis) dat op deze plek heeft gestaan. Dat het echter waarschijnlijk om een stolp gaat, blijkt uit de bouwhistorische en dendrochronologische gegevens van het vierkant. Ook het feit dat na circa 1625 geen kuilen meer zijn gegraven op het perceel maakt aannemelijk dat er een stolpboerderij is gebouwd.

Kelder (S17)

Aan de noordzijde van het perceel is een kleine voorraadkelder gevonden van 2 bij 1,3 meter (afb. 86 en 87). De muren van de kelder waren gemaakt van rood/gele (appelbloesem) bakstenen van 21x10x4 cm en kalkmortel. De meeste muren waren halfsteens, maar aan de westzijde was een groot deel van de keldermuur steens dik. Waarschijnlijk bevond zich hier een toegangstrap. Nog maximaal zes steenlagen resteerden (bovenkant op +0,14 NAP). Binnen de kelder lag een vloer van geglaazuurde plavuizen met formaat 12x12x2,5 cm. Dit formaat dateert uit circa 1600. De plavuizen waren los gelegd in een kleilaag. De noordzijde van de kelder lag onder zijgevel S12 van de latere stolpboerderij. Voor de bouw van de zijgevel is de keldermuur deels weggebroken.

In de vulling van de kelder zijn elf scherven van keramiek gevonden.⁵⁵ Een deel van de scherven is meegekomen met de grond en kunnen als ruis worden beschouwd.

Uit de 17de eeuw dateren twee graven van roodbakkerd aardewerk, waaronder een geheel geglaazuurd exemplaar met inwendig een groene bodem. Ook zijn twee fragmenten van een bord van onbeschilderde Nederlandse faience aanwezig. Het dateert uit de tweede helft van de 17de eeuw. Dit betekent dat de kelder in deze periode is dichtgestort.

Afb. 87. Kelder S17 wordt blootgelegd.

Uitbraakspoor schoorsteenfundering (S23)

Aan de noordzijde van het perceel is een rechthoekig uitbraakspoor gevonden van minimaal 2,2 meter lang en ongeveer 80 cm breed. Het gaat zeer waarschijnlijk om de weggebroken fundering van een schoorsteen. Het spoor was vanaf vlak 1 (+0,20 NAP) ongeveer 90 cm diep en had een vlakke bodem (zie profiel 3, afb. 88). Het was gevuld met een mix van grijsbruine zandige klei, lichtgrijs zand, mortelbrokken, baksteenbrokjes (rood en geel) en schelpgruis. De schoorsteen bevond zich op dezelfde positie als de latere schoorsteenfundering (S1), maar dan gespiegeld. Uit het spoor komen geen vondsten.

Direct ten oosten van het uitbraakspoor lagen resten van een stookplaats uit de periode 1300-1450 (S16/S32). Dit betekent dat men eeuwenlang op dezelfde plek heeft gestookt.

Kuil met mortelbrokken (S58)

Ten oosten van het uitbraakspoor van de schoorsteenfundering bevond zich een rechthoekige kuil die was gevuld met mortelbrokken, zand en baksteenbrokjes (zie afb. 64 en profiel 4 bijlage 9). Het spoor was minimaal 1,4 meter lang en 1,1 meter breed. De bovenkant van de

55 V10.

kuil is vastgelegd in vlak 1 op +0,15 NAP, het spoor was 35 cm diep en had een iets ronde bodem. Uit het spoor komen geen vondsten, waardoor de datering onzeker is. Door de vorm, diepte en vulling van het spoor lijkt het niet zozeer om een uitbraakspoor te gaan, maar eerder om een kuil die is gegraven om afbikpuin te storten. Het is goed mogelijk dat de kuil dateert van de herbouw van de boerderij rond 1670 (zie onder).

Afb. 88. Detail van profiel 3 met rechts uitbraakspoor S23.

5.6 Sporen van de herbouwde stolpboerderij (ca. 1670-2016)

Later in de 17de eeuw is de stolpboerderij op het perceel herbouwd. De reden voor de herbouw was waarschijnlijk sterke verzakking van de bestaande boerderij, wat werd veroorzaakt door de vele kuilen op het terrein. Bij de herbouw is het oude vierkant grotendeels gehandhaafd; alleen de bovenbalken zijn vernieuwd zodat een overstek aan de zuidzijde kon worden gemaakt, waardoor de boerderij aan deze zijde groter werd. Uit de datering van deze bovenbalken blijkt dat de herbouw rond 1670 heeft plaatsgevonden. Dit sluit goed aan bij de oudste wandtegels die in het uitbraakspoor van de oorspronkelijke schoorsteen zijn gevonden, want zij dateren uit de periode 1660-1680. Mogelijk speelden ook andere zaken mee bij het besluit tot herbouw: de zuidzijde van het perceel had bij de bouw rond 1644 wellicht een andere eigenaar, waardoor slechts een kleine stolp kon worden gebouwd. Mogelijk kon deze grond rond 1670 worden aangekocht, waardoor men de boerderij richting het zuiden kon vergroten. Dit is echter speculatie, omdat historische gegevens rond een eventuele aankoop van grond niet zijn onderzocht.

De herbouwde stolpboerderij was ook een Westfriese stolp, maar is gespiegeld ten opzichte van de stolp uit circa 1644: het woongedeelte is naar de zuidzijde verplaatst en de dars naar de noordzijde. Gezien lichtinval en warmte in de woonvertrekken zal dit een grote verbetering zijn geweest.

De herbouwde boerderij heeft bestaan tot 2016 en bleef gedurende de hele periode een Westfriese stolp. In de 18de, 19de en 20ste eeuw zijn diverse aanpassingen aan de boerderij gedaan. Van een grootschalige verbouwing waarbij de hele boerderij is aangepakt, lijkt geen sprake. Eerder zijn op verschillende momenten delen van de boerderij vernieuwd of aangepast.

Afb. 89. De sporen in vlak 1 van werkput 1 worden blootgelegd.

Afb. 90. De sporen in vlak 1 van werkput 2 worden blootgelegd.

Vierkantpoeren (SS5, S6, S7, S27, S29, S59)

De vier stijlen van het vierkant stonden zoals gebruikelijk op bakstenen poeren. Deze poeren bevinden zich gedeeltelijk boven de grond en gedeeltelijk onder de grond. Alle vier poeren zijn bij de opgraving onderzocht. Zij bleken van diverse soorten bakstenen te zijn gemaakt, wat betekent dat het waarschijnlijk (deels) om hergebruikt bouwmateriaal gaat. Vermoedelijk dateren alle vier poeren van de bouw van de boerderij. Wel is waarschijnlijk de bovenkant van de poeren in latere tijd vernieuwd.

Bijzonder is dat onder alle vier poeren sprake was van grondverbetering: voorafgaand aan de bouw van de poer is een kuil gegraven en hier is schoon zand in gestort. Men heeft de kuilen in principe gegraven tot aan de bovenkant van de natuurlijk afgezette zavel. Op deze manier werd een stabiele basis gecreëerd voor de poeren. Slechts één keer eerder is een stolpboerderij opgegraven die was voorzien van grondverbetering met zand, namelijk Zuidermeeweg 5 in Zuidermeer.⁵⁶ Deze stolp was gebouwd in 1877 en hier waren niet alleen de vierkantpoeren, maar ook de gevels en binnenmuren gefundeerd op kuilen gevuld met zand. Bij de stolp in Abbekerk was naast de vierkantpoeren ook de oudste schoorsteen gefundeerd op grondverbetering met zand (S21, zie onder). Het is daarom zeker dat de grondverbetering is aangebracht bij de bouw van de boerderij en niet in een latere fase.

Afb. 91. Zuidwestelijke poer S5.

De gedocumenteerde bovenkant van de zuidwestelijke poer (S5) was 72 bij 81 cm (afb. 91). Nog vier steenlagen resteerden, de onderkant bevond zich op circa -0,03 NAP. De poer was gemaakt van rode en rood/gele (appelbloesem) bakstenen met formaat 19x9x3,5 cm en 21x10x4 cm en veel kalkmortel. Onder de poer bevond zich een kuil gevuld met schoon zand van 1,40 meter breed (S29). De kuil was ingegraven tot de bovenkant van de zavel of iets daaronder.

56 Duijn & Stellingwerf 2018.

De noordwestelijke poer (S27) mat aan de bovenzijde 55 bij 42 cm. Voor de bouw van de poer is met name gebruik gemaakt van rood/gele (appelbloesem) bakstenen met formaat 20x9x3,5 cm. Zij waren gemetseld met kalkmortel, de bovenkant van de poer was gemetseld met harde mortel. De onderkant van de poer bevond zich op circa -0,40 NAP en was 106 cm breed. Hieronder bevond zich een kuil gevuld met schoon zand (zie afb. 76). Deze kuil is door de 16de-eeuwse kuil S22 heen gegraven (zie boven). De onderkant van de zandkuil was 132 cm breed en bevond zich op -1,43 NAP. Op dit niveau was de zavel nog niet bereikt door de aanwezigheid van de oudere kuil.

Bij zuidoostelijke poer (S6) was de gedocumenteerde bovenkant 52 bij 45 cm groot, de onderkant bevond zich op -0,16 NAP. De poer was gemaakt van rode en rood/gele bakstenen (appelbloesem) met formaat 20x10x4 en 18x9x4 cm en veel kalkmortel. Onder de poer bevond zich een kuil gevuld met schoon zand. De onderkant van de kuil lag op -1,09 NAP.

Afb. 92. Noordoostelijke poer S7.

Noordoostelijke vierkantpoer S7 was aan de bovenkant 56 bij 54 cm groot (afb. 92). De poer was gemaakt van rode en rood/gele bakstenen (appelbloesem) met formaat 21x10x4 en 18x9x3,5 cm. Nog zeven steenlagen resteerden, de onderkant bevond zich op 0,00 NAP en was 98 cm breed. De kuil met zand onder de poer (S59) is precies uitgegraven tot de bovenkant van de zavel (op -0,84 NAP, afb. 93).

Funderingen gevels (S12, S13, S14, S20, S43, S54, S62, S66)

De fundering van de voorgevel van de boerderij (S14) was gemaakt van machinaal gemaakte bakstenen uit de 20ste eeuw. De oorspronkelijke voorgevel van de boerderij lag iets meer naar de weg. In 1952 is een nieuwe gevel gebouwd en die is blijkens een tekening iets meer naar achter geplaatst (zie paragraaf 4.1).

Van de fundering van de noordelijke zijgevel waren nog zes lagen aanwezig (S12, bovenkant op +0,34 NAP). De onderste drie lagen waren gemaakt van rood/gele bakstenen (appelbloesem) met verschillende formaten (lengte 20 tot 18 cm). Mogelijk dateren deze lagen van de bouw van de boerderij rond 1670. De lagen daarop waren gele bakstenen, dit deel van de fundering zal uit de 19de of vroege 20ste eeuw dateren. Bij de bouw van de fundering is een deel van kelder S17 uit de 17de eeuw weggebroken (zie boven). Tussen de keldermuur en zijgevel S12 lag een laag grond.

De oostzijde van de fundering was op een andere manier uitgevoerd, namelijk gemaakt van diverse soorten bakstenen en harde mortel (S54). Dit deel van de zijgevel liep door in de noordgevel van de staart tegen de achterzijde van de boerderij. De fundering dateert waarschijnlijk uit de 19de of vroege 20ste eeuw.

Afb. 93. Links waterput S8 met insteek aan weerszijden, rechts grondverbeteringskuil S59.

De fundering van de zuidelijke zijgevel bestond uit twee delen. Het oostelijk deel van de fundering was gemaakt van beton en moderne rode bakstenen. Dit deel van de fundering zal zijn gemaakt bij de nieuwbouw van dit deel van de zijgevel in 1956.

Het westelijke deel was vier tot zes lagen hoog (S13, bovenkant op +0,28 NAP) en gemaakt van verschillende soorten hergebruikte bakstenen, waaronder bakstenen met blauwe kalk om één zijde, en harde mortel. Vermoedelijk is de fundering gemaakt op het moment dat de zijgevel is vernieuwd in 1900 of 1909. Bij een deel van de fundering bleek een laag wandtegels uit de 17de, 18de en 19de eeuw te zijn ingemetseld (afb. 94). Waarschijnlijk is dit gedaan om optrekkend vocht tegen te gaan. Lagen wandtegels in funderingen van stolpboerderijen zijn eerder in oostelijk West-Friesland aangetroffen.⁵⁷ De wandtegels worden besproken in paragraaf 6.1.

⁵⁷ Duijn & Schrickx 2020, 119-131.

Afb. 94. Zuidelijke zijgevel S13 met daarin een laag wandtegels.

Afb. 95. Oostprofiel met achtergevel S62 en daaronder kuilen S57 en S63.

De fundering van de achtergevel bestond uit zeven lagen gele bakstenen met formaat 18x8,5x3,5 cm en harde kalkmortel (S43). Het spoor dateert waarschijnlijk uit de 19de of vroege 20ste eeuw. De fundering van de achtergevel stopte ter hoogte van de zuidzijde van de staart. Onder de bakstenen bevond zich een laagje zand. Op een dieper niveau kwam een oudere fundering van de achtergevel tevoorschijn (S62). De beide funderingen werden van

elkaar gescheiden door een laag klei van 5 cm dik. Fundering S62 dateert waarschijnlijk van de herbouw van de boerderij rond 1670. De fundering was aan de onderzijde 62 cm breed en nog maximaal vier steenlagen hoog. Ze was gemaakt van rood/gele (appelbloesem) bakstenen met formaat 19-20x9,5x4-4,5 cm (hoogste punt -0,18 NAP). Onder een deel van de fundering lagen kuilen S57 (14de eeuw) en S63 (rond 1600) en hier was het muurwerk flink verzakt (afb. 95). Dit zal de reden zijn dat er is opgehoogd en vervolgens een nieuwe fundering is gemaakt. De noordelijke begrenzing van de fundering is niet opgegraven. Aan de zuidzijde stopte de fundering bij kelder S64 (zie onder). De oostgevel van deze kelder vormde het vervolg van de fundering van de achtergevel.

Ten zuiden van de kelder is nog een oud deel van de fundering van de achtergevel gevonden, namelijk S66. Dit was steens breed en zeven steenlagen hoog. Het was gemaakt van rode en rood/gele bakstenen (appelbloesem) met formaat 18x8,5x4 cm en zachte kalkmortel (bovenkant op -0,22 NAP, onderkant op -0,54 NAP).

Oudste schoorsteenfundering (S1, S21, S30)

Aan de zuidzijde van de boerderij bevond zich een groot rechthoekig uitbraakspoor (S1). Een deel van het spoor is verdwenen bij de bouw van kelder S18, vermoedelijk in 1900 of 1909. Het spoor was minimaal 3,9 meter lang en nog 70 cm breed. Gezien de locatie en omvang van het spoor moet het gaan om het uitbraakspoor van de fundering van de oudste schoorsteen. Dit zijn rechthoekige bakstenen funderingen van globaal 2 tot 3 meter lang en 55 tot 90 cm breed. In dit geval bleek de schoorsteenfundering volledig te zijn weggebroken en bevond zich hier dus een uitbraakspoor dat was opgevuld met grijze iets zandige klei, veel baksteenbrokken, mortelbrokken en fragmenten van wandtegels. Dat veel wandtegels zijn gevonden in het uitbraakspoor is een extra argument dat hier een schoorsteen met schouw heeft gestaan, omdat de tegels waren verwerkt in de schouw. Ook bij diverse andere stolpboerderijen zijn uitbraaksporen van schoorsteenfunderingen met veel wandtegels gevonden.⁵⁸ In totaal zijn de fragmenten van minimaal 44 wandtegels in het spoor gevonden.⁵⁹ Zij kunnen goed van dezelfde schouw afkomstig zijn, omdat het om een samenhangend geheel gaat. De oudste serie tegels dateert uit de periode 1660-1680. Hiernaast zijn wandtegels uit de 18de eeuw aanwezig. De wandtegels worden verder besproken in paragraaf 6.1.

Uit het uitbraakspoor komen ook enkele andere vondsten. Leuk zijn enkele fragmenten van een aspot van roodbakkend aardewerk uit de 18de eeuw, met uitwendig glazuur. De pot heeft naast de haard gestaan en werd gebruikt om de as uit de haard in te stoppen. Andere vondsten zijn een witbakkende kop uit de 17de eeuw, een fragment van een schoteltje van Chinees porselein uit de periode rond 1700 en een tabakspijp uit de tweede helft van de 18de eeuw. Op basis van alle vondsten kan worden gesteld dat de schoorsteen in de tweede helft van de 18de eeuw is afgebroken.

Het uitbraakspoor was ongeveer 20 cm diep. Hieronder bleek een kuil te zitten gevuld met grijs zand (S30). Het moet hier om een grondverbeteringskuil gaan, zoals ook onder de vierkantpoeren aanwezig was. Het betekent dat deze manier van funderen bij de bouw van de stolpboerderij is toegepast. De diepte van de grondverbetering onder de schoorsteenfundering is niet vastgesteld.

58 Schellinkhout, Dorpsweg 67: Schrickx & Duijn 2017; Zwaagdijk 196: Duijn, Stellingwerf & Schrickx 2019.
59 V1, V9, V28.

Aan de zuidzijde van het spoor kwam op een dieper niveau een fundering tevoorschijn (S21, afb. 96). Het gaat om een fundering van drie steenlagen hoog, dat aan de bovenzijde anderhalf steens breed is (bovenkant op -0,25 NAP). Bij de onderste laag is sprake van een versnijding. Er is gebruik gemaakt van gele bakstenen met formaat 19x9,5x4 cm, zij waren los gestapeld zonder mortel. De fundering is waarschijnlijk geen onderdeel van de schoorsteenfundering, maar van een binnenmuur die tussen de schoorsteen en de zuidelijke zijgevel stond. Opvallend is dat de fundering onder de zuidelijke zijgevel door liep. Dit wijst erop dat bij de bouw van de boerderij de zuidelijke zijgevel verder naar buiten lag en dat hij later pas naar de huidige locatie is verplaatst.

Afb. 96. Fundering S21 met daarachter een restant van een regenwaterkelder (gele bakstenen, halfronde bovenkant), ingemetseld in kelder S18.

Bij het uitbraakspoor is geen restant van een stookplaats gevonden. Het is daarom niet zeker aan welke zijde een haardplaats lag, of dat dit aan beide zijde het geval was.

Kelder (S64, S65)

Tegen de achtergevel van de boerderij, in de zuidoosthoek, bevond zich een relatief grote voorraadkelder met een binnenmaat van 2,7 bij 1,2 meter (afb. 97 en 98). De kelder is een belangrijke aanwijzing dat oorspronkelijk langs de hele zuidgevel woonvertrekken lagen. Alle vier muren van de kelder zijn teruggevonden, evenals restanten van de plavuizen vloer in de kelder en een toegangstrap. De oostmuur van de kelder was het beste bewaard gebleven, hier waren nog negentien steenlagen aanwezig (bovenkant -0,12 NAP). Deze steens muur was gemetseld in kruisverband. Deze keldermuur vormde tevens de fundering van een deel van de achtergevel van de boerderij. De andere drie keldermuren waren veel meer weggebroken. De noordelijke keldermuur was ook steens breed. Hier stond een binnenmuur, of meer waarschijnlijk een houten wand, op. De zuidelijke en westelijke keldermuren waren halfsteens uitgevoerd, waarbij de westelijke muur was voorzien van steens kolommen (steunberen) om

de muur steviger te maken. Alle keldermuren waren gemaakt van gele bakstenen (enigszins rood gevlamd) met formaat 18x8,5x3,5 cm en vrij harde kalkmortel.

Afb. 97. Kelder S64 gezien richting het zuidoosten.

Afb. 98. Kelder S64 gezien richting het noordoosten.

Aan de zuidzijde van de kelder bevonden zich de restanten van een bakstenen trap over de hele breedte van de kelder. De twee onderste treden waren nog enigszins intact, zij waren steens

breed. Binnen de kelder lagen resten van een vloer van rode plavuizen met formaat 12,5x12,5x2,5 cm. De vloer lag op een diepte van -0,80 NAP, wat betekent dat de kelder minimaal 68 cm hoog was. Onder de vloer lag een laag lichtgrijs zand met brokken klei van 3 cm dik.

De kelder was opgevuld met grijze klei met plekken grijs zand daarin. Hierin bevonden zich mortelbrokken, brokken van grijze ongeglazuurde plavuizen (18,5x18,5x2,5 cm) en brokken van rode geglazuurde plavuizen (groen en oranje geglazuurd, 13,5x13,5x2,5 cm). Dit zijn andere plavuizen dan de plavuizen van de keldervloer. De plavuizen uit de vulling zijn dus afkomstig uit andere ruimtes van de boerderij.

Uit de vulling van de kelder zijn ook wat vondsten afkomstig, namelijk vijftien scherven keramiek, twee wandtegels en zeven metaalvondsten.⁶⁰ Een deel van de keramiekvondsten dateert uit de 16de en 17de eeuw en zij zijn daarmee een stuk ouder dan de vullingslaag. Ze zijn met de grond meegekomen. Hiernaast zijn keramiekfragmenten uit de 18de eeuw aanwezig, namelijk fragmenten van faience borden en een stuk van een bord van Chinees porselein (afb. 99.1, V54-C01). Dit laatste fragment is bijzonder, omdat het gaat om Japans Imari, voorzien van een blauwe rand en een bovenglazuurbeschildering met goud en rood.⁶¹ Het dateert uit de eerste helft van de 18de eeuw. De jongste keramiekvondst is een stuk Engels creamware uit de periode 1800-1840 (afb. 99.2, V54-C02). Het gaat om het hengsel-oog van een waterketel.⁶² Een soortgelijke waterketel bevindt zich in de collectie van het Prinsessenhof in Leeuwarden (afb. 100).

De wandtegels dateren uit de 18de of eerste helft van de 19de eeuw en hebben een diagonaal decor in mangaan. De metaalvondsten bestaan uit een messing vingerhoed, een fragment van een tinnen lepelsteel, vier koperen duiten en een keurlood met op de voorzijde een huismerk en daaromheen het randschrift 'TOT AMSTERDAM' (afb. 101.1). Drie duiten dateren uit de 18de eeuw, namelijk uit de jaren 1740 (Gelderland) en 1790 en 1791

Afb. 99. Fragment van een bord van Japans Imari porselein en een hengsel-oog van een waterketel van Engels creamware.

Afb. 100. Waterketel, bevindt zich in de collectie van het Prinsessenhof in Leeuwarden. Foto: Prinsessenhof, Leeuwarden.

⁶⁰ V54.

⁶¹ Determinatie W. Stellingwerf.

⁶² Determinatie W. Stellingwerf.

(beide Utrecht). De vierde duit is een stuk ouder, hij dateert namelijk uit 1658 (afb. 101.2). Het is een duit van West-Friesland met daarop de wapens van de drie West-Friese muntsteden: Hoorn, Enkhuizen en Medemblik. Deze duit is in Medemblik geslagen.

Afb. 101. Twee metaalvondsten uit de kelder (S64/S65). 1: V54-M01, 2: V54-M02.

Uit de vondsten uit de keldervulling kan worden geconcludeerd dat de kelder in ieder geval ná 1791 is dichtgestort met grond, aangezien een van de duiten uit dat jaar dateert. Een van de keramiekvondsten dateert uit de periode 1800-1840. Dit betekent dat de kelder rond 1800 of aan het begin van de 19de eeuw is dichtgestort.

Binnenmuren (S15, S19, S44, S46, S65)

Twee funderingen van binnenmuren hangen samen met bovengenoemde kelder en zij dateren daarom uit de 17de of (eerste helft van de) 18de eeuw. In het verlengde van de westelijke keldermuur is fundering S65 gevonden. Dit betekent dat op de westelijke keldermuur een houten wand zal hebben gestaan. Fundering S65 was steens breed, drie steenlagen hoog en gemaakt van brokken van rode en gele bakstenen (bovenkant -0,17 NAP). Op een deel van de bakstenen waren mortelresten aanwezig, wat duidelijk maakt dat het om hergebruikte bakstenen gaat.

In het verlengde van de noordelijke keldermuur bevond zich fundering S46. De fundering was 35 cm breed, drie steenlagen hoog en gemaakt van brokken van geel/rode (appelbloesem) bakstenen (bovenkant op +0,10 NAP). Op deze fundering en de noordelijke keldermuur stond een bakstenen muur of houten wand.

Tussen de voorgevel en de noordwestelijke vierkantpoer bevond zich een fundering (S15). Hierop heeft een houten wand gestaan die de scheiding vormde tussen het woongedeelte en de dars. De onderkant van de fundering bestond uit twee lagen van hergebruikte gele bakstenen. Hierop stond een halfsteens opbouw van moderne bakstenen. De fundering dateert uit de 20ste eeuw en zal zijn aangebracht ter vervanging van een oudere fundering die waarschijnlijk sterk was verzakt. Ook een deel van de plint tussen de noordelijke vierkantpoeren is op dat moment vervangen.

Tegen fundering S15 bevond zich een fundering van dezelfde bakstenen die een kleine rechthoekige ruimte vormde (S19, zie afb. 104). Binnen de ruimte lag grof zand en hier kwam een oude stroomkabel uit. Waarschijnlijk gaat het om een oude meterkast die in de 20ste eeuw is gebouwd.

Op de locatie van de noordelijke keldermuur van kelder S64 (zie boven), maar op een hoger niveau, lag fundering S44. Deze steens brede fundering was gemaakt van diverse soorten

hergebruikte rode en gele bakstenen en maximaal acht lagen hoog (bovenkant +0,17 NAP). De bakstenen waren gemetseld met cement, wat betekent dat het waarschijnlijk om een fundering uit de 19de eeuw gaat. De fundering is in ieder geval gemaakt ná dichtstorten van de kelder rond 1800 of begin 19de eeuw. Ze zal oorspronkelijk verder richting het westen hebben doorgelopen, maar is weggebroken bij het verlengen van de mestgoot over de volledige breedte van de boerderij. Op dat moment is ook muur S38 (zie onder) tegen fundering S44 aangebouwd. Het feit dat na het dichtstorten van de kelder op deze plek opnieuw een fundering voor een binnenmuur is gemaakt, betekent dat de kelder niet is dichtgestort om de koeienstal te kunnen verlengen. Dit is pas in een latere fase gedaan.

Afb. 102. Fundering S10 tussen de zuidelijke vierkantpoeren.

Afb. 103. Fundering S11 tussen de oostelijke vierkantpoeren.

Funderingen tussen vierkantpoeren (S9, S10, S11)

Tussen de vierkantpoeren bevonden zich aan drie zijden bakstenen funderingen. Hier hebben lage muren (plinten) op gestaan, met daarop houten wanden. Zij vormden de scheiding tussen de hooiberg en de ruimtes daar omheen. De funderingen waren op verschillende manieren uitgevoerd, wat erop wijst dat ze niet gelijktijdig zijn gemaakt. Vermoedelijk dateren ze allemaal uit de 19de of vroege 20ste eeuw.

Aan de zuidzijde bevond zich een rommelige fundering aan weerszijden van schoorsteenfundering S3 (zie onder) (S10, afb. 102). Het spoor bestond uit een baan van brokken baksteen van maximaal 63 cm breed (bovenkant +0,18 NAP). Het ging om rode bakstenen met formaat 8x5x3,5 cm, met daarop resten van mortel. Dit laatste betekent dat het om hergebruikte bakstenen gaat.

Tussen de oostelijke vierkantpoeren bevond zich fundering S11 (afb. 103). De onderkant van de fundering was 33 cm breed, de bovenkant 18 cm (steens). Het was gemaakt van met name brokken van gele bakstenen met formaat 18x8,5x3,5 cm en kalkmortel. Maximaal vier

steenlagen resteerden (bovenkant op +0,31 NAP).

Tussen de noordelijke vierkantpoeren lag fundering S9 (afb. 104). Het spoor was aan de onderkant 40 cm breed, nog drie steenlagen resteerden (bovenkant +0,34 NAP). Voor de bouw is gebruik gemaakt van rode, rood/gele en gele bakstenen met formaat 18x9x3,5 cm en kalkmortel. Op ongeveer 1,5 meter ten oosten van vierkantpoer S27 was sprake van een sterke verzakking in de muur. Dit is het gevolg van kuil S22 uit de periode 1425-1525 die onder dit deel van het muurwerk ligt. Het meest westelijke deel van de fundering is in de 20ste eeuw verwijderd, ongetwijfeld naar aanleiding van de verzakking, en vervangen door een nieuwe, smallere fundering (S15).

Schoorsteenfundering westzijde (S2)

Tussen de westelijke vierkantpoeren bevond zich een schoorsteenfundering (zie afb. 104). Het spoor was 1,88 m lang en 57 cm breed en nog drie steenlagen hoog (bovenkant +0,27 NAP). De onderste laag was gemaakt van brokken van rode bakstenen (formaat ?x8,5x3,5 cm), daarop lagen twee lagen gele bakstenen (18x8,5x3,5 cm) die waren gemetseld met kalkmortel. Ten oosten van de fundering, dus aan de zijde van de hooiberg, lagen twee grijze plavuizen ('blauwbakken', 19x19 cm) en een rode plavuis (13,5x13,5 cm). De schoorsteen die op de fundering heeft gestaan is nog zichtbaar op de oudste foto van de boerderij uit circa 1910 (zie afb. 20). Op een latere foto uit de jaren 50 is hij verdwenen.

Afb. 104. Schoorsteen S2 aan de westzijde. Op de achtergrond S19 en S9.

Schoorsteenfundering zuidzijde met asputten (S3, S4, S24)

Tussen de zuidelijke vierkantpoeren bevond zich een tweede schoorsteenfundering (S3, afb. 105). Het fundament was 1,86 m lang en 72 cm breed. Opvallend is dat de onderste laag van de fundering bestond uit bakstenen op hun kant (onderkant op -0,06 NAP, afb. 106). Hierop bevonden zich vijf lagen gele bakstenen met formaat 18x9x3,5 cm, met daartussen een enkele rode baksteen (bovenkant +0,19 NAP). De bakstenen waren gemetseld met kalkmortel. De

schoorsteen die op de fundering heeft gestaan, was in 2016 niet meer in gebruik: een groot deel van het rookkanaal is in de 20ste eeuw gesloopt. De onderzijde van het rookkanaal was nog wel aanwezig in 2016.

Afb. 105. Schoorsteenfundering S3 met haardput S4.

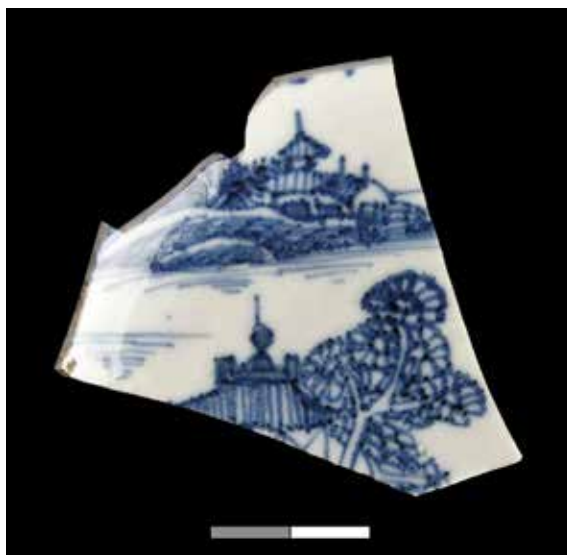

Afb. 106. Achterzijde (noordzijde) van schoorsteenfundering S3.

Direct ten noorden van de schoorsteen-fundering, dus binnen het vierkant, is een fragment van een schoteltje van Chinees porselein uit de periode 1725-1775 gevonden (afb. 107, V7-C01) en een wandtegel uit de eerste helft van de 17de eeuw, namelijk een zogenaamde postzegeltegel met bloempot en lelies in de hoeken.⁶³

Tegen de zuidzijde van de schoorsteen-fundering bevond zich het restant van een zogenaamde haardput (S4). Dit is een rechthoekige gemetselde bak met vloer onder de stookplaats waar oorspronkelijk een gietijzeren plaat overheen heeft gelegen. Via een gat in die plaat werd de as in de haardput geveegd. Af en toe werd de put geleegd door de plaat te verwijderen. De

muren van de haardput hadden een halfsteens opbouw met daaronder een steens fundering. Het metselwerk was gemaakt van rode bakstenen (?x8,5x3,5 cm) en gele bakstenen (18x?x3,5 cm). Inwendig was de put oorspronkelijk 100 bij 53 cm. Erbinnen lag een vloer van groene en oranje plavuizen (13,5x13,5x2,5 cm, bovenkant rond 0 NAP). De plavuizen dateren uit de 17de eeuw en zijn waarschijnlijk hergebruikt in de haardput. Direct onder de vloer van de haardput is een scherf gevonden van een schoteltje van Chinees porselein uit de eerste helft van de 18de eeuw.⁶⁴ Dit betekent dat de schoorsteenfundering op z'n vroegst in de 18de eeuw is gebouwd.

Afb. 107. Fragment van een schoteltje van Chinees porselein uit de periode 1725-1775.

Afb. 108. Ovale asput S24.

63 V7.

64 V23.

Iets ten westen van de haardput lag een ovale asput (S24, afb. 108). De put bestond uit een bakstenen vloer (-0,10 NAP) met langs de rand een halfsteens opbouw (bovenkant +0,05 NAP). Het spoor was gebouwd van brokken van hergebruikte rode en rood/gele bakstenen. De halfsteens opbouw was gemetseld met harde mortel. Bij het blootleggen van de ovale asput zijn een stukje steel van een tabakspijp van pijpaaarde gevonden, evenals een kleine knikker van steengoed, twee fragmenten van wandtegels met landschapjes uit de 18de eeuw, de voet van een glazen kelkglas en een fragment van een asputtegel van 3,5 cm dik (afb. 109).⁶⁵ Opvallend is dat de asputtegel is gemaakt van grijsbakkend aardewerk. Het is aannemelijk dat de asputtegel op de asput heeft gelegen.

De combinatie van een rechthoekige haardput en een ronde/ovale asput is eerder gevonden bij een stolpboerderij, namelijk Zwaagdijk 196.⁶⁶

Afb. 109. Fragment van een asputtegel van grijsbakkend aardewerk.

Waterput (S8)

Tussen de oostelijke vierkantpoeren bevond zich een ronde bakstenen waterput (afb. 110). Dit is de gebruikelijke plaats voor een waterput in een stolpboerderij: tussen de hooiberg en de koeienstal. Het bronwater uit de waterput werd gebruikt als drinkwater voor de koeien.

De waterput is nooit gedempt: hij was afgedekt met een plaat en er stond nog water in. De bovenzijde van de put had een diameter van 80 cm, naar onder toe werd de put breder (zie afb. 93). De put was gemaakt van los gestapelde rode en gele bakstenen. Bij het metselwerk van de bovenkant van de put was wel harde mortel toegepast. Dit kan erop wijzen dat de bovenkant van de put op zeker moment opnieuw is opgebouwd. Rond de waterput bevond zich een insteek die was opgevuld met lichtgrijze zavel, afkomstig uit de natuurlijke bodem van het perceel. De onderkant van de put is in verband met tijdgebrek niet onderzocht.

⁶⁵ V13.

⁶⁶ Duijn *et al.* 2019.

De datering van de waterput is onzeker. De vorm (peervormig) en de toegepaste bakstenen doen vermoeden dat de put in de 19de eeuw is gebouwd.

Afb. 110. Waterput S8 met daar omheen de insteek. Daar buiten S33 en S34.

Regenwaterkelder

In de westmuur van kelder S18 (zie onder) bleek de kopse kant van een regenwaterkelder te zijn ingemetseld (zie afb. 96). Hiertegen aan bevond zich fundering S21 uit de 17de eeuw (zie boven). Het betekent dat oorspronkelijk op deze plek een regenwaterkelder zat, die bij de bouw van kelder S18 (1900/1909?) is weggebroken. Uit het aangetroffen spoor valt op te maken dat de regenwaterkelder een tongewelf had, minimaal 85 cm breed was en zoals gebruikelijk was gemaakt van gele bakstenen en trasmortel. De bovenkant van de regenwaterkelder zat op -0,46 NAP.

Kelder (S18, S73)

Aan de zuidzijde van de boerderij bevond zich een grote kelder van 4,10 bij maximaal 1,87 meter (buitenmaten, afb. 111). De kelder was tot de sloop van de boerderij in 2016 in gebruik. De kelder was 115 cm diep. De structuur was gemaakt van machinaal gemaakte rode baksteen en zeer harde mortel. De binnenkant was aangesmeerd met dezelfde mortel. Ten zuiden van de kelder bevond zich een kleine vierkante bak, dit hangt samen met het kelderraam dat op deze plek zat. Drie muren van de kelder waren halfsteens dik, alleen de noordmuur was steens dik. Op deze muur was bovendien een laag plavuizen gemetseld, vermoedelijk om optrekkend vocht tegen te gaan.

De toegepaste bakstenen wijzen erop dat de kelder niet erg oud is. Vermoedelijk is hij gemaakt bij de verbouwing van de boerderij in 1900 of 1909.

Ten oosten van de kelder bevond zich een kuil gevuld met schoon zand van ongeveer 2 bij 2 meter (S73). Het liep door tot aan de mestgoot in de stal. De diepte van het spoor is niet bepaald. Vermoedelijk gaat het om (semi-)recente verstoring.

Afb. 111. Links kelder S18.

Poeren koestijlen (S39, S40, S41, S42)

De zes koestijlen in de koeienstal die tot 2016 in gebruik waren, waren gefundeerd op bakstenen poeren. Twee van de koestijlen stond op fundering S44 (zie boven) en fundering S48. Van de vier andere stijlen is de poer gevonden.

Poer S39 was 55 bij 65 cm groot en nog drie steenlagen hoog. Het was gemaakt van met name gele bakstenen (18x8,5x3,5 cm) en ook enkele rode bakstenen (bovenkant +0,09 NAP). De bakstenen waren los gestapeld, er was geen mortel toegepast.

Poer S40 was een stuk hoger (afb. 112). De onderkant was 60 cm breed, de bovenkant ongeveer 30 cm. Nog negen steenlagen resteerden (bovenkant +0,07 NAP). De poer was gemaakt geel/rode (appelbloesem) bakstenen. Aangezien deze poer van één type baksteen is gemaakt en afwijkt van de andere poeren wat betreft formaat is het goed mogelijk dat deze poer nog van de bouw van de boerderij rond 1670 dateert.

Van poer S60 is de bovenkant bij de aanleg van de werkput weggetrokken, waardoor deze alleen op vlak 2 is vastgelegd. Het spoor was 50 cm breed en gemaakt van rood/gele (appelbloesem) bakstenen met formaat 19,5x8x3,5 cm (onderkant op -1,44 NAP). Poer S42 was 50 bij 50 cm en nog drie steenlagen hoog (bovenkant +0,05 NAP). Het was gemaakt van rode en rood/gele (appelbloesem) bakstenen met formaat 20x10x4,5 cm en kalkmortel. Ook deze poer dateert mogelijk van de bouw van de boerderij.

Mestgoot en lage muren (S35, S36, S37, S38)

Achter de standplaats van de koeien bevond zich een verdiepte mestgoot. Aan weerszijden werd de goot begrensd door een lage muur die aan de bovenzijde was voorzien van een rollaag (zie afb. 90). De muur aan de zijde van het looppad (S36) was steeds breed en gemaakt van gele bakstenen (18x9x4,5 cm) en harde mortel. Het spoor was nog zes steenlagen hoog.

De vloer van de mestgoot bestond uit een laag beton van 7 cm dik (bovenkant +0,16 NAP), met daaronder een laag kleine gele bakstenen. Op deze bakstenen zullen oorspronkelijk grijze

plavuizen (blauwbakken) hebben gelegen.

De muur aan de zijde van de koestand bestond uit twee delen. Bij de bouwhistorische opname in 2016 leek het te gaan om één muur van 36 cm breed, waar later gedeeltelijk een betonrand voor was geplaatst. Bij het archeologisch onderzoek bleek dat de muur onder de rollaag bestond uit twee delen, waarbij de scheiding lag ter hoogte van muur S44. Deze muur vormde aanvankelijk de zuidelijke begrenzing van de koeienstal. Het deel van de muur ten noorden van S44 was gemaakt van gele bakstenen (16x8x3,5 cm) en harde mortel (S37). Het deel ten zuiden van S44 was gemaakt van rode machinaal gemaakte bakstenen (22x11x5 cm) en harde mortel met daaronder één laag gele bakstenen (S38). De muur dateert gezien de toegepaste bakstenen op z'n vroegst uit de tweede helft van de 19de eeuw. Uit de manier waarop de muur tegen fundering S44 is aangemetseld, blijkt dat S44 ouder moet zijn.

Afb. 112. Poer S40.

Mestgoot richting de staart (S48, S49, S50)

Tussen de mestgoot in de stolp en de mestgoot in de staart bevond zich een verbindingsgoot. Deze was bij de bouwhistorische opname in 2016 nog zichtbaar. Ten noorden hiervan lag een looppad van 1 meter breed die de verbinding vormde tussen de koeienstal in de stolp en de stal in de staart.

De goot was slechts 13 cm breed en had een vloer van groene plavuizen (S50, bovenkant op +0,04 NAP). Aan weerszijden bevond zich een muur. De muur aan de zuidzijde was anderhalf steens breed en gemaakt van gele bakstenen (18x7x3,5 cm) en wat rode bakstenen, het geheel was gemetseld met harde kalkmortel (acht lagen hoog, bovenkant op +0,15 NAP). Op deze muur stond een van de koestijlen met daar tegenaan een houten schot.

Ten noorden van de goot was een steens muur aanwezig van vier lagen hoog. De bovenste laag was van rode bakstenen met formaat 19x9,5x4 cm en harde kalkmortel.

Tussen de goot en de noordelijke zijgevel is bij de aanleg van de werkput wat keramiek verzameld uit de eerste kwart van de 19de eeuw, waaronder een fragment van een bord van

“shell edge pearlware” uit Engeland.⁶⁷ Dit betekent dat na circa 1825 de locatie tussen de goot en zijgevel is afgedekt met een vloer.

Sporen van de staart (S47, S51, S52, S53, S55)

Slechts een klein stukje van de sporen in de staart is bloot gelegd (afb. 113). Ter hoogte van de staart is de fundering van de achtergevel vervangen door een smaller fundament. Fundering S72 was minimaal zes steenlagen hoog en gemaakt van rode en gele bakstenen (18x8,5x3,5 cm). Halverwege dit fundament bevond zich een plaveisel van 80 cm breed, bestaande uit één laag rode machinaal gemaakte bakstenen (S47, op 0,00 NAP). Het lijkt te gaan om de drempel van een deur, wat betekent dat de toegang tot de staart oorspronkelijk op een andere plek heeft gezeten. In het verlengde van deze funderingen lag aan de uiterste noordzijde nog een fundering, namelijk S52. Het was drie steenlagen hoog en gemaakt van gele en enkele rode bakstenen. Op de funderingen heeft waarschijnlijk oorspronkelijk een houten wand gestaan, met daarin dus een deur. In 2016 stond aan de zuidzijde een bakstenen muur, met een doorgang aan de noordzijde.

Afb. 113. Sporen van de koeienstal en staart van de boerderij.

De fundering van de zuidelijke gevel van de staart (S55) was minimaal vier steenlagen dik en gemaakt van rode bakstenen met formaat 19x9x4 cm.

In de staart bevond zich een kleine koeienstal aan de zuidzijde, met achter de koeien een mestgoot en looppad. De mestgoot had een vloer van beton. Onder de achterpoten van de koeien bevond zich een muur van anderhalfsteens breed, gemaakt van rode machinaal gemaakte bakstenen (S51). Ter plaatse van het looppad is een stuk plaveisel gevonden van plat liggende rode en gele bakstenen van twee lagen hoog (S53).

⁶⁷ V31. Determinatie W. Stellingwerf.

6. Vondstmateriaal

6.1 Wandtegels (C.P. Schrickx)

Wandtegels uit uitbraakspoor S1

Uit spoor S1 komen veel fragmenten van wandtegels, die zijn verzameld onder drie verschillende vondstnummers. Op basis van deze fragmenten kunnen minimaal 44 exemplaren worden onderscheiden. Het zou goed kunnen dat ze alle van een schouw afkomstig zijn.

Binnen de tegels kunnen enkele hoofdgroepen worden onderscheiden. De eerste groep wordt gevormd door tegels met pastorale taferelen (herders en herderinnen in landschappen), met daartussen ook mythologische voorstellingen. Deze combinatie is een bekend fenomeen bij vroege pastorale tegels. Op een van de tegels zien we bijvoorbeeld een herderin met viool in een landschap met schapen, een geit en gek genoeg ook een kleine olifant geheel rechts onderin (afb. 114.1). Hier was een creatieve tegelschilder aan het werk; we kennen daar geen andere voorbeelden van. Als mythologische voorstellingen zijn enkele verhalen uit de Metamorfosen van Ovidius afgebeeld, zoals Diana en Actaeon waarvan hier een fragment (Actaeon wiens hoofd is veranderd in een hertenkop) aanwezig is. Verder komen ook saters in plaats van herders voor, waarvan hier een fraai geschilderde tegel is gevonden (afb. 114.2). De pastorale tegels zijn gedetailleerd geschilderd; er is duidelijk zorg en aandacht aan besteed. Dit is zeker niet altijd het geval bij dit type tegel. We zien juist vaak vlot geschilderde tegels; die meestal in Friesland (Harlingen) zijn gemaakt.⁶⁸ De wijze van schilderen van de tegels doet denken aan een serie tegels met Bijbelse voorstelling die enkele jaren geleden bij een stolpboerderij in Lambertschaag (gemeente Medemblik) is gevonden.⁶⁹ Op basis van parallellen is daar verondersteld dat die tegels dateren rond 1660-1680 en mogelijk zijn gemaakt in Rotterdam. Deze datering kunnen we ook voor de pastorale tegels aanhouden; de productieplaats is onzeker.

Een tweede groep wordt gevormd door tegels met herders op eilandjes, die met een opvallende losse toets zijn geschilderd (afb. 114.3). De lichtblauwe verf steekt bleekjes af tegen de hiervoor genoemde pastorale tegels die in een helder kobaltblauw zijn geschilderd. Ook hier hebben we met pastorale tegels te maken, in dit geval zonder mythologische taferelen, die hoogstwaarschijnlijk ergens in de 18de eeuw in Friesland zijn gemaakt.

Diverse tegels zijn beschilderd met eilandjes met een huis, kerk of molen. Deze tegels zijn massaal vervaardigd in de 18de eeuw.

Tot slot zijn er tegels met diverse voorstellingen, zoals kinderspel en bloemvaas, en een gemarmerde tegel. Deze laatste tegel werd vaak toegepast in een schouw achter de haard.

Wandtegels in fundering zijgevel S13

In fundering S13 is een serie tegels liggend gemetseld. De tegels zijn hier dus als afgedankt bouw materiaal hergebruikt om een hoogteverschil in de fundering gelijk te trekken of als waterdichte laag tegen optrekkend vocht. Dit is een fenomeen dat we vaker zien in funderingen. De meeste tegels dateren uit de eerste helft van de 17de eeuw, waaronder diverse tegels met bloemen (kievitsbloem of tulp) in een gekarteld kwadraat met grote lelies in de hoeken. Of deze tegels uit de stolpboerderij afkomstig zijn of door een aannemer die de fundering metselde van elders zijn meegenomen, valt niet te zeggen.

⁶⁸ Pluis & Stupperich 2011, 200-201.

⁶⁹ Duijn & Schrickx 2019.

Afb. 114. Wandtegels uit uitbraakspoor (S1) en in fundering zijgevel (S13).
 1: V1-BK01, 2: V1-BK02, 3: V9-BK01, 4: V8-BK01, 5: V8-BK02, 6: V63-BK01.

In de fundering zijn ook randtegels gemetseld, namelijk minimaal zes randtegels die mangaankleurig zijn beschilderd met druivenranken met eekhoorns en vogels (afb. 114.4 en 114.5). Deze tegels worden ook wel 'vos- en vogelhalfjes' genoemd, bijvoorbeeld in het Makkumer Debiteurenboek van Kingma uit 1791 en het Makkumer Ovenboek van Tichelaar uit 1814.⁷⁰ Ze werden echter ook in andere plaatsen dan Makkum gemaakt, vanaf circa 1780. Het is zelfs mogelijk dat ze in Hoorn werden vervaardigd, waar tussen 1742 en circa 1775 een tegelbakkerij actief was.⁷¹ In het Makkumer Ovenboek van Tichelaar uit 1786 is sprake van 'Hoornse druiflijsten' voor randtegels met druivenranken, maar dan zonder eekhoorns en vogels.⁷² Het is lastig om een precieze datering aan de randtegels toe te kennen; ze werden tot ver in de 19de eeuw gemaakt. Waarschijnlijk hebben ze onderdeel uitgemaakt van een betegeling van een schouw.

Bij het slopen van de funderingen van de boerderij is nog een wandtegel gevonden die vermoedelijk ook ingemetseld heeft gezeten in een fundering.⁷³ Het gaat om een tegel met een bloempot in een kwadraat en uitgespaarde hoeken (afb. 114.6).

6.2 Metaalvondsten

Tijdens de opgraving zijn 49 objecten van metaal verzameld die niet aan een specifieke context kunnen worden verbonden.⁷⁴ Van lood zijn onder meer twee netverzwaringen, een schroefdoop voor een glazen fles, een werpkoot (een benen koot die met lood is verzwaaard) en twee keurloden. Op een van de keurloden zijn op de voorzijde de sleutels uit het stadswapen van Leiden aanwezig en op de achterzijde het cijfer 50 (afb. 115.1). Het feit dat het keurlood uit Leiden afkomstig is, maakt het zeer waarschijnlijk dat het om een keurlood voor laken gaat. Van een lood-tinlegering is een zeer klein miniatuurbordje.

Van messing zijn onder meer een knoop, een kleine duim (scharnier) voor een luik of deurtje, een ovale schoengesp en een balansschaal met drie gaatjes in de rand uit de 17de of 18de eeuw (afb. 115.2). De gaatjes waren bestemd voor de bevestiging aan de balans door middel van kettinkjes of koorden. Ook is een messing muntgewicht gevonden voor een goldgulden uit het Duitse rijk (afb. 115.3). Op de voorzijde staat een rijksappel in een vierpas, op de keerzijde een pijl door een hart met aan weerszijden de letter WK. Het geheel bevindt zich binnen een lauwerkrans. De letters staan voor Wouter Koenen, een maker van muntgewichten in Amsterdam. Het muntgewicht dateert uit de eerste helft van de 17de eeuw.

Van de vijftien munten is het grootste deel van koper, maar er is ook een zinken oorlogscent en een zilveren munt aanwezig. De zilveren munt is een halve groot uit Namen, geslagen onder Karel V (afb. 115.4). De voorzijde toont het Oostenrijks-Bourgondisch wapen, de keerzijde een lang kruis vuurijzer in een open hart. Zes van de koperen munten zijn duiten. Zij dateren uit de volgende jaren/perioden: 1590-1598 (Holland), 1596 (Zwolle, afb. 115.5), 1689 (Zeeland), 1715 of 1765 (Holland), 1631-1637 (Utrecht), 1669 (Zeeland) en 1780 (Utrecht). Hiernaast zijn een Fries oord uit 1612 en een oord van Holland uit 1574-1575 aanwezig. Uit latere tijd dateren enkele hele en halve centen en een pfennig van Hesse Darmstadt uit 1819.

70 Pluis 1998 (tweede druk), 481.

71 Schrickx 2016, 27-28.

72 Pluis 1998 (tweede druk), 481.

73 V63.

74 V2, V17, V30, V35, V45, V51, V64.

Afb. 115. Overige metaalvondsten.

1: V45-M01, 2: V2-M02, 3: V2-M01, 4: V64-M01, 5: V30-M01.

7. Beantwoording onderzoeksvragen

7.1 Prehistorie

1.1 Zijn sporen uit de Bronstijd aanwezig binnen het plangebied? Zo ja, uit welke periode dateren de sporen?

Nee, sporen uit de Bronstijd zijn niet gevonden.

1.2 Is sprake van een nederzetting op deze locatie of heeft het gebied een andere functie gehad, bijvoorbeeld als akkerland of weidegrond?

N.v.t

7.2 Late Middeleeuwen en Nieuwe Tijd (tot bouw stolpboerderij)

2.1 Zijn sporen aanwezig die dateren van vóór de eerste bebouwing op het perceel? Zo ja, hoe oud zijn deze sporen en wat is de functie ervan?

Aan de oostzijde van het perceel lag een brede noord-zuid georiënteerde sloot. Deze sloot is vermoedelijk al gegraven op het moment dat het perceel nog niet was bebouwd. Verder zijn geen sporen gevonden die dateren van vóór het opwerpen van de eerste huisterp.

2.2 Vanaf wanneer was het perceel bebouwd? Is sprake van continue bebouwing vanaf dit moment tot het heden? Hoeveel opeenvolgende gebouwen kunnen worden onderscheiden?

De oudste terphoging dateert uit de 12de of 13de eeuw. Doordat weinig vondstmateriaal uit de lagen afkomstig is, is dit niet met zekerheid te zeggen. Vermoedelijk is het perceel vanaf dat moment continu bebouwd geweest, hoewel nauwelijks sporen van bebouwing zijn gevonden. Kuilen die op het terrein zijn gegraven van de 14de tot de periode rond 1600 wijzen indirect op bewoning.

2.3 Wat was de aard van de bebouwing? Wat was de oriëntatie en indeling van de gebouwen?

Van de bebouwing is nauwelijks iets teruggevonden, namelijk alleen een haardplaats en een mogelijke paalkuil. Beide bevinden zich aan de noordzijde van het perceel. Waarschijnlijk is dit de plek waar eeuwenlang een huis heeft gestaan. Ook de afwezigheid van kuilen in deze zone wijst erop dat hier bebouwing aanwezig was.

2.4 Is sprake van een terphoging uit de Late Middeleeuwen? Zo ja, wat voor materiaal is gebruikt om de terp op te werpen? Is de terp in één keer of in meerdere fasen opgehoogd? Zijn de zijkanten van de terp versterkt, bijvoorbeeld met plaggen? Is onder de terp natuurlijk veen aanwezig?

Op het perceel is sprake van een terphoging uit de Late Middeleeuwen. Er kunnen drie fasen worden onderscheiden: een eerste in de 12de/13de eeuw en de andere twee fasen in de 14de eeuw. De terp is in deze verschillende fasen niet alleen verhoogd, maar ook verlengd richting het oosten. De sloot die aan de oostzijde van het perceel lag, is hierbij gedempt.

Bij de eerste terpfase is sprake van een laag gestorte zoden aan de westzijde, dus de straatzijde. Bij de tweede terpfase was zowel de west- als oostzijde van de huisterp versterkt met zodenranden. De randen van de derde terpfase liggen buiten de opgegraven contour, zodat niet zeker is of deze terp ook versterkte randen had.

Onder de oudste terphoging bevond zich een dunne laag donkerbruine organische klei, die kan worden geïnterpreteerd als een restveen.

2.5 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

Aankankelijk was het perceel maar ongeveer 7 meter lang (richting oost-west). Ten oosten van het perceel lag een sloot. In de 14de eeuw is deze sloot in twee fasen gedempt en vermoedelijk is toen een nieuwe noord-zuid georiënteerde sloot gegraven op ongeveer 30 meter vanaf de straat. In de 19de en 20ste eeuw is een groot deel van deze sloot ook gedempt. Bij sommige percelen, waaronder bij het plangebied, is vervolgens meer oostwaarts weer een nieuwe sloot gegraven. Bij Dorpsstraat 77 ligt deze sloot op ongeveer 50 meter uit de weg. De huispercelen zijn gedurende een zeer lange periode dus stapsgewijs vergroot.

Over de inrichting van het erf in de Middeleeuwen is weinig informatie verkregen. Er is bijvoorbeeld geen waterput gevonden. Het huis stond, zoals hierboven al vermeld, waarschijnlijk aan de noordzijde van het perceel. Ten zuiden daarvan zijn in de 14de en 15de eeuw diverse kuilen gegraven, waarvan de functie meestal niet duidelijk is.

Rond 1600 zijn drie grote kuilen gegraven binnen het onderzochte terrein en mogelijk stond een bouwsel tussen deze kuilen in. Mogelijk hangen deze sporen samen met een ambachtelijke activiteit, maar wat is niet duidelijk.

2.6 Zijn op basis van het vondstmateriaal uitspraken te doen omtrent de materiele cultuur in de Late Middeleeuwen? In hoeverre is het vondstmateriaal vergelijkbaar met soortgelijk materiaal uit de omgeving?

De hoeveelheid vondstmateriaal uit de Late Middeleeuwen is beperkt en het is daarom niet mogelijk om concrete uitspraken te doen over de materiele cultuur. De scherven die zijn gevonden, zijn niet afwijkend van vondstmateriaal uit dezelfde periode elders in West-Friesland.

7.3 De stolpboerderij

3.1 Wanneer is de stolpboerderij gebouwd?

Het lijkt er sterk op dat de oudste stolpboerderij op het perceel is gebouwd rond 1644. Dit was een Westfriese stolp met het woongedeelte aan de noordzijde en de dars aan de zuidzijde. Rond 1670 is de boerderij herbouwd, waarbij het vierkant beter is gefundeerd met grondverbetering (zie onder) en het vierkant is vergroot met een overstek aan de zuidzijde. Ook werd de herbouwde stolp gespiegeld ten opzichte van de voorganger: het woondeel kwam nu aan de zuidzijde en de dars aan de noordzijde.

3.2 Hoe is de boerderij gefundeerd? Waarom is de boerderij op deze manier gefundeerd?

Onder de vierkantpoeren en de oudste schoorsteen is bij de bouw van de boerderij grondverbetering toegepast, door op de plek van de funderingen kuilen te graven en die vol te storten met zand. Deze funderingswijze is slechts éénmaal eerder gevonden bij een boerderij, namelijk bij een laat 19de-eeuwse stolp in Zuidermeer. Deze boerderij stond in een gebied met een vrij slappe ondergrond, terwijl de natuurlijke bodem in Abbekerk relatief stabiel is. Onder het dorp loopt namelijk de zandige geulrug door. Toch is ervoor gekozen om grondverbetering toe te passen. Dit hangt mogelijk samen met de vele kuilen die in de loop van de eeuwen op het perceel waren gegraven, waardoor de draagkracht van de bodem erg wisselend was. De gevels en binnenmuren van de boerderij zijn op staal gefundeerd.

3.3 Hoe zag de oorspronkelijke indeling van de boerderij eruit? Zijn hierin wijzigingen in de loop van de tijd opgetreden? Welke structuren zijn binnen de boerderij aanwezig (bijvoorbeeld waterputten, waterkelders, voorraadkelders)? Kunnen de oorspronkelijke functies van de verschillende ruimtes worden bepaald?

De boerderij had bij de bouw de klassieke indeling van een Westfries stolp: koeienstal aan de achterkant, darsdeuren in de voorgevel en het woongedeelte langs een zijgevel. Deze indeling is in de eeuwen hierna in hoofdlijn behouden, hoewel er wel wijzigingen plaatsvonden. De keuken in de zuidoosthoek van de boerderij is opgeheven en deze ruimte is gebruikt om de koeienstal te vergroten. Dit is een ontwikkeling die bij bijna alle oude Westfries stolpen te volgen is, hoewel de vergroting van de koeienstal bij de boerderij in Abbekerk wel relatief laat plaatsvond, namelijk pas rond 1900. Aan de voorkant van de boerderij is in de 19de eeuw een extra verwarmde woonruimte gecreëerd. Rond het midden van de 20ste eeuw zijn twee woonvertrekken omgebouwd tot slaapkamer, waarna de in onbruik geraakte bedsteden zijn verbouwd tot keuken en badkamer.

Binnen het woondeel van de boerderij lag aanvankelijk een regenwaterkelder voor de opslag van regenwater van het dak en een grote voorraadkelder. De voorraadkelder is waarschijnlijk in de tweede helft van de 19de eeuw dichtgestort met grond. Later, vermoedelijk in 1900 of 1909, is de regenwaterkelder afgebroken en kwam een grote voorraadkelder op deze plaats. In de koeienstal bevond zich in ieder geval vanaf de 19de eeuw een waterput, waaruit bronwater werd opgepompt als drinkwater voor de koeien. Of in de 17de en 18de eeuw ook een waterput in de stal aanwezig was, is niet zeker.

3.4 Wat was de indeling van het erf? Zijn hierbinnen verschuivingen aanwezig? Hoe ziet de percelingsstructuur eruit in deze periode?

Omdat alleen op de plek van de boerderij is gegraven, is geen informatie over de indeling van het erf verkregen. Op basis van kadastragegevens kan worden gezegd dat het erf rond de boerderij tot ver in de 19de eeuw heel klein was. In 1879 kocht de toenmalige eigenaar de percelen achter het erf en kon het boerderijerf worden vergroot.

3.5 Zijn vondsten te koppelen aan het interieur (wandtegels, nistegels, haardplaten e.d.)?

In de fundering van de zuidgevel is een serie wandtegels uit de 17de tot en met 19de eeuw gevonden. Het is niet zeker of zij uit de boerderij afkomstig zijn: ze kunnen ook door de aannemer zijn meegenomen.

In het uitbraakspoor van de oudste schoorsteen zijn veel fragmenten van wandtegels gevonden. Zij zijn afkomstig van de schouw die op deze plek heeft gezeten. Het gaat om wandtegels uit de periode 1660-1680 en een serie tegels uit de 18de eeuw. De meeste wandtegels zijn versierd met pastorale scènes. Fragmenten van tegeltableau's zijn niet gevonden.

3.6 Kan vondstmateriaal aan de bewoners van de boerderij worden gekoppeld en wat zegt dit over die bewoners? Zijn vondsten aanwezig die samenhangen met het boerenbedrijf, bijvoorbeeld de productie van kaas?

Bij de opgraving is weinig vondstmateriaal gevonden uit de bestaansperiode van de stolpboerderij. Noemenswaardig zijn een stuk Japans porselein en een fragment van een waterketel uit de periode rond 1800. Dit zijn vrij luxueuze producten.

8. Synthese en samenvatting

In juni/juli 2017 vond op het perceel Dorpsstraat 77 in Abbekerk een archeologisch onderzoek plaats. Op het perceel stond tot april 2016 een stolpboerderij. Bij de opgraving zijn de ondergrondse sporen van de boerderij onderzocht, evenals sporen van oudere bewoning op het perceel. De geformuleerde onderzoeksvragen zijn terug te vinden in paragraaf 3.1, de gevolgde methode van het onderzoek is beschreven in paragraaf 3.2.

8.1 De periode 12de eeuw tot circa 1644

De Dorpsstraat is vermoedelijk in de 12de of 13de eeuw ontstaan als dorpslint. In deze vroegste periode stond vermoedelijk alle bebouwing van Abbekerk langs de oostzijde van de straat. Aan de oostzijde van het perceel, op ongeveer 13 meter uit het midden van de straat, is een brede noord-zuid georiënteerde sloot gevonden. Het is aannemelijk dat de sloot doorloopt over alle (of een groot deel) van de percelen langs de oostzijde van het dorpslint. De sloot vormde op deze manier de achtergrens van de percelen.

Door de aanwezigheid van de sloot was de huisterp op het perceel aanvankelijk erg ondiep, namelijk ongeveer 7 meter. Dit betekent dat het huis in deze periode waarschijnlijk evenwijdig aan de weg stond. De oudste terp was ongeveer 60 cm hoog. Aan de straatzijde bevond zich een laag slordig gestorte zoden, die mogelijk de rand van de terp moesten versterken. De datering van de oudste huisterp is onzeker doordat nauwelijks vondsten aan de lagen kunnen worden gekoppeld, maar vrijwel zeker is dat het uit de 12de of 13de eeuw dateert. Een kuil in de noordwesthoek is mogelijk een paalkuil van een huis uit deze periode. Ook de bewoningsporen uit de eeuwen hierna bevinden zich aan de noordzijde van het perceel, wat erop wijst dat eeuwenlang op dezelfde plek een huis stond.

In de eerste helft van de 14de eeuw is de huisterp verhoogd en ook vergroot aan de achterzijde, waarbij een deel van de brede sloot is gedempt. De randen van de huisterp werden in ieder geval aan de oost- en westzijde versterkt met zodenranden. Dit soort versterkingen zijn eerder gevonden in oostelijk West-Friesland, namelijk bij Westerkerkweg 36 in Venhuizen en aan het Westeinde bij Enkhuizen.⁷⁵ Door het gebruik van de zoden als randafwerking werd een soort podium gecreëerd, waarop het huis werd gebouwd.

Later in de 14de eeuw is de terp nogmaals verhoogd en verbreed en hierbij is de brede sloot helemaal gedempt. Vermoedelijk is op dat moment een nieuwe noord-zuid georiënteerde sloot gemaakt als begrenzing van de achterzijde van het perceel. Hetzelfde is ook bij de andere percelen langs de oostzijde van het dorpslint gebeurd, waardoor de sloot als het ware is opgeschoven (afb. 116). Op de oudste kadastrale kaart uit 1826 is een min of meer doorlopende sloot achter de huispercelen zichtbaar, op ongeveer 30 tot 40 meter uit het midden van de Dorpsstraat. In de 19de en 20ste eeuw is een groot deel van deze sloot ook gedempt. Bij sommige percelen, waaronder bij het plangebied, is vervolgens meer oostwaarts weer een nieuwe sloot gegraven. Bij Dorpsstraat 77 ligt deze sloot op ongeveer 50 meter uit de weg. De huispercelen zijn gedurende een zeer lange periode dus stapsgewijs vergroot.

⁷⁵ Venhuizen, Westerkerkweg 36: Gerritsen & Duijn 2017. Enkhuizen, Westeinde 88-92: Ter Steege *et al.* 2020. Grootebroek, Zesstedenweg 203, 37-39.

Afb. 116. Reconstructie van de ligging van de sloot ten oosten van de Dorpsstraat in verschillende perioden.

Uit de 14de en 15de eeuw dateren verder een serie kuilen verspreid over het terrein en een haardplaats aan de noordzijde van het perceel. Dit betekent dat in de Late Middeleeuwen op deze plek een huis heeft gestaan. Doordat verder geen sporen van de bebouwing zijn gevonden, valt niet te zeggen over de afmetingen of oriëntatie van het huis. Opvallend is dat in de noordwesthoek van het terrein twee bijzondere metaalvondsten uit de Late Middeleeuwen zijn aangetroffen, namelijk een gouden munt en een fraaie medaillonsluiting van een riem. De kostbare objecten lijken niet op hun plaats in het kleine dorp dat Abbekerk in deze tijd was.

Sporen en vondsten uit een groot deel van de 16de eeuw ontbreken. Rond 1600 zijn drie grote kuilen gegraven binnen het onderzochte terrein en mogelijk stond een bouwsel tussen deze kuilen in. Mogelijk hangen deze sporen samen met een ambachtelijke activiteit, maar wat is niet duidelijk.

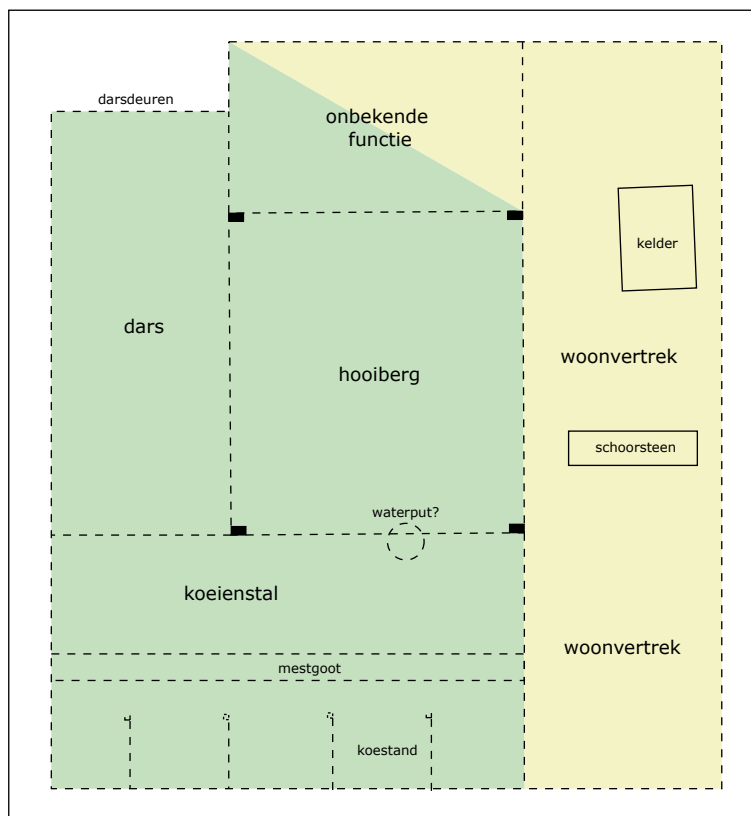
8.2 De stolpboerderij

Het lijkt er sterk op dat rond 1644 de eerste stolpboerderij op het perceel is gebouwd (afb. 117). Dit was een Westfriese stolp, wat betekent dat de darsdeuren in de voorgevel zaten, het woongedeelte langs een zijgevel lag en de koeienstal zich aan de achterkant bevond. Het was een kleine stolpboerderij, met een vierkant van grenenhout zonder overstekken. Het woongedeelte lag bij deze stolp aan de noordzijde, op precies dezelfde plek als waar in de eeuwen daarvoor werd gewoond. De schoorsteen van de stolp bevond zich zelfs naast de stookplaats uit de Late Middeleeuwen. Deze continuïteit van de locatie

van de woonvertrekken bij de bouw van een stolp is ook bij andere opgravingen aangetroffen. Bij de bouw van een stolpboerderij op de plek van een afgebroken langhuis bleef de locatie van het woongedeelte blijkbaar bij voorkeur hetzelfde. Dit zal onder meer samenhangen met de hoogste ligging van dit deel van de huisterp, waardoor men hier weinig last had van vocht.⁷⁶

Al rond 1670 is de stolpboerderij weer (grotendeels) afgebroken en vervolgens herbouwd (afb. 118). Reden hiervoor zullen sterke verzakkingen van het vierkant zijn geweest, als gevolg van de vele kuilen die in de Late Middeleeuwen en 16de eeuw op het perceel zijn gegraven. Om dit in de toekomst te voorkomen is grondverbetering toegepast: op de plek van de vierkantpoeren zijn grote kuilen gegraven die vervolgens zijn opgevuld met schoon zand en hierop zijn nieuwe vierkantpoeren gebouwd. Ook de nieuwe schoorsteen is op deze manier gefundeerd. Grondverbetering met zand bij een stolpboerderij is slechts één keer eerder opgegraven in West-Friesland, namelijk bij een laat 19de-eeuwse stolpboerderij in Zuidermeer.⁷⁷ Bij 17de-eeuwse stolpboerderijen is dit niet eerder vastgesteld.

Bij de herbouw is het oude vierkant grotendeels hergebruikt, maar zijn wel nieuwe bovenbalken toegepast. Hierdoor kon een overstek worden gemaakt aan de zuidzijde, waardoor de ruimtes op de begane grond aan deze zijde werden vergroot. Bij de herbouw behield de stolp het Westfriese type, maar hij werd gespiegeld ten opzichte van de eerste stolp uit circa 1644.

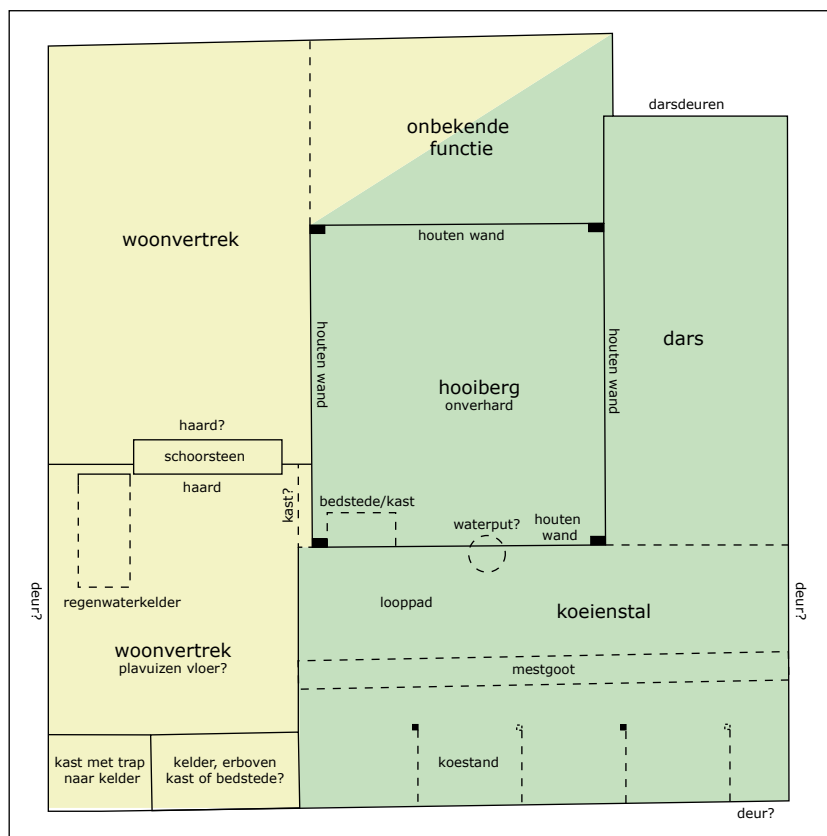

Afb. 117. Plattegrond van de stolpboerderij in de periode circa 1644 tot circa 1670. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

⁷⁶ Duijn, Stellingwerf & Schrickx 2019, 94.

⁷⁷ Duijn & Stellingwerf 2018.

Dit betekent dat het woondeel aan de zuidzijde kwam te liggen, wat gezien lichtinval en warmte een grote verbetering moet zijn geweest ten opzichte van de oude stolp. Ook de herbouwde stolp was een relatief kleine stolpboerderij van 14,7 bij 14,3 meter. Dit kan worden verklaard uit het feit dat de boerderij op een klein perceel stond binnen het dichtbebouwde lint van Abbekerk. Ten zuiden van de boerderij lag een inrit die toegang gaf tot de achterkant van het

Afb. 118. Plattegrond van de stolpboerderij in de periode circa 1670 tot circa 1800. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

perceel. De boerderij was aan de achterkant voorzien van een 'lage wand', ook wel aangeloeft deel genoemd. Dit houdt in dat de achtergevel naar buiten was geplaatst en de kap werd gedragen door een balk met daaronder stijlen. Dit is gebruikelijk bij Westfriese stolpen.

Dat het woongedeelte oorspronkelijk langs de volledige zuidelijke zijgevel van de boerderij lag, blijkt uit het feit dat hier een voorraadkelder lag van 2,7 bij 1,2 meter. De kelder was voorzien van een plavuizen vloer en toegankelijk via een bakstenen trap aan de zuidzijde. De kelder en de toegang hier naartoe bevonden zich binnen het aangeloeft deel aan de achterkant van de boerderij. Boven de kelder was vermoedelijk een bedstede of kast aanwezig. De aangrenzende ruimte in de zuidoosthoek van de boerderij moet als keuken en belangrijkste woonvertrek hebben dienstgedaan. Er zijn aanwijzingen dat hier een plavuizen vloer lag, aangezien in de vulling van de kelder plavuizen zijn gevonden die niet van de keldervloer afkomstig zijn. De keuken werd van de kamer ten westen daarvan gescheiden door een schoorsteen met aan weerszijden daarvan een houten wand of, meer waarschijnlijk, een bakstenen muur. Of alleen aan de oostzijde van de schoorsteen kon worden gestookt of aan beide zijden is niet zeker. In het uitbraakspoor van de schoorsteenfundering zijn veel wandtegels gevonden uit de periode 1660-1680 en uit de 18de eeuw, waaruit blijkt dat er sprake was van een schouw met wandtegels met voornamelijk herderscènes. Delen van tegeltableau's zijn niet gevonden. Binnen de ruimte lag ook een regenwaterkelder voor de opslag van regenwater van het dak. Het is onbekend wanneer de regenwaterkelder is gebouwd: dit kan al bij de bouw van de boerderij zijn geweest, maar ook bijvoorbeeld in de 18de eeuw. Opvallend is dat de regenwaterkelder was uitgevoerd met een tongewelf. Bij veel andere stolpboerderijen is ook een regenwaterkelder binnen het woongedeelte aangetroffen, maar doorgaans hebben zij

Van een ruimte aan de voorkant van de boerderij is de functie niet bekend. Vermoedelijk had het een bedrijfsfunctie, bijvoorbeeld als zaadkamer, waar het zaaigoed voor het volgende jaar werd bewaard. Aan de achterkant van de boerderij lag de koeienstal, waar plaats was voor acht of negen koeien. Het is de vraag of de stal toegankelijk was via de noordelijke zijgevel. Mogelijk was dit door het nabij gelegen buurpand niet het geval en kwamen de koeien binnen via een deur in de achtergevel of via de darsdeuren. Het is aannemelijk dat in deze tijd al een waterput in de stal aanwezig was, op de grens van de hooiberg en stal. De waterput die bij de opgraving is gevonden, dateert vermoedelijk uit de 19de eeuw. Mogelijk lag in de periode hiervoor op dezelfde plek al een waterput.

Tussen de hooiberg en de dars was al vanaf de bouw van de boerderij een houten wand aanwezig, iets wat niet heel gebruikelijk is voor 17de-eeuwse vierkanten. Dit kan ermee samenhangen dat aan deze zijde van het vierkant oorspronkelijk de woonvertrekken lagen (tussen circa 1644 en 1670). In de zuidoosthoek van de hooiberg bevond zich een bedstede of kast.

The floor plan is divided into several rooms and areas, color-coded in yellow and green. The yellow areas represent living spaces, while the green areas represent the kitchen, dining area, and stable.

- Woonvertrek (houten vloer):** Three living rooms with wooden floors, located in the top left, top right, and middle left.
- Hooiberg (onverhard):** A large central storage area for hay, with a wooden floor.
- Dars (vloer van klinkers?):** A large green area on the right, likely a courtyard or a room with a brick floor.
- Koeienstal:** A large green area at the bottom right, used for housing cows.
- Stal of schuur:** A green area at the bottom right, used for housing horses or as a barn.
- Onbekende functie:** A green area at the bottom left, with an unknown function.
- Regenwaterkelder:** A small green area at the bottom left, used for storing rainwater.
- Looppad (blauwbakken):** A path made of blue tiles, located between the hooiberg and the koeienstal.
- Mestgoot (blauwbakken):** A gutter made of blue tiles, located between the hooiberg and the koeienstal.
- Koestand (onverhard):** A small green area at the bottom right, used for housing horses.
- Deur:** A door, located at the bottom right.
- Bedstede/kast:** A small green area at the bottom left, used for sleeping or storage.
- Waterput:** A well, located in the center of the hooiberg.
- Schoorsteen:** A chimney, located in the top right living room.
- Schoorsteen:** A chimney, located in the middle left living room.
- As-putten:** A small green area at the middle left, used for ash or waste.
- Darsdeuren:** Doors leading to the dars, located at the top right.
- Houten wand:** A wooden wall, located between the hooiberg and the dars.
- Houten vloer:** Wooden floor, located in the living rooms.
- Onverhard:** Unfinished floor, located in the hooiberg.
- Blauwbakken:** Blue tiles, located in the looppad and mestgoot.
- Onverhard:** Unfinished floor, located in the koestand.

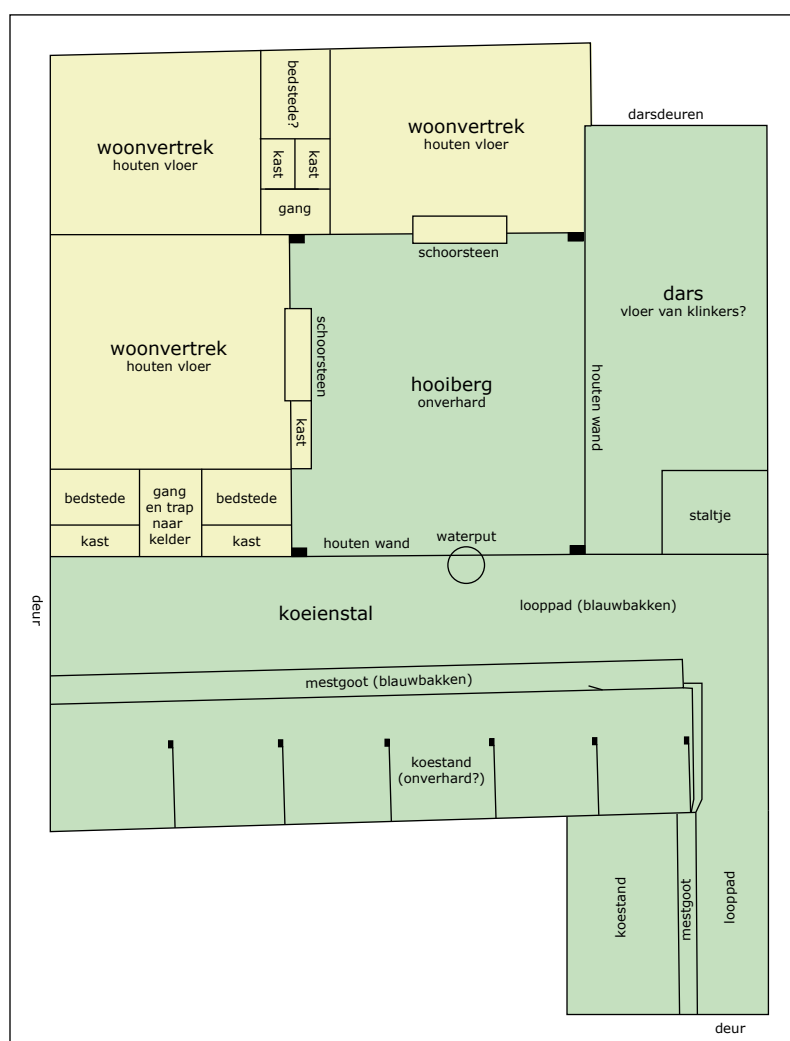
Afb. 119. Plattegrond van de stolpboerderij in de periode circa 1800 tot circa 1900. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

99

Bij alle onderzochte Westfriese stolpen is ditzelfde fenomeen terug gevonden: de oude schoorsteen werd afgebroken en tegen het vierkant werd een nieuwe schoorsteen gebouwd, waardoor de keuken in de achterhoek van de boerderij zijn functie verloor. Binnen deze ruimte werd vervolgens de koeienstal vergroot, waardoor de stal nu langs de hele achtergevel van de boerderij lag. Bij de onderzochte boerderij in Abbekerk is echter sprake van een andere ontwikkeling, want de voormalige keuken werd hier aanvankelijk niet in gebruik genomen als koeienstal. De scheidingsmuur/wand tussen deze ruimte en de stal is na het dichtstorten van de kelder gehandhaafd. Waarschijnlijk is de stal pas veel later, rond 1900, verlengd binnen deze ruimte. De mogelijkheid tot het vergroten van de stal lijkt daarom niet het belangrijkste argument te zijn geweest om de schoorsteen te verplaatsen. Waarvoor de ruimte in de zuidoosthoek van de boerderij in de 19de eeuw is gebruikt, is onduidelijk. Tegen de achterkant van de boerderij bevond zich in deze periode een aanbouw (staart); deze is al zichtbaar op de oudste kadastrale kaart uit 1826. Het zal zijn gebruikt als stal, varkenshok of als schuur. Het erf rond de boerderij was in deze tijd erg klein, waardoor elders op het terrein geen ruimte was voor een vrijstaande schuur. De aanbouw was toegankelijk vanuit de koeienstal via een deur in de achtergevel.

Dat de koeienstal in de stolpboerderij pas relatief laat is vergroot, hangt waarschijnlijk samen met de omvang van het bedrijf in de 19de eeuw. De eerste eigenaar die in het kadaster te vinden is, Floris de Jong (eigenaar tot 1851/1852), bezat slechts twee weilanden en één stuk bouwgrond. Het is mogelijk dat hij meer percelen grond huurde, maar het lijkt er eerder op dat zijn boerenbedrijf simpelweg zeer beperkt in omvang was. De volgende eigenaar, Nanning Davids, was namelijk ook slechts eigenaar van één weiland. Vermoedelijk hielden beide eigenaren slechts enkele koeien of zelfs helemaal geen koeien. Het was daarom ook niet nodig om de koeienstal uit te breiden.

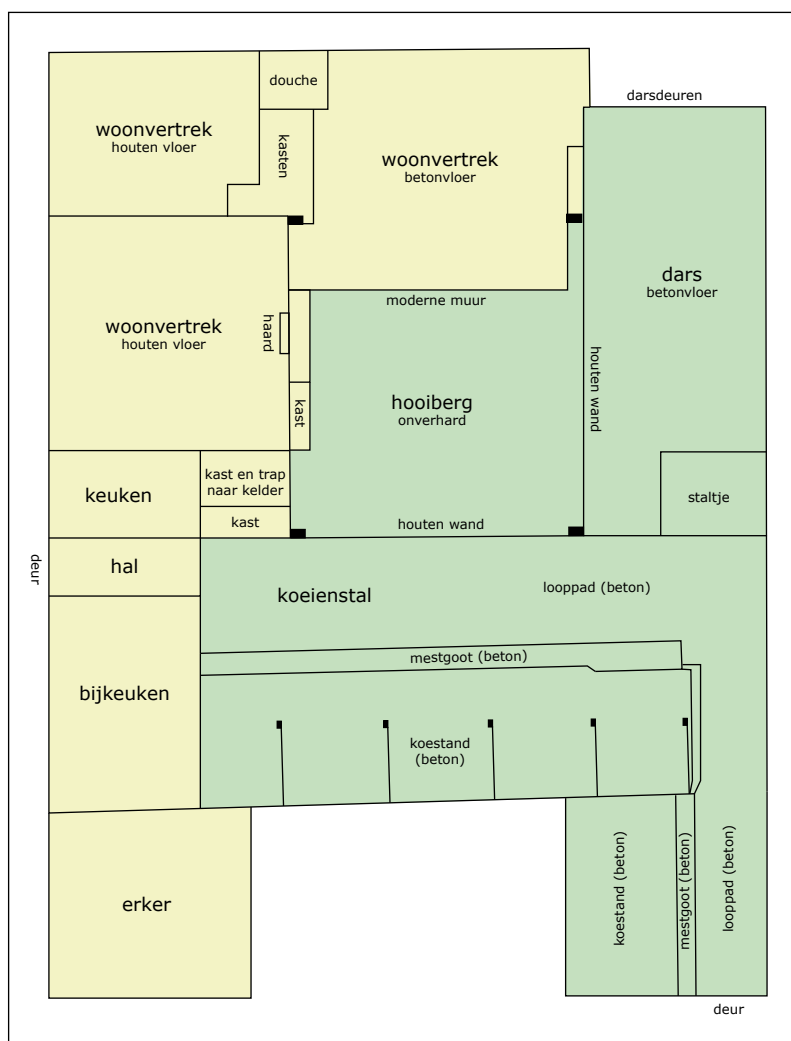
Pas vanaf 1869 had de eigenaren van de boerderij wel veel weilanden in eigendom en lijkt dus sprake van een meer omvangrijke veehouderij.

Afb. 120. Plattegrond van de stolpboerderij in de periode circa 1900 tot circa 1950. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

Uit het kadaster blijkt dat de boerderij in 1900 en 1909 is verbouwd (afb. 120). Het is niet zeker wat er in deze jaren precies is gedaan, maar waarschijnlijk zijn in ieder geval de voorgevel, beide zijgevels en de gevels van de staart aan de achterkant opnieuw opgetrokken. De zuidelijke zijgevel is hierbij iets meer naar het noorden geplaatst, zodat hij hoger werd en grotere ramen konden worden geplaatst. Ook is vermoedelijk de grote kelder aan de zuidzijde van de boerderij gemaakt die tot 2016 in gebruik was en is de koeienstal verlengd, zodat deze nu langs de hele achtergevel lag. Het houtwerk in de stal, de koestijlen en zolderbalken, is hierbij waarschijnlijk vernieuwd. Ook de ruimte in de staart was nu zeker in gebruik als koeienstal. In 1912 is op het erf van de boerderij, dat inmiddels aanzienlijk groter was geworden, een schuur gebouwd. De schoorsteen aan de voorkant van de boerderij is ergens tussen globaal 1910 en 1950 afgebroken.

De wijzigingen uit de periode ná 1950 zijn beperkt (afb. 121). In 1952 is een nieuwe voorgevel gebouwd, waarbij men de gevel iets meer naar achter heeft geplaatst. De zuidelijke zijgevel is in twee fasen (1956 en 1969) eveneens helemaal opnieuw opgebouwd. Het gebruik van slaapkamers werd algemeen, waardoor de bedsteden in de boerderij hun functie verloren. Deze ruimtes zijn gebruikt om een badkamer en keuken te realiseren. Naast de keuken is een hal gebouwd, waardoor men voortaan via de toegangsdeur in de zijgevel niet meer binnen kwam in de koeienstal. De haard in het woonvertrek aan de zuidkant is vervangen

Afb. 121. Plattegrond van de stolpboerderij in de periode circa 1950 tot 2016. Schaal 1:150, in groen de werkruimtes, in geel de woonvertrekken.

door een gaskachel. Waarschijnlijk is in deze periode de koeienstal voorzien van betonvloeren, waarbij tevens de koestand gedeeltelijk is verlengd. De melkkoeien werden steeds groter en hadden daarom meer ruimte nodig. In de periode hiervoor waren het looppad en de mestgoot waarschijnlijk voorzien van een vloer van grijze plavuizen (blauwbakken). Laat in de 20ste eeuw is een deel van de stal omgebouwd tot bijkeuken. Achter de boerderij is een betonnen giekelder gebouwd. Bij de twee noordelijke vierkantstijlen is waarschijnlijk in deze periode

de bovenzijde van de bakstenen poer vernieuwd in beton, is het peulhout vernieuwd en is een stuk van de onderkant van de stijl afgezaagd.

9. Literatuur

Brandts Buys, L., 1974. *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier. Een omvangrijk documentatiewerk over de Westfrieze boerderij met typische pyramidale dak*, Arnhem.

Bruin, J., de, 1992. De weel van Abbekerk. Sporen van een dijkdoorbraak in de middeleeuwen, in *Jaarboek Historische Vereniging Abbekerk-Lambertschaag* 1992.

Bruin, J., de, 1995. Bannen en mannen in de stede Abbekerk. Grondgebied en functionarissen van een Westfrieze plattelandsstad, in *West-Frieslands Oud en Nieuw* 62, 23-46.

Duijn, D.M. & C.P. Schrickx, 2012. *Huis en haven onder de straat. Archeologisch onderzoek tijdens rioolwerkzaamheden van de Noorder Havendijk tot de Compagniesbrug in Enkhuizen*. West-Frieze Archeologische Rapporten 46.

Duijn, D.M. & W. Stellingwerf, 2018. *Drie stolpen na elkaar. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Zuidermeerweg 5 in Zuidermeer, gemeente Koggenland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 113.

Duijn, D.M., W. Stellingwerf & C.P. Schrickx, 2019. *Tussen Zwaagdijk en Kromme Leek. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Zwaagdijk 196 in Zwaagdijk-Oost, gemeente Medemblik*. West-Frieze Archeologische Rapporten 137.

Duijn, D.M. & C.P. Schrickx, 2019. *Van een Westfrieze naar een Noord-Hollandse stomp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op het perceel Noordeinde 36 in Lambertschaag, gemeente Medemblik*. West-Frieze Archeologische Rapporten 126.

Duijn, D.M. & C.P. Schrickx, 2020. *Een Westfrieze stomp langs het lint van Schellinkhout. Archeologisch onderzoek op het perceel Dorpsweg 20 in Schellinkhout, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 147.

Duplessy, J & en M. Dhenin, 1980. Les imitations de l'agneau d'or de Charles VI, in I. Gedai en K. Biró-Sey, *Proceedings of the International Numismatic Symposium*, 129-132.

Gerritsen, S. & D.M. Duijn, 2017. *Een laatmiddeleeuws huispodium langs de Westerkerkweg. Archeologisch onderzoek aan Westerkerkweg 36 in Venhuizen, gemeente Drechterland*. West-Frieze Archeologische Rapporten 104.

Gerritsen, S. & W. Stellingwerf, 2019. *De Gekroonde Zwaan. De archeologie van een Westfrieze herberg aan de Zesstedenweg 203 in Grootebroek, gemeente Stede Broec*. West-Frieze Archeologische Rapporten 135.

Hasselt, H., z.j. *Een bijzondere groep gordelsluitingen uit de Late Middeleeuwen. Medaillonsluitingen. De aanloop tot een decoratieve gordel*. Online artikel: <http://www.thecoinhunter.com/Pages/diversen/medaillonsluitingen.htm>.

Künker, F.R., 2006. *Künker Auktion 117 - Geprägtes Gold aus drei Jahrtausenden, Münzen*

und Medaillen des Erzbistums Salzburg in Gold und Silber, Sammlung von Münzwaagen und Gewichten.

Mulder, E.F.J. de & J.H.A. Bosch, 1982. *Holocene stratigraphy, radio-carbon datings and palaeogeography of central and northern North-Holland (The Netherlands)*. Mededelingen Rijks Geologische Dienst 36(3): 111-160.

Pluis, J., 1998. *De Nederlandse tegel. Decors en benamingen, 1570-1930*.

Pluis, J. & R. Stupperich, 2011. *Mythologische voorstellingen op Nederlandse tegels. Metamorfosen naar Ovidius, herders, cupido's en zeewezens*.

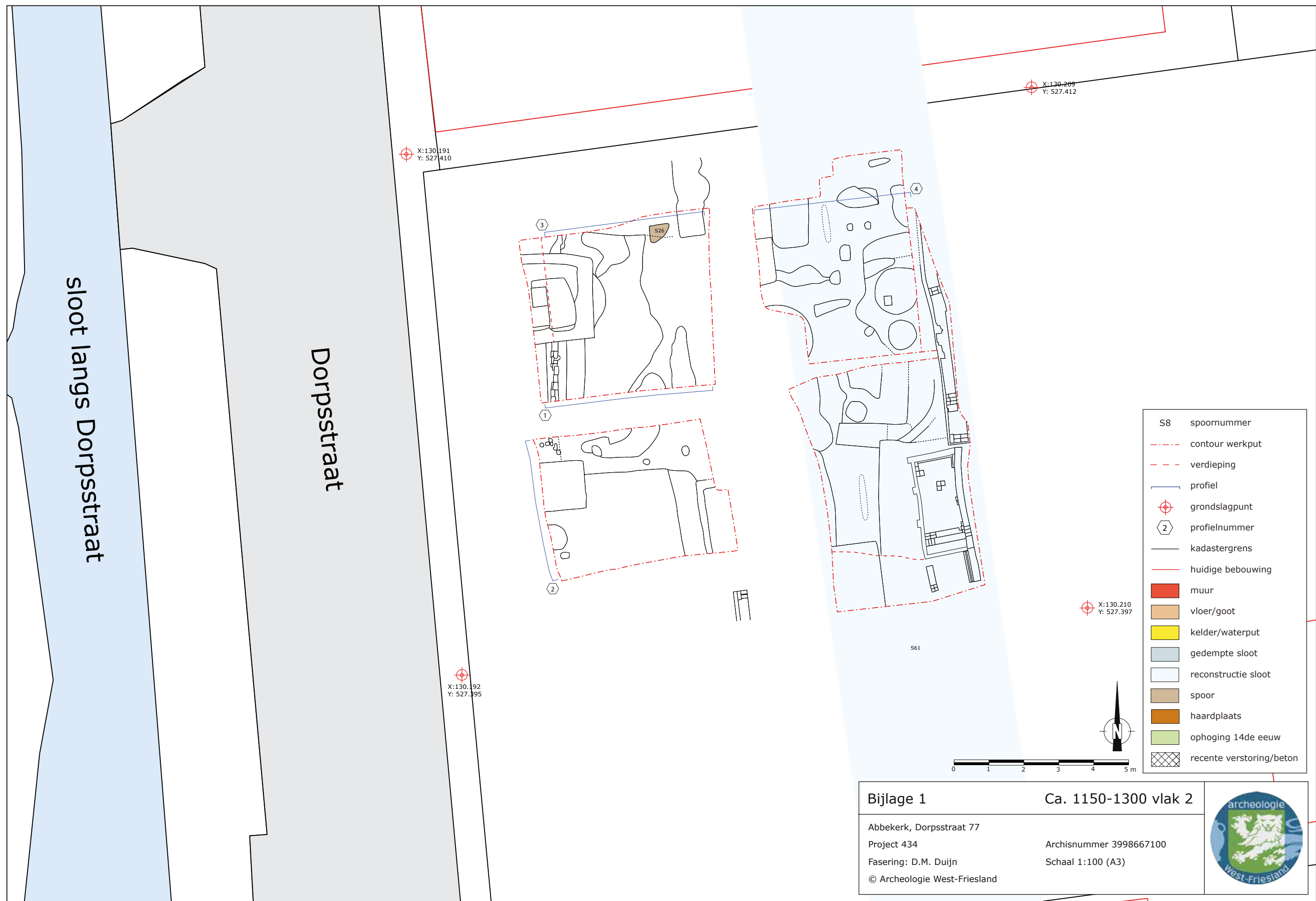
Schrickx, C.P., 2016. *Productieafval van de plateelbakkerij aan de Wortelvesten. Archeologisch onderzoek op het perceel op de hoek van de Koepoortsweg en de Spoorsingel*. West-Friese Archeologische Rapporten 93.

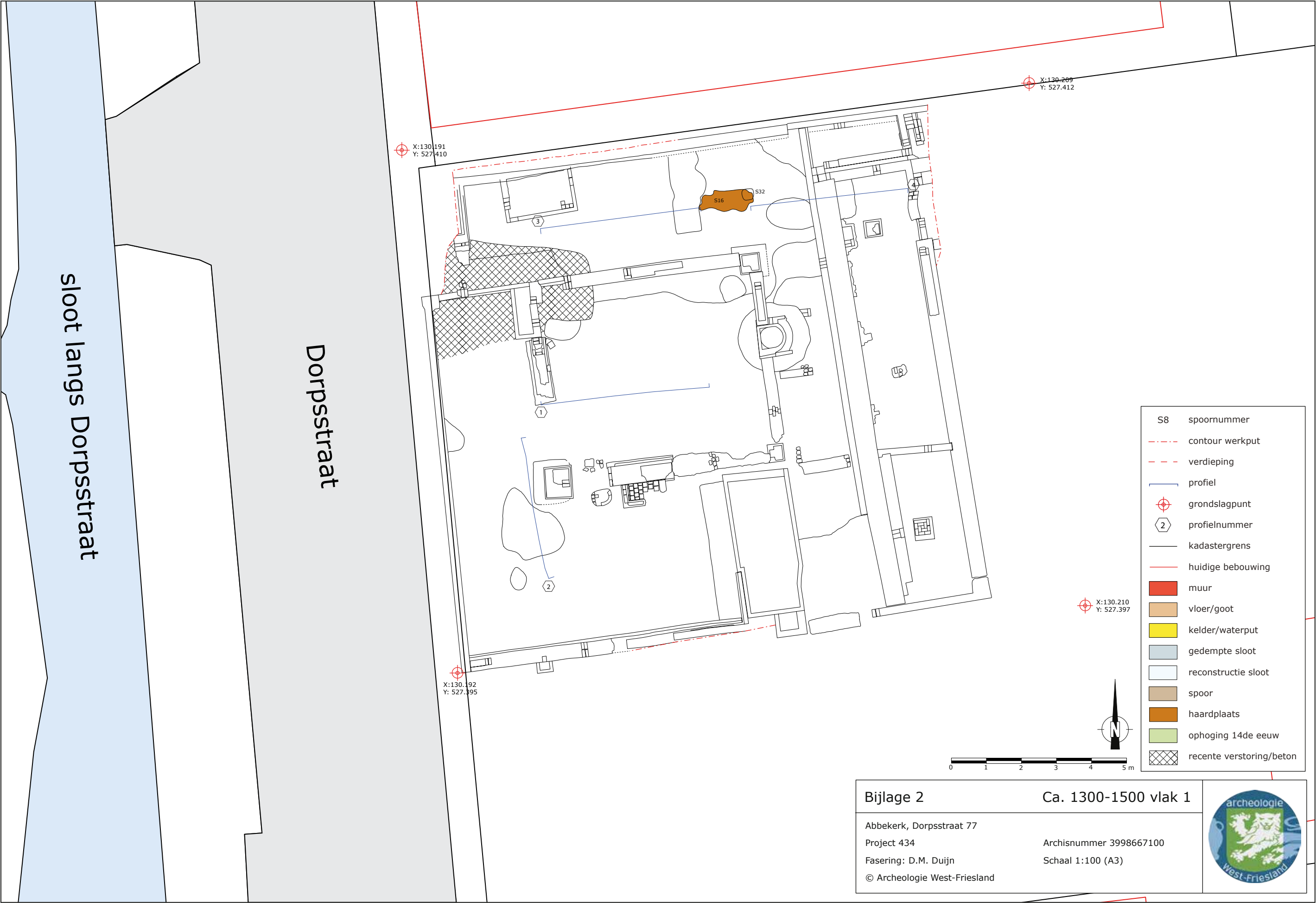
Schrickx, C.P., D.M. Duijn, 2017. *Een 16de-eeuwse stolpboerderij op een middeleeuwse terp. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek op perceel Dorpsweg 67 in Schellinkhout, gemeente Drechterland*. West-Friese Archeologische Rapporten 108.

Steege, B.C., ter, W. Stellingwerf, C. P. Schrickx & J. Leek, 2020. *Archeologisch onderzoek naar een middeleeuwse terp en bewoningssporen uit de Nieuwe Tijd op het perceel Westeinde 88-92 te Enkhuizen*. West-Friese Archeologische Rapporten 149.

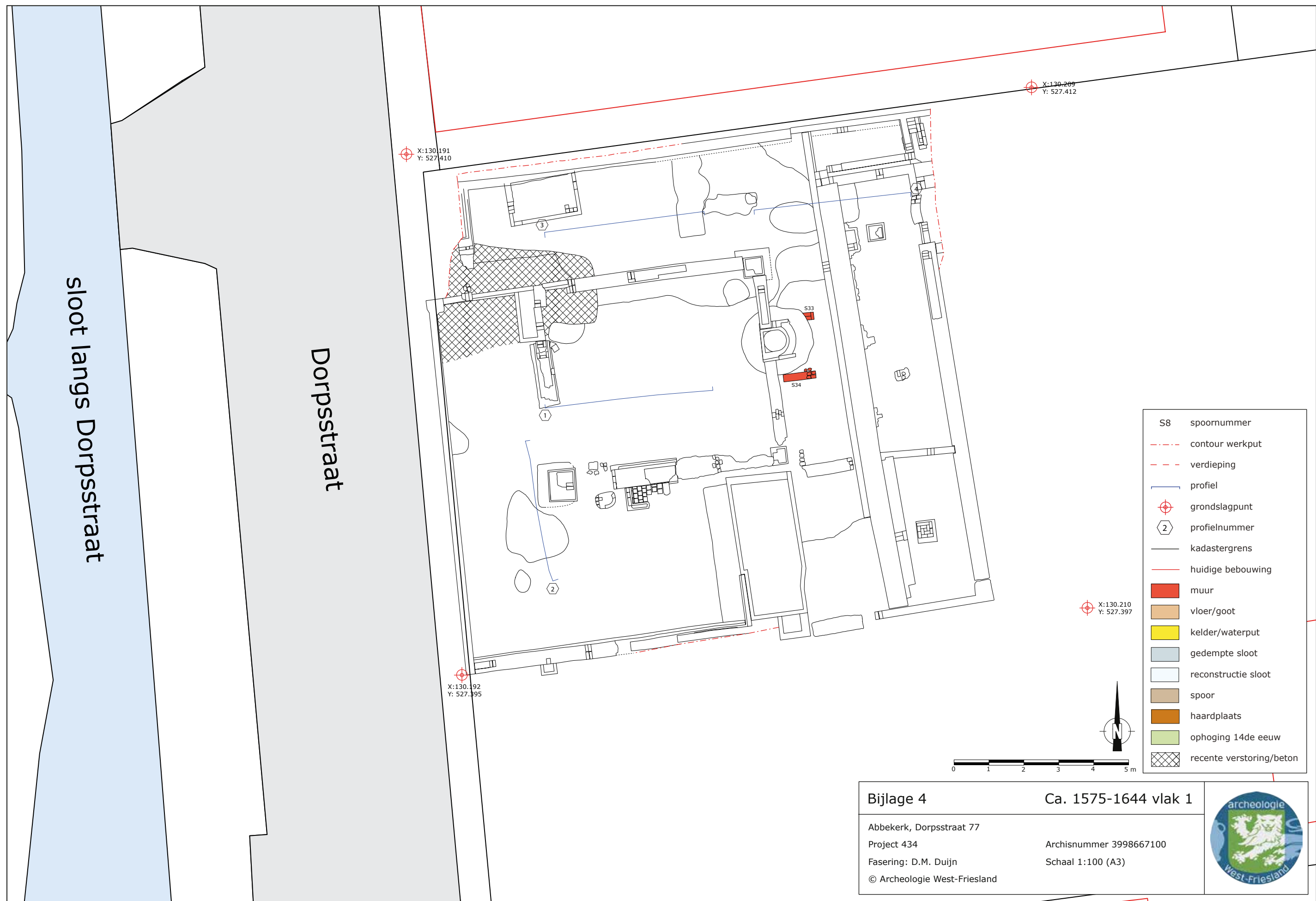
Timmerman, L.A., 2017. *Middeleeuwse agrarische veenontginningen in de Vier Noorder Koggen. Een interdisciplinair onderzoek naar de opbouw van het natuurlijke landschap en de kolonisatie- en ontginningsgeschiedenis van West-Friesland (800 - 1300)*. Masterscriptie Landschapsgeschiedenis Rijksuniversiteit Groningen.

Verduin, J., M. Bartels & D. Duijn, 2014. *Archeologische quickscan Dorpsstraat 77, Abbekerk, gemeente Medemblik*. Adviesnummer 13270.

Bijlage 4

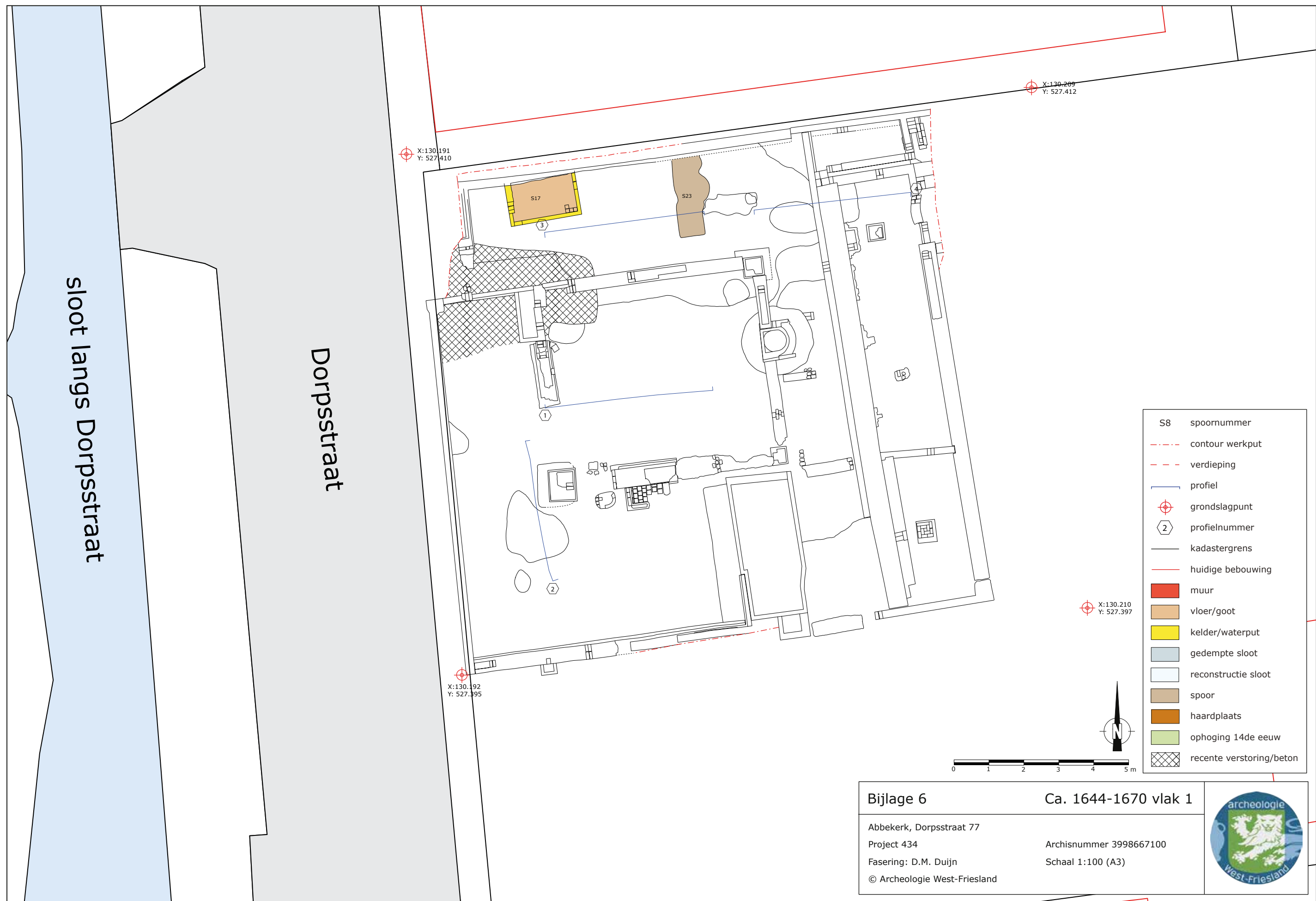
Ca. 1575-1644 vlak 1

Abbekerk, Dorpsstraat 77
 Project 434
 Fasering: D.M. Duijn
 © Archeologie West-Friesland

Archisnummer 3998667100
 Schaal 1:100 (A3)

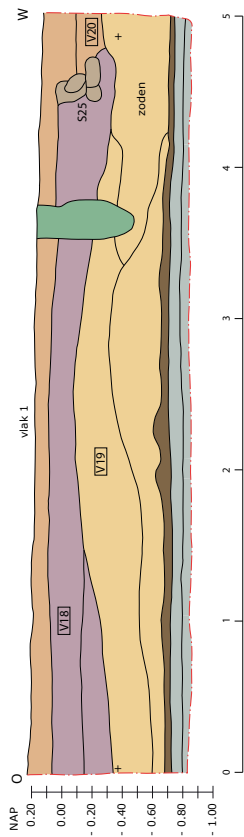

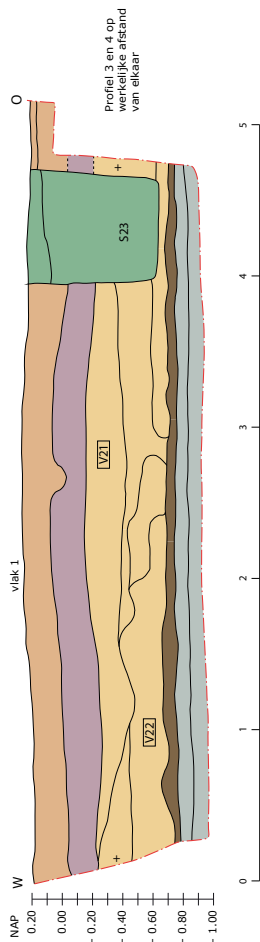

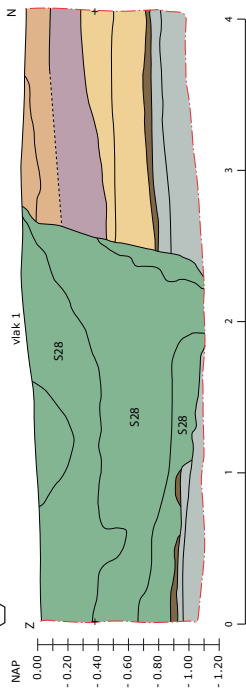
1 Zuidprofiel, Werkput 3

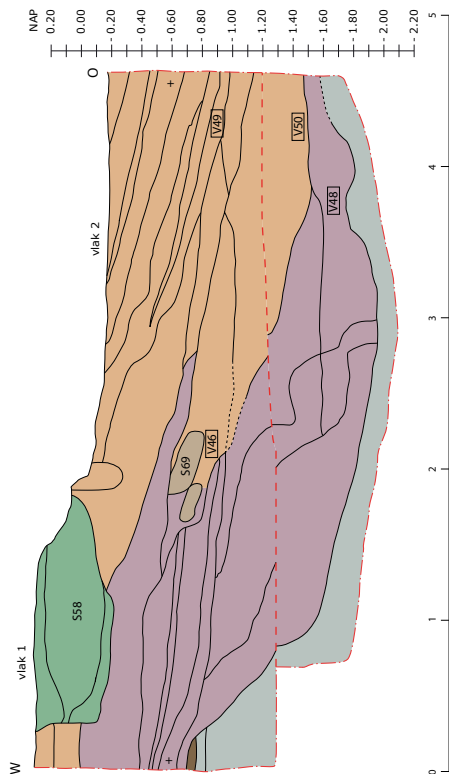
3 Noordprofiel, Werkput 1

2 Westprofiel, Werkput 1

4 Noordprofiel, Werkput 2 met sloot S61

S28

spoonnummer

V14

vondstnummer

— · — · —

contour profiel

1

profielnummer

natuurlijke klei

restveen?

terpophoging (fase 1)

terpophoging (fase 2)

terpophoging (fase 3)

spoor (Middeleeuwen)

spoor (Nieuwe Tijd)

Bijlage 9

Profielen

Abbekerk, Dorpsstraat 77

Project 434

Fasering: D.M. Duijn

© Archeologie West-Friesland

Archisnummer 3998667100

Schaal 1:50 (A4)

